

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Diplomová práce

2019

Bc. Dora Nováková

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

**Kultura bez nenávisti: význam agonistického dialogu při
zmírňování islamofobie**

Diplomová práce

Autorka práce: Bc. Dora Nováková

Studijní program: Sociologie

Vedoucí práce: Mgr. Karel Čada, Ph.D.

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 3.1. 2019

Dora Nováková

Bibliografický záznam

NOVÁKOVÁ, Dora. *Kultura bez nenávisti: význam agonistického dialogu při zmírňování islamofobie*. Praha, 2019. 82 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce Mgr. Karel Čada, Ph.D.

Rozsah práce: 189 930 znaků

Anotace

Diplomová práce *Kultura bez nenávisti: význam agonistického dialogu při zmírňování islamofobie* je případovou studií vládní kampaně proti násilí z nenávisti HateFree Culture. Práce se zabývá současným fenoménem islamofobie a zjišťuje, jakým způsobem pracuje iniciativa HateFree Culture s tématem islámu ve snaze zmírnit islamofobní projevy ve společnosti. Zkoumá, nakolik může mít hlavní nástroj této kampaně, jímž je moderovaná facebooková diskuze, efekt na islamofobní projevy a nachází souvislost mezi touto diskuzí a deliberačními online fóry, která vycházejí z teorie deliberativní demokracie. Práce ukazuje, že různé techniky, které jsou v projektu využívány, mohou pozitivně ovlivňovat způsob, jakým je o tématu diskutováno a mohou tak postupně vést ke snížení projevů islamofobie ve společnosti. Tento proces je diskutován ve vztahu s výše zmíněnou teorií deliberativní demokracie, ale také s teorií agonistického pluralismu a z ní vycházejícího agonistického dialogu. Práce zjišťuje, že cílem projektu je osvěta o islámu a muslimech, která by mohla vést k lepšímu vzájemnému pochopení, ale také kultivace konfliktu, který ohledně tématu probíhá za účelem přeměny povahy tohoto konfliktu v méně škodlivý. HateFree Culture je tak ukázáno jako agonistický prostor sloužící k překlenutí společenské polarizace. Těchto zjištění je v práci dosaženo za pomoci několika výzkumných metod, mezi nimi například rozhovory s pracovníky projektu i s diskutéry, analýzou obsahu facebookové stránky, či moderátorských reakcí v diskuzi.

Klíčová slova:

Online diskuze, deliberace, agonistický dialog, HateFree Culture, islamofobie

Annotation

The thesis *HateFree Culture: The importance of agonistic dialogue in mitigating Islamophobia* is a case study of the Czech government's campaign against hate crime – HateFree Culture. The thesis deals with the current phenomenon of Islamophobia and identifies how the HateFree Culture initiative works with the topic of Islam in an attempt to alleviate Islamophobic manifestations in society. It examines the extent to which the primary tool of this campaign, a moderated Facebook discussion, can affect Islamophobic expressions and identifies the link between this discussion and deliberative forums. The thesis shows that the various techniques used in the project can positively influence the way in which the topic is discussed and can thus progressively lead to a reduction in the manifestations of Islamophobia in society. This process is discussed in relation to the theory of deliberative democracy. However, it also concerns the theory of agonistic pluralism and an agonistic dialogue. The thesis finds that the aim of the project is promoting the knowledge of Islam and Muslims that could lead to a better mutual understanding, but also to the cultivation of a conflict that is related to the topic in order to transform its character into a less harmful one. HateFree Culture is thus shown as an agonistic space to overcome the social polarization. These findings are achieved through several research methods, such as interviews with the members of the project, the participants of the discussion, as well as analysis of Facebook content, or moderators responses in discussions.

Keywords:

Online discussion, Deliberation, Agonistic dialogue, HateFree Culture, Islamophobia

Title:

HateFree Culture: The importance of agonistic dialogue in mitigating Islamophobia

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především Mgr. Karlovi Čadovi, Ph.D. za vedení této diplomové práce. Děkuji mu nejen za podnětné a odborné rady a konzultace, ale také za trpělivost, kterou se mnou měl, a za optimismus, se kterým k vedení přistupoval. Jeho skvělé vedení udělalo z tolik obávaného procesu psaní příjemný zážitek. Dále děkuji své mladší sestře Viktorii za podporu a konzultace.

Obsah

ÚVOD	3
1 TEORETICKÁ ČÁST.....	6
1.1 DELIBERATIVNÍ DEMOKRACIE.....	6
1.1.1 <i>Deliberativní demokracie podle Habermase</i>	7
1.1.2 <i>Deliberativní demokracie a internetové diskuze</i>	8
1.1.3 <i>Design online deliberace</i>	10
1.1.4 <i>Moderace diskuze</i>	12
1.1.5 <i>Deliberativní demokracie nebo agonistický pluralismus?</i>	13
1.1.6 <i>Nenávistné projevy a jejich regulace</i>	15
1.2 ISLAMOFOBIE	17
1.2.1 <i>Definice a historie pojmu</i>	18
1.2.2 <i>Limity pojmu a jeho kritika</i>	22
1.2.3 <i>Islamofobie v České republice</i>	24
1.2.4 <i>Historický vývoj protiislámské politiky v České republice</i>	26
1.2.5 <i>Protiislámské projevy a aktivity z právního hlediska</i>	27
1.3 HATEFREE CULTURE.....	29
1.3.1 <i>Kampaň proti rasismu a násilí z nenávisti</i>	29
1.3.2 <i>Projekt HateFree Culture</i>	31
1.3.3 <i>Komunikační kanály HateFree Culture</i>	32
1.3.4 <i>Kritika HateFree Culture</i>	34
2 METODOLOGIE	36
2.1 CÍL VÝZKUMU.....	36
2.1.1 <i>Předvýzkum aneb původní záměry</i>	36
2.2 POUŽITÉ METODY	37
2.2.1 <i>Studium dokumentů</i>	37
2.2.2 <i>Rozhovory</i>	38
2.2.3 <i>Analýza obsahu facebookové stránky</i>	40

2.2.4	<i>Etika výzkumu v prostředí internetu</i>	40
3	EMPIRICKÁ ČÁST	42
3.1.1	<i>Islamofobie podle HateFree Culture</i>	42
3.1.2	<i>Typy příspěvků na facebookové stránce HateFree Culture</i>	44
3.1.3	<i>Příspěvky tematizující islám</i>	46
3.1.4	<i>Návody k diskuzi</i>	57
3.1.5	<i>Povaha diskuze a její moderování</i>	59
3.1.6	<i>Rozhovory s „hatery“</i>	67
4	DISKUZE	73
	ZÁVĚR	82
	SUMMARY	85
	POUŽITÁ LITERATURA:	87
	SEZNAM TABULEK	93

Úvod

V roce 2017 byl v České republice každý pátý incident násilí z nenávisti motivovaný islamofobií (In Iustitia, 2018), fenoménem, který si nejen kvůli této statistice zaslouží naši pozornost. Česká republika je sekulární stát ležící v srdci Evropy, jehož zákony i ústava stojí na liberálních hodnotách. Islám nikdy nebyl významnou součástí českého prostředí, hranice s muslimskými zeměmi Česká republika nesdílí a mezi koloniální velmoci také nepatří. Islám tedy české společnosti příliš známý není, ale islamofobie, která se dnes ve veřejném prostoru objevuje, se ale v české společnosti objevila s velkou razancí.

Zatímco ve Velké Británii si odborníci spojují nárůst islamofobních nenávistných projevů s reálným nárůstem počtu členů tamní muslimské komunity (Elahi, Khan, 2017:5), u nás se podobný jev pozorovat nedá. Muslimská komunita u nás není velká a nějaký skokový nárůst v počtu muslimů se zde také v uplynulých letech neudál. V posledním celostátním sčítání lidu se k islámu přihlásilo 1921 lidí (ČSÚ, 2011), i když se dá předpokládat, že skutečné číslo je větší; odhaduje se, že zdejší komunita čítá na 22 000 muslimů (Topinka, 2016: 49). O nárůstu islamofobie vypovídá i *Výroční zpráva o extremismu Ministerstva vnitra ČR*, jež novému fenoménu věnuje od roku 2015 podkapitolu (Ministerstvo vnitra ČR, 2016). Změny ve vnímání muslimů a islámu českou veřejností, které není tak těžké zaznamenat ani jako nezúčastněný pozorovatel, pociťují pravděpodobně nejpalčivěji právě místní muslimové, kteří jsou častěji než dříve vystaveni nenávistným projevům.

Největší nárůst nenávistných projevů vůči muslimům u nás se datuje do roku 2015, i když v té době už bylo téma islámu jako hrozby ve veřejném diskurzu přítomno. Právníčka Klára Kalibová z organizace In Iustitia, která obětem činů z nenávisti pomáhá, uvádí, že: „Muslimové byli až do roku 2014 jednou z nejméně ohrožených skupin u nás. V roce 2015 se to zlomilo. Začaly útoky na mešity, protimuslimské demonstrace a zároveň útoky na osoby, které pachatel považuje za muslimy - typicky ženy s šátkem,” (podle Houdek, 2018). V období, které Klára Kalibová zmiňuje, se odehrály dvě důležité události, které měly na nárůst islamofobních nenávistných projevů zásadní vliv: útok na redakci Charlie Hebdo a v té době vrcholící tzv. uprchlická krize (Zavoral, 2015). Změnu zaznamenává i průzkum Centra pro výzkum veřejného mínění z roku 2017 zkoumající postoje české veřejnosti k cizincům. Průzkum ukazuje, že hlavní změnou je vnímání cizinců dlouhodobě žijících v ČR jako ohrožení našeho způsobu života, kde od roku 2015 po současnost roste podíl souhlasných odpovědí (rok 2014 33% ku 49% v březnu 2017) (CVVM, 2017).

Zajímat se o islám se stalo jakousi normou a nutno říci, že tento zájem s sebou často nese ostrou kritiku hraničící s nenávisí (Ostránský, 2017: 19). Zároveň je islám tématem, které silně rezonuje v programech některých politiků¹, kteří využívají strachu ve společnosti ke svým politickým zájmům. I tento kontext zesiluje polarizační potenciál této problematiky. Islám se tak stal častým, silné emoce vyvolávajícím tématem diskuzí. Vývoj komunikačních technologií a především rozšíření užívání internetu vedly k přesunu velké části mezilidské výměny názorů do prostředí online diskuzních fór a sociálních sítí. Tato změna prostředí vedla i ke změně charakteru diskuzí a odborníci se stále nemohou shodnout, zda jsou tyto změny spíše přínosem či komplikací pro správné fungování demokracie (Dahlgren, 2005; Wright, 2012; Švelch, Vochovcová, 2015). Nárůst vlivu internetu a sociálních sítí se dostavil v době, kdy podle mnohých západní společnost trpí krizí demokracie, která se projevuje především sníženou participací občanů a celkově vzrůstající nedůvěrou k politickému procesu. Mnozí tak vidí v internetu velkou naději na proměnu charakteru politické participace, která by měla být novými technologiemi usnadněna (Švelch, Vochovcová, 2015: 66).

Rozšíření komunikačních možností prostřednictvím internetu je tématem, kterým se zaobírají mimo jiné mnozí zastánci teorie deliberativní demokracie - jedné z významných teorií demokracie, která je do velké míry inspirovaná teorií komunikativního jednání Jürgena Habermase (2001; 2018). Deliberativní demokracie je forma vlády, ve které jsou činěna politická rozhodnutí na základě otevřené a informované diskuze všech účastníků demokratického procesu dané společnosti, nebo jejich zastupitelů. Podstata deliberativní demokracie spočívá v ideji, že občané mají participovat na politickém rozhodování nejen prostřednictvím udílení volebních preferencí, ale mají o těchto preferencích aktivně diskutovat - deliberovat. Tato diskuze by měla za dodržení pravidel racionality, nestrannosti a rovného zastoupení všech stran vést k rozumným a spravedlivým rozhodnutím, která budou přijatelná pro všechny členy společnosti. Internetová diskuzní fóra by potom mohla být nástrojem, který umožňuje překonat jedno z největších praktických úskalí deliberativní demokracie – totiž otázku, jak vést diskuzi v tak velkém měřítku, aby bylo zastoupeno co nejvíce aktérů (Wright, Street, 2007: 851). V tuto chvíli nejmasivnějším médiem, které umožňuje veřejnou diskuzi je sociální síť Facebook. V květnu 2018 tuto sociální síť

¹ Viz kapitola Historický vývoj protiislámské politiky v České republice.

využívalo více než 5,2 milionů Čechů, přičemž 77 % z nich se přihlašuje na Facebook každý den (Newsfeed.cz, 2018)

Jednou z organizací, která se snaží islamofobní reakce ve společnosti mírnit a to mimo jiné i prostřednictvím facebookové diskuze, je iniciativa HateFree Culture, která vznikla v roce 2014 jako součást Kampaně proti rasismu a násilí Agentury pro sociální začleňování při Úřadu vlády ČR. Hlavním komunikačním kanálem HateFree Culture je jejich facebooková stránka, kde se kromě jiných témat týkajících se lidských práv, menšin a násilí z nenávisti objevuje poměrně často právě téma islámu. Stránka má na Facebooku přes 63 000 sledujících a aktivně se snaží o zapojení lidí z různých stran názorového spektra.

Je ale vůbec nějaká diskuze o natolik kontroverzním a polarizačním tématu možná? Nepřiléváme diskuzi pouze olej do ohně ve chvíli, kdy je každá strana přesvědčena o své pravdě a protiargumenty vnímá jako osobní útok? Pokud taková diskuze možná je, za jakých podmínek a okolností by měla probíhat? Tato práce si klade za cíl zmapovat prostředí projektu HateFree Culture a její snahy s islamofobií ve společnosti bojovat a ukázat, jaký má online diskuze potenciál jako nástroj tohoto boje.

Práce je členěna do čtyř hlavních částí. V teoretické části blíže představím klíčové pojmy, se kterými tento text pracuje a uvedu čtenáře do zkoumané problematiky. Postupně se zde zabývám tématem deliberativní demokracie, islamofobie a projektem HateFree Culture. Následuje část věnovaná metodologii, ve které definuji cíl této práce a popisuji metody, které byly využity pro získání dat, které následně prezentuji v další části tohoto textu – části empirické. Zde se věnuji poznatkům získaným analýzou projektu HateFree Culture. Následuje diskuze, ve které hodnotím potenciál aktivit HateFree Culture ve vztahu k teoriím o deliberaci, a ukazuji, že konflikt, který v diskuzi probíhá, umožňuje překonávat společenskou polarizaci a napomáhá k mobilizaci sdílených demokratických hodnot, jejichž přítomnost by mohla hrát klíčovou roli v boji proti islamofobii.

1 Teoretická část

1.1 Deliberativní demokracie

Na přelomu 80. a 90. let minulého století došlo v teorii demokracie k takzvanému deliberativnímu obratu, díky němuž se ocitla komunikace a reflexe v centru demokratické teorie (Dryzek, 2012). Obrat k důrazu na občanskou aktivní účast na politickém procesu se objevuje jako reakce na situaci, jež se dá nazývat krizí demokracie. Tato krize je charakteristická snižující se volební účastí, posílením nacionalistických hnutí v regionu východní Evropy, tlaky vyvolanými rostoucí imigrací a vznikem multikulturních společností v západní Evropě a podobnými projevy. Tyto události ukazují, že demokracii nestačí stabilní instituce, ale do velké míry závisí na kvalitě a přístupu svých občanů (Kymlicka, 2002: 285). Ukazuje se, že demokracie by neměla být pouze o rozhodování skrze agregaci preferencí, která je vtěsnána do volebního dne, ale mělo by se jednat také o proces rozhodování a formování oněch preferencí prostřednictvím informovaného a rovného dialogu (Dryzek, 2012: 3; Kymlicka, 2002: 290). Jak píše Will Kymlicka: „*Občané budou akceptovat legitimitu kolektivních rozhodnutí, která jdou proti nim, ale pouze pokud věří, že jejich argumentům a důvodům byl dán v procesu rozhodování prostor a ostatní je brali vážně.*”² (Kymlicka, 2002: 291).

Deliberativní demokracie je forma vlády, kdy za podmínek politické rovnosti rozhodují občané o svých zájmech prostřednictvím otevřené a informované diskuze, při které si vzájemně zdůvodňují své návrhy za pomoci nejen argumentů, ale i osobních příběhů či svědectví (Vargovčíková, 2015: 93). Pojem „deliberativní demokracie“ může být rozdělen na dvě části, ze kterých se je složen. Deliberativní element se vztahuje k víře, že k rozhodnutí se dá nejlépe dospět za pomoci argumentace nestranných a racionálních účastníků a demokratický element se vztahuje k představě, že všichni, jichž se rozhodnutí dotýká by měli mít možnost přispět k oné diskuzi, nebo být alespoň v diskuzi zastoupeni (Wright, Street, 2007: 851).

² Originál citace: „(...) citizens will accept the legitimacy of collective decisions that go against them, but only if they think their arguments and reasons have been given a fair hearing, and that others have taken seriously what they have to say“

Klíčové je, že model deliberativní demokracie předpokládá možnost změny preferencí či názorů na základě deliberace, která vede ke konsensu v zájmu veřejného dobra. Respektive když spolu lidé morálně nesouhlasí, měli by pokračovat v odůvodňování a vysvětlování svých názorů, dokud nedosáhnou rozhodnutí, které je přijatelné pro všechny strany. Tento model přináší benefity jak pro společnost, tak pro jednotlivce. Mezi společenské benefity patří lepší rozhodnutí (vzhledem k tomu, že proces rozhodování bude zahrnovat i jinak nezohledňované znalosti a vhledy občanů a bude eliminovat ta rozhodnutí, která neobstojí v diskuzi) a větší solidarita ve společnosti. Solidarita nepramení pouze ze spravedlivého politického procesu, ale také z toho, že zkušenost deliberace podporuje vzájemné porozumění a empatii (Kymlicka, 2002: 291; Della Porta, 2013, 60-71).

Různých verzí teorie deliberativní demokracie existuje mnoho, dají se ale přibližně rozdělit do dvou hlavních směrů. První z těchto směrů je silně ovlivněn prací Johna Rawlse a druhý potom filosofií Jürgena Habermase (Mouffe, 2000: 3). Jeden z hlavních rozdílů mezi oběma teoriemi spočívá v tom, v čem autoři vidí vysvětlení přítomnosti praktického rozumu v demokratických institucích. Rawls klade důraz na roli principů spravedlnosti, kterých lze dosáhnout prostřednictvím takzvané originální pozice, jež má přimět účastníky k tomu, aby zanechali stranou své individuální zájmy. Habermas naproti tomu zastává procedurální přístup, ve kterém je konsensu dosahováno prostřednictvím ideální řečové komunikace a diskursu (Mouffe, 2000: 2-7). Pro účely této práce je vhodnější Habermasův přístup, který klade důraz právě na komunikativní rozměr demokracie.

1.1.1 Deliberativní demokracie podle Habermase

Jürgen Habermas představuje svůj pojem deliberativní demokracie jako třetí normativní model demokracie spolu s liberálním a republikánským modelem a svou teorii vystavuje v opozici vůči těmto dvěma dominantním směrům. Respektive, jak upřesňuje Habermas, diskursivní model demokracie si bere elementy z každého ze dvou přístupů a dává je dohromady novým způsobem (Habermas, 2001: 298).

Deliberativní demokracie podle něj závisí na institucionalizaci náležitých procedur a podmínek komunikace a na souhře těchto procedur s neformálně rozvinutým veřejným míněním. Toto mínění se rozvíjí prostřednictvím veřejné sféry (public sphere), která je Habermasem definována „*jako síť pro komunikaci informací u různých úhlů pohledu*“

(Habermas, 2001: 360). Veřejná sféra je podle Habermase komunikační prostor, který má sloužit jako platforma pro formulování problémů, jež ovlivňují společnost jako takovou. Měla by sloužit jako k prostor k širšímu a přesvědčivému tematizování těchto problémů, navrhování možných řešení a jejich zdůraznění do té míry, že jsou převzaty a vyřešeny státem. Veřejné mínění, které v rámci takového prostoru vznikne, může být transformováno v politickou sílu pouze skrze institucionalizované procedury. Tímto způsobem komunikační struktury veřejné sféry *ulevují* veřejnosti od *břímě*³ rozhodování (Habermas, 2001, 359-387).

Podle diskursivní teorie slouží demokratické utváření mínění a vůle k racionalizaci rozhodnutí administrativního aparátu. „*Demokratický právní stát se stává projektem a zároveň výsledkem a urychlujícím katalyzátorem racionalizace žitého světa, která dalece přesahuje oblast politična. Jediným obsahem projektu je postupně se zlepšující institucionalizace takových procedur rozumného kolektivního utváření vůle, které nemohou předem určit konkrétní cíle zúčastněných. Každý krok na této cestě má zpětný vliv na politickou kulturu a formy života, bez jejichž nezamýšlené vstřícnosti by na druhé straně nemohly vzniknout formy komunikace, které jsou přiměřené praktickému rozumu.*“ (Habermas, 2018: 51). Očekávání rozumných výsledků je tedy založeno na souhře institucionálně strukturovaného politického utváření vůle a spontánní, autentické komunikace mezi veřejností. To, aby vedla demokratická procedura k rozumným a spravedlivým výsledkům je podmíněno možností diskutovat bez omezování. V centru diskursivní teorie tak stojí pravidla diskursu a argumentace, jejichž platnost pramení z jednání orientovaného na vzájemné porozumění (Habermas, 2018: 40-52).

1.1.2 Deliberativní demokracie a internetové diskuze

Podstata deliberativní demokracie tedy spočívá v ideji, že občané se nemají podílet pouze na udílení volebních preferencí, ale mají o těchto preferencích diskutovat. Jedním z největších praktických problémů, se kterým se teorie deliberativní demokracie potýká, je, jak vést diskuzi v tak velkém měřítku, aby bylo skutečně zastoupeno co nejvíce lidí. Internet a online diskuzní fóra mohou být technologií, která diskuzi v podobném měřítku umožňuje a díky tomu, že jsou lidé více vystaveni nesouhlasu se svým vlastním stanoviskem, mají

³ Kurziva převzata z originálu (Habermas, 2001: 362)

možnost zvážit i jiné úhly pohledu a případně přehodnotit svůj vlastní postoj. Zatímco někteří vidí v rozšíření diskuzních fór cestu ke kvalitnější demokracii, jiní v nich vidí riziko větší skupinové polarizace, kdy mají lidé přirozenou potřebu vyhledávat skupiny s podobným názorem a jen se v něm pomocí diskuze utvrzovat. Rizikem s tím spojeným je potom i ostrý charakter, který může diskuze nabrat v anonymizovaném prostředí internetu (Camaj, Santana, 2015: 327-329). Jak například podotýká Barber to, že učiníme rozmluvu veřejnou ještě neznamena, že ji činíme slušnou, sám pozoruje opačný trend a popisuje takovou diskusi následujícím způsobem: „*Lidé mluví, aniž by poslouchali, potvrzují, spíše než problematizují existující dogmata, odsuzují spíše než přesvědčují protistranu, posílají dál zodpovědnost za všechno, co se v jejich životech nepodařilo*“⁴ (Barber, 1999: 40).

Wright upozorňuje na to, že tento konflikt nemá jednoznačné řešení, ale že záleží na designu konkrétních diskuzních prostor, od kterých se odvíjí deliberační nebo polarizační efekt (Wright, 2007). Možnými podobami deliberačních fór se zabývá další kapitola.

Zatímco mnoho výzkumů se soustředí na politická fóra, která by mohla být médiem umožňujícím deliberaci, Wright (2012) upozorňuje na to, že deliberace se nemusí odehrávat pouze na politických diskuzních portálech, ale i v takzvaném „třetím prostoru“ (*Third Space*). Tímto prostorem jsou online diskuzní fóra, kde se politická diskuze objevuje, přestože se nejedná o specificky politické fórum; Facebook spadá do této skupiny (Camaj, Santana, 2015: 326). Přestože deliberační fóra jsou obvykle zakládána za účelem dosažení určitého rozhodnutí, neoficiální deliberace může probíhat i bez tohoto cíle, vzhledem k tomu, že debata o veřejných tématech za splnění deliberačních podmínek vede k otevřenosti a orientaci jednotlivců na veřejný zájem a v obecné rovině potom může být dosahováno kvalitnějších rozhodnutí (Camaj, Santana, 2015: 327).

Lincoln Dahlberg vytvořil na základě Habermasovy práce seznam kritérií, která by měla veřejná online sféra, jejíž součástí mohou být právě deliberační fóra, splňovat. Definiuje následující základní požadavky:

⁴ Originál citace: „People talking without listening, confirming rather than problematizing dogmas, convicting rather than convincing adversaries, passing along responsibility to others for everything that has gone wrong in their lives“

Tematizování a zdůvodněná kritika platnosti tvrzení - Komunikační racionalita vyžaduje reciproční testování platnosti tvrzení, ve kterých je pozice účastníka a jeho argumentace zdůvodňována.

1. **Reflexivita** - Účastníci kriticky přezkoumávají své hodnoty, předpoklady a zájmy, stejně jako i širší společenský kontext
2. **Ideální přebírání rolí** - Účastníci usilují o porozumění argumentu z jiné perspektivy, což vyžaduje naslouchání a ochotu pokračovat v diskuzi s protistranou.
3. **Upřímnost** - Deliberace předpokládá upřímnou snahu účastníků poskytnout veškeré informace včetně svých osobních záměrů, zájmů a potřeb.
4. **Inkluze a diskursivní rovnost** - Diskuze je otevřena všem, koho se probíraná problematika týká a všichni mají mít rovné právo vznést pro ně relevantní otázky.
5. **Nezávislost na státu a ekonomické síle** - Deliberace by měla být vedena zájmem občanské společnosti spíše než administrativní či peněžní silou.

Dahlberg upozorňuje na to, že se jedná o hypotetická kritéria, která mohou být využívána k evaluaci každodenní praxe deliberačních fór (Dahlberg, 2004).

1.1.3 Design online deliberace

Jak již bylo zmíněno výše, povaha diskuze a vůbec její deliberační potenciál se odvíjí od konkrétního designu deliberačního fóra. Todd Davies a Reid Chandler (2012) vytvořili užitečný přehled různých dimenzí, kterých může online prostor k deliberaci nabývat a který bych zde ráda představila. Přehled slouží především jako návod pro ty, kteří se rozhodli deliberační fórum vytvořit a ukazuje hlavní volby, které musí designeři těchto platform učinit. Tyto volby dělí autoři článku do pěti skupin: záměr, populace, místní a časová vzdálenost, komunikační médium a deliberativní proces. Tyto kategorie shrnuje následující tabulka, která zahrnuje i jednotlivé dimenze.

Tabulka 1: Design deliberativního fóra

Kategorie	Otázka	Designové dimenze
Záměr	Proč je deliberace designována? Jaké jsou její cíle?	A) Výsledek (rozhodnutí – názor - nápad) B) Kolektivnost (skupina – jednotlivec)

Populace	Kdo bude do deliberace zahrnut?	A) Nábory (náhodný – vybraný) B) Publikum (veřejné – soukromé)
Vzdálenost	Kde a kdy spolu budou účastníci v interakci?	A) Místní (face-to-face – telekomunikační) B) Časová (synchronní – asynchronní)
Komunikační médium	Jak komunikace proběhne?	A) Modalita B) Emotivita C) <i>Věrnost</i>
Deliberativní proces	Co se bude mezi účastníky odehrávat?	A) Usnadnění (moderovaná – nemoderovaná) B) Struktura (pravidla – volnost) C) Identifikace (rozpoznatelnost – anonymita) D) Odměna (ano – ne)

Jak je patrné z prvního řádku tabulky, záměr deliberace je reprezentován dvěma dimenzemi: výsledkem deliberace (*outcome*) a její kolektivností (*collectivity*). Vhodný design je jiný pokud je cílem deliberace dojít k nějakému rozhodnutí, ovlivnit názory či znalosti, nebo vygenerovat nové nápady. Kolektivnost se vztahuje k rozhodnutí, zda se má cíl deliberace vztahovat na celou skupinu nebo na jednotlivce v rámci této skupiny. Druhá kategorie zohledňuje to, kdo se bude deliberace účastnit, zda se jedná o náhodný či nějak strukturovaný výběr. Druhá dimenze této kategorie rozlišuje, zda je deliberace uzavřená anebo může být sledována širší veřejností. Další kategorie se zabývá vzdáleností, která může být místní a časová. Místní vzdálenost rozlišuje to, zda se účastníci nacházejí na jednom místě nebo jsou místně rozptýleni a časová potom to, zda probíhá komunikace synchronně či asynchronně. Komunikační média jsou charakterizována svou modalitou (*modality*), emotivitou (*emotivity*) a věrností (*fidelity*). Modalita určuje, jestli se komunikuje prostřednictvím hlasu či textu, emotivita zohledňuje nakolik se dají do procesu deliberace zahrnout emocionální sdělení. Věrnost je spíše otázka budoucnosti, nicméně zjišťuje, zda zůstane sdělení nezměněno médii, které je pro komunikaci používáno. Konečně, deliberativní proces je asi nejdůležitější kategorií. V rámci této kategorie designer rozhoduje, jaký proces bude při deliberaci následován. První dimenzí je moderování diskuze, té se budu do větších detailů věnovat níže. Druhá dimenze je struktura, zde je rozhodováno o tom, jestli bude diskuze omezoována nějakými pravidly, anebo bude volně plynout. V online komunikaci je často struktura částečně tvořena i používaným médiem. Otázka identifikace umožňuje buď

rozpoznatelnost nebo anonymitu v diskuzi. Poslední dimenzí je potom to, jestli účastníci vstupují do deliberace s vizí nějaké odměny (Davies, Chandler, 2012).

1.1.4 Moderace diskuze

Jedním z důležitých aspektů, jež určuje podobu diskuze, je to, zda je moderována či nikoliv. Na jednu stranu se ukazuje, že na moderovaných diskuzních online fórech bývá diskuze serióznější a vykazuje vyšší míru kvalitní argumentace, deliberace a informací. Klíčová je potom přítomnost moderátora v udržování slušnosti a otevřenosti diskuze, respektive v jakémsi umravňování diskutujících. Zdvořilost v diskuzi snižuje napětí a umožňuje pokračovat v debatě, i když spolu diskutující nesouhlasí. Zdvořilost je považována za indikátor funkční demokratické společnosti a její nedostatek v diskuzi má na tuto společnost škodlivý dopad (Papacharissi, 2004).

Na stranu druhou, moderátor může v diskuzi hrát i roli cenzora, což bývá pro diskuzi problematické. Zde se opět velmi často objevuje konflikt svobody slova s právem na prostředí bez nenávistných projevů. Pro udržení slušné diskuze je občas nutné některé příspěvky diskutujících odstranit, což ale vytváří prostor pro odstraňování příspěvků, které neodpovídají ideologii daného fóra a může u diskutujících vést k frustraci a nedůvěře, což má potom na účastníky přesně opačný dopad než deliberace (Camaj, Santana, 2015: 326).

Podle autorů textů o online deliberaci v prostředí Facebooku (Camaj, Santana, 2015) plní moderátor online diskuze tři klíčové funkce. První funkcí je funkce strategická, kdy stanovuje hranice diskuze a určuje její cíle. Druhá je funkce formující (*conditioning*), kdy přispívá do diskuze informacemi a podněcuje diskutující k argumentaci. Třetí funkce je potom průběžná (*process*), která určuje pravidla diskuze a dohlíží na jejich dodržování (Camaj, Santana, 2015: 331). Povaha práce moderátora se dá dále rozdělit na dva základní typy. První je obsahový moderátor, který pouze upravuje nežádoucí obsah bez dalších informací diskutujícím a druhý je interaktivní moderátor, který se aktivně snaží rozvíjet diskuzi a udržovat ji v mezích slušnosti, k čemuž může využívat napomínání či případně vysvětlené odstranění komentářů. Přítomnost interaktivního moderátora může zamezit zmíněnému podezření z cenzury a je tedy žádoucí (Wright, 2006).

Podle Wrighta (2009) může moderátor při své práci vykonávat následující aktivity; podle jejich zastoupení se liší design konkrétního fóra:

1. Zdraví, stará se o to, aby si účastníci připadali vítáni
2. Podněcuje konverzaci
3. Řeší konflikty
4. Shrnuje debatu
5. Řeší problémy, odkazuje na relevantní znalce problematiky
6. Podporuje debatu, přináší další informace, které jí obohacují
7. Vítá a přivádí nové účastníky do debaty
8. Poskytuje expertní znalost konkrétního tématu
9. Otevřeně cenzuruje, odstraňuje komentáře, které porušují stanovená pravidla a vysvětluje proč, případně dává diskutujícím možnost obsah upravit
10. Skrytě cenzuruje, odstraňuje komentáře, aniž by na to upozornil
11. „Uklízí“ diskuzi, odstraňuje mrtvá vlákna

1.1.5 Deliberativní demokracie nebo agonistický pluralismus?

Teorie deliberativní demokracie jakožto reakce na krizi demokracie, jíž jsme v současné době svědky je sice „nejrychleji rostoucím trendem v oboru“ (Mouffe, 2000: 1), má ale samozřejmě i své kritiky. Chantal Mouffe svoji teorii agonistického pluralismu staví právě na opozici k deliberativní teorii, v níž vidí mnoho trhlín. Tvrdí, že to není racionalita ukotvená v liberálních demokratických institucích, která může vést k vytvoření demokratické občanské společnosti, ale je to naopak pluralita diskursů, co umožňuje identifikaci s demokratickými hodnotami. To, co má podle Mouffe stát v centru teorie demokracie není konsensus, který má podle ní s lidskou společností málo společného, ale otázka moci a antagonismu (Mouffe, 2000: 1-13). Jak podotýká: „K tomu abychom brali pluralismus vážně je třeba vzdát se snu o racionálním konsensu, který s sebou nese fantazii, že je možné utéct od naší lidské formy života⁵“ (Mouffe, 200: 12).

Podle Chantal Mouffe deliberativní demokracie podceňuje konfliktuální dimenzi politična. Podle deliberativního přístupu čím více je společnost demokratická, tím méně jsou sociální

⁵ Originál citace: „Seeing things in that way should make us realize that taking pluralism seriously requires that we give up the dream of a rational consensus, which entails the fantasy that we could escape from our human form of life“

vztahy ustavovány mocensky. Když ale přijmeme, že společnost je mocensky ustavována, není již otázkou, jak moc eliminovat, ale to, jak utvořit podoby moci, které jsou v souladu s demokratickými hodnotami. Tento nový úhel pohledu by mohl překlenout úskalí jak agregativních, tak deliberativních teorií demokracie (Mouffe, 2000: 14).

Mouffe vychází z předpokladu, že liberalismus a demokracie jsou dva těžko slučitelné koncepty. Demokracie ve své aspiraci po vnitřní homogenitě nutně vylučuje či ničí vše, co je heterogenní. Tato demokratická homogenita musí mít nějaký (v čase se proměňující) obsah, který určuje to, kdo na ní participuje a kdo do ní nezapadá. To se nutně nedá sloučit s liberalismem a jeho pojetím lidské rovnosti. Liberální demokracie se snaží tyto dvě nespojitelné idey spojit a na tom troskotá (Bíba, 2014: 208).

Demokracie vyžaduje přeměnu antagonismu na agonismus. Antagonismus je vztah, v němž se obě strany konfliktu chápou jako protivníci a jediné východisko z konfliktu je likvidace nepřítel. V agonismu je druhá strana v konfliktu sice také vnímána jako nepřítel, ale jako legitimní nepřítel, se kterým sdílíme „common ground“, touto společnou půdou je sdílení společného symbolického prostoru založeného na principech svobody a rovnosti. Cílem demokratické politiky je tak konstrukce protivníka⁶ jako někoho, s jehož názory sice bojujeme, ale nezpochybňujeme jeho právo tyto názory bránit. Antagonismus i agonismus jsou nutnými složkami každé demokratické společnosti a klíčovým úkolem demokratické teorie je potom pochopení proměny antagonismu v agonismus (Bíba, 2014: 211-212; Mouffe, 2000: 15).

Velká část demokratických teorií není podle Mouffe schopná uchopit tento paradox kvůli víře v možnost konsensu ve společnosti. Fungující demokracie potřebuje živý konflikt mezi demokratickými politickými pozicemi a přílišný důraz na konsensus může vést v lepším případě k apatii k politické účasti a v horším případě ke krystalizaci kolektivních hnutí, jež už nebude možné demokratickými procesy zvládnout. Racionálního konsensu nemůže být dosaženo, je třeba akceptovat, že každý konsensus je jen dočasný výsledek provizorních hegemonických vztahů, který nastane při stabilizování moci a vždy s sebou nese určitou podobu vyloučení. „Představa, že se moc rozplyne prostřednictvím racionální debaty a že legitimita bude založena na čisté racionalitě je iluzí, která může ohrozit demokratické

⁶ Mouffe pro tohoto nepřítel používá pojem „adversary“ (Mouffe, 2000: 15)

instituce⁷“ (Mouffe, 2000: 17). Jediný konsensus, který Mouffe připouští, jsou ony sdílené hodnoty, které zakládají eticko-politické principy. Ty ale existují v mnoha různých interpretacích a jsou tak jakýmsi „konfliktním konsensem“.

Z teorie agonistického pluralismu vychází i myšlenka agonistického dialogu. Sarah Maddison uvádí tento druh dialogu jako ideální pro řešení hlubokých konfliktů, kde je snaha o nalezení vzájemné společné půdy téměř nemožná. Zatímco deliberativní přístup je motivován snahou dosáhnout konsensu ohledně řešení problému, agonisticky orientovaný dialog se snaží o hlubší pochopení oponentových zájmů i přes zachování hlubokého nesouhlasu. V takovémto dialogu je žádoucí tematizovat klíčové body konfliktu ve snaze proměnit protivníka v konfliktu v komplexní lidskou bytost, se kterou lze sympatizovat. Agonistický dialog poukazuje na proměnlivou povahu mocensky a identitou zatížených vztahů a v konfliktu vidí klíčový prvek sociální změny. Spíše než se snažit konfliktu vyhýbat, cílem dialogu by měla být přeměna aktuálního násilného konfliktu v nenásilnou formu sociální změny. Dialog, který umožní hlubší porozumění konfliktu, může vést k mírnění konfliktu tím, že účastníci lépe pochopí, v čem jsou odlišní a tuto rozdílnost přijmou. Snaha o dosažení pocitu jednoty mezi nepřátelými skupinami, o kterou by usiloval deliberativní přístup je podle agonistického přístupu naivní. Pochopit, že náš nepřítel je jiný, ale akceptovat ho jako lidskou bytost může být pro mírnění konfliktů průchodnější cestou (Maddison, 2015).

1.1.6 Nenávistné projevy a jejich regulace

Jak již bylo zmíněno výše, slušnost a respekt v diskuzi jsou klíčovou podmínkou deliberace. V procesu internetových diskuzí se ovšem velmi často objevují komentáře, které tuto podmínku zdaleka nedodržují. Nenávistné projevy na internetu a jejich regulace jsou často diskutovaným a kontroverzním tématem především z důvodu konfliktu se svobodou projevu. Nicméně česká ústava, podobně jako ústavy dalších evropských států, stojí na straně regulace nenávistných projevů i za cenu omezení svobody projevu a to především kvůli

⁷ Originál citace: „The idea that power could be dissolved through a rational debate and that legitimacy could be based on pure rationality are illusions, which can endanger democratic institutions.“

zkušenosti s holokaustem, který byl velmi silně spojen s normalizací nenávistných antisemitských projevů. Nenávistné projevy jsou tak vnímány jako přímé ohrožení demokracie a je třeba proti nim bojovat i za cenu omezení jiných svobod⁸.

Pro nenávistné projevy se často používá anglický pojem *hate speech*, s tímto pojmem budu dále pracovat i já. Hate speech je ze své podstaty těžko definovatelný. Soukromé instituce, zejména sociální sítě, které se rozhodly hate speech regulovat, si pro své potřeby vytvořily vlastní definice, ale definovat hate speech z širšího úhlu pohledu není nikdy úplně možné, především kvůli tomu, že nenávist jako taková má mnoho, na kultuře a dalších faktorech záviselých, aspektů a podob (Gagliardone et al., 2015: 7-8).

Nicméně nějaké rámcové definice existují. Jedna z často užívaných definic vychází z doporučení Rady Evropy týkajícího se nenávistných projevů a jejich regulace ze strany členských států z roku 1997. Rada Evropy definuje hate speech jako: „*všechny formy projevu, které šíří, podněcují, podporují nebo ospravedlňují rasovou nenávist, xenofobii, antisemitismus či jiné nenávisti založené na netoleranci, včetně netolerance vyjádřené agresivním nacionalismem a etnocentrismem, diskriminací a nepřátelstvím vůči menšinám, migrantům a lidem přistěhovaleckého původu*“ (Rada Evropy, 1997).

Waldron (2012) ve své knize věnované hate speech poskytuje definici nenávistných projevů nikoliv na základě výčtu charakteristických rysů cílové skupiny, ale na základě funkce, kterou má hate speech plnit. Zveřejňování hate speech si podle něj klade za cíl podkopat důstojnost svých obětí a to jak v jejich očích, tak v očích ostatních členů společnosti a vytvářet prostředí, ve kterém je mnohem těžší si důstojnost udržet. Očernuje reputaci svých obětí spojováním výlučných charakteristik jako například rasy či náboženství s atributy a chováním, které členům této skupiny znemožňuje být přijímán jako rovnocenný člen společnosti. Podle Waldrona je právě kvůli lidskému právu na důstojnost nutné proti nenávistným projevům bojovat (Waldron, 2012: 5).

Problematika nenávistných projevů a jejich postihování se ještě zkomplikovala s rozvojem moderních technologií, především tedy internetu. Online nenávistné projevy se liší od těch mimo internet v mnoha aspektech a klade tak nové výzvy. Mezi specifika online hate speech patří jejich trvalost, snadnost se šířit, anonymita nebo jejich mezinárodní dopad (UNESCO,

⁸ Více k tématu v kapitole Protiislámské projevy a aktivity z právního hlediska.

13). Pravděpodobně nejvíce se s nenávistnými projevy musí vyrovnávat sociální sítě, proto mají většinou jasně definovanou politiku, jak nenávistnými projevy pracovat a jejich výskyt regulovat.

Nejpoužívanější sociální síť Facebook pro své aktivity definuje hate speech jako: „*přímý útok na lidi na základě tzv. chráněných rysů, tedy rasy, etnika, národnosti, náboženského přesvědčení, sexuální orientace, kasty, pohlaví, genderové identity nebo vážného tělesného postižení či choroby*” (Facebook, 2018) a útok je potom definován jako “*agresivní nebo ponižující slovní projev, označování někoho za podřadnou osobu nebo výzvy k vyloučení nebo segregaci*” (Facebook, 2018). Jako vysvětlení zasahování do diskuzí a možného zakázání obsahu či uživatele uvádí Facebook následující: “*Na Facebooku nepovolujeme nenávistné slovní projevy, protože vytváří prostředí zastrašování a vyloučení a v jistých případech mohou podpořit i násilí spáchané v reálném světě.*” (Facebook, 2018).

Twitter, další významná sociální síť, používá velmi podobné specifikum. V pravidlech pod pojmem „projevy nenávisti” nalezneme následující: „*Nesmíte podporovat násilí, výhrůžky nebo obtěžování ostatních na základě rasy, etnické příslušnosti, národnostního původu, sexuální orientace, pohlaví, genderové identity, příslušnosti k vyznání, věku, postižení nebo vážné nemoci.*” (Twitter, 2018). Jako vysvětlení svých restrikcí však uvádí odlišný důvod než Facebook a to: „*Věříme ve svobodu projevu a otevřený dialog. Pokud se však lidé bojí mluvit, nemá tato základní filozofie žádný význam. Abychom vytvořili bezpečné prostředí k vyjadřování rozmanitých názorů a přesvědčení, zakazujeme chování, které překračuje hranice zneužití, a to včetně obtěžování, výhrůžek nebo zastrašování s cílem umlčet něčí názor.*” (Twitter, 2018). Zatímco Facebook se obává reálných důsledků nenávistných projevů, Twitter se snaží o vytvoření prostředí, které umožňuje kvalitnější diskuzi.

1.2 Islamofobie

Slovo islamofobie lze doslova přeložit jako strach z islámu, tento překlad však není úplně přesný už jen proto, že fobie je medicínský pojem odkazující na psychickou poruchu spojenou s chorobným strachem. V případě islamofobie se nejedná o strach z islámu, ale o rozmanitou škálu projevů vyjadřujících pocit nadřazenosti vůči muslimům, ať již se jedná o předsudky či negativní stereotypy, diskriminaci nebo přímo nenávist (Ostřanský, 2017: 34).

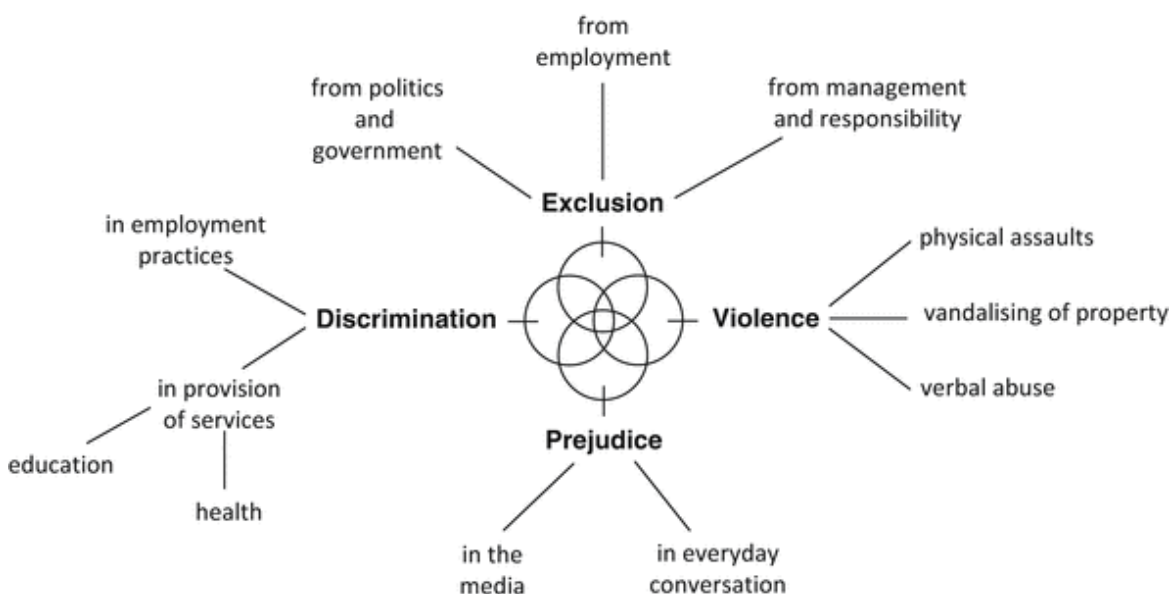
V této kapitole představím pojem islamofobie, který je pro mou práci klíčový.

1.2.1 Definice a historie pojmu

Islamofobie jako pojem byl poprvé použit zřejmě v roce 1925 ve Francii Étienne Dinetem a Slimou Ben Ibrahimem, nicméně výrazněji se s pojmem operuje přibližně od 70. let minulého století (Mareš et kol., 2015: 7). Islamofobie v mnohém navazuje na orientalismus, který ve svém díle popsal Edward Said (1978), přičemž její perspektivy a mechanismy byly přizpůsobeny potřebám současné doby (Ostránský, 2017: 43). Zásadnější význam se pojmu přisuzuje od roku 1997, kdy britský think tank Runnymede Trust vydal dokument *Islamophobia – A Challenge for Us All* (Conway, 1997), který islamofobii nejen přesněji definuje, ale zároveň i předkládá konkrétní návod, jak s ní bojovat⁹ (Elahi, Khan, 2017: 1).

Runnymede Trust definuje islamofobii jako *neodůvodněnou nevráživost vůči islámu*. Pojem se vztahuje i k praktickým důsledkům, které z této nevráživosti pro muslimy vyplývají, ať už se to týká jednotlivců či komunit a k vyloučení muslimů z mainstreamových společenských a politických záležitostí (Conway, 1997: 4).

Následující obrázek představuje mentální mapu, kterou Runnymede Trust vytvořil k vysvětlení povahy islamofobie.

⁹ Zpráva je jasně zaměřena na problém islamofobie ve Velké Británii, věřím ale, že spousta poznatků se vztahuje na islamofobii obecně.

(Conway, 1997: 11)

Nákres zobrazuje čtyři vzájemně se překrývající kruhy, znázorňující čtyři různé aspekty islamofobie: sociální vyloučení, násilí, předsudky a diskriminaci. Tyto aspekty se, jak je vidět i na obrázku, vzájemně překrývají a posilují se. Odrážky vyběhající z jednotlivých kruhů rozlišují nejvýraznější rysy islamofobních projevů. V oblasti sociálního vyloučení se jedná o vyloučení z politiky a vlády, ze zaměstnání a z řízení a zodpovědnosti. Násilí může spočívat ve fyzických napadeních, vandalismu na vlastnictví muslimů či ve verbálním napadání. S předsudky se muslimové setkávají v každodenních konverzích a v médiích. Diskriminace je potom znatelná v zaměstnávání a v poskytování služeb, zejména ve vzdělávání a ve zdravotnictví.

Zpráva Runnymede Trust přichází s jasným rozlišením toho, co by mělo být považováno za konstruktivní kritiku islámu a toho, co už je předsudečné jednání a spadá tedy pod pojem islamofobie. Islamofobní smýšlení je podle ní spojeno s uzavřeným pohledem na islám, zatímco kritika nahlíží na islám otevřeným pohledem. Pro bližší pochopení těchto dvou pohledů uvádějí autoři 8 charakteristik typických pro každý z nich, které jsou stále velmi využívány. Otázky po povaze daného jednání se ptají následovně:

1. Je islám nahlížen jako monolitický a statický, nebo jako různorodý a dynamický?
2. Je islám nahlížen jako odlišný a zcela separovaný, nebo jako nám podobný a provázaný i s jinými kulturami?
3. Je islám nahlížen jako podřadný „Západu“, nebo jako nám rovný?
4. Je islám nahlížen jako agresivní nepřítel a hrozba, nebo jako spolupracující partner?
5. Jsou muslimové nahlíženi jako manipulativní, nebo jako upřímní?
6. Je muslimská kritika „Západu“ bezmyšlenkovitě odmítána nebo diskutována?
7. Je diskriminační chování vůči muslimům obhajováno, nebo odmítáno?
8. Je proti-muslimský diskurz vnímán jako přirozený, nebo jako problematický?

(Conway, 1997: 5)

O dvacet let později vydalo Runnymede Trust jakousi reedici původní studie s názvem *Islamophobia Still a Challenge for Us All* (Elahi, Khan, 2017), která aktualizuje původní zprávu z roku 1997 a přizpůsobuje ji nové době. Nový report potvrzuje platnost původní

definice, předkládá ale i definici aktuální v krátké a dlouhé verzi. Krátká verze definuje islamofobii jako *anti-muslimský rasismus*, dlouhá potom jako:

„jakékoliv rozlišení, vyloučení, či restrikce vůči muslimům (a těm, kdo jsou za muslimy považováni) nebo preference ne-muslimů, jejichž záměrem či dopadem je narušení rovnoprávného uznání, užívání nebo výkonu lidských práv a základních svobod v politické, ekonomické, sociální, kulturní či jiné oblasti veřejného života.¹⁰“ (Elahi, Khan, 2017:1).

Zatímco první report vznikl kvůli nezbytnosti formulovat problém, který zjevně ve společnosti existoval, nicméně nebyl jasně pojmenován, druhý report byl publikován, protože tento problém, označený již zaběhlým pojmem islamofobie se ukázal být ještě palčivějším než dříve. Runnymede Trust upozorňuje především na tři změny, které se ve vztahu k islamofobii udály za uplynulých 20 let od vydání prvního reportu. První změnou je podle nich dominantní zarámování muslimů jakožto teroristické hrozby, které bylo zformováno především v důsledku teroristických útoků známých jako 9/11 a 7/7, tedy útoků ve Spojených státech amerických, především v New Yorku 9.11. 2001 a v Londýně 7.7. 2005. Tyto masivní teroristické útoky vnesly téma islámu do veřejného diskurzu v podobě civilizační hrozby. Upozorňují na to, že jakkoliv jsou teroristické útoky islamistů reálnou hrozbou, nesou s sebou i riziko zvýšení islamofobie, potažmo rasově motivovaných útoků vůči řadovým muslimům. Další dvě změny se týkají specifitěji britské komunity muslimů a nemyslím si, že se dají tak snadno vztáhnout na islamofobii jako takovou. První se týká nárůstu muslimské komunity a druhá lepšímu přístupu k datům týkajícím se britských muslimů. (Elahi, Khan, 2017:5)

Změna, na kterou by se dalo poukázat v evropském kontextu a kterou Runnymede nezmiňuje, je evropská migrační krize, která vrcholila v roce 2015 a která nepochybně měla v našem regionu významný vliv na vzestup islamofobie. Tomuto a dalším faktorům se budu dále věnovat v kapitole věnované islamofobii v českém prostředí.

Jako druh rasismu definuje islamofobii ve své knize i Taras. Ten upozorňuje na to, že islamofobie je šířena kvůli přesvědčení, že Evropa je v ohrožení kvůli islamizaci, které je

¹⁰ Originál citace: „Islamophobia is any distinction, exclusion, or restriction towards, or preference against, Muslims (or those perceived to be Muslims) that has the purpose or effect of nullifying or impairing the recognition, enjoyment or exercise, on an equal footing, of human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural or any other field of public life.“

mimo jiné způsobeno viditelnými znaky islámu, jako jsou například šátky, mešity či minarety. Tyto atributy ve veřejném prostoru napomáhají také vymezení muslimů jako „těch druhých“. Společně se zarámováním muslimů jako neevropsky vyhlížejících lidí tmavé pleti je islamofobie definována jako kulturní rasismus, který vyčleňuje muslimy ze společnosti (Taras, 2012: 4).

Podle Zampi a Awan, kteří zkoumali islamofobní projevy nenávisi v Londýně, se také jedná o formu rasismu, kdy identita muslimů ve společnosti byla vystavena procesu rasizace. Tak mohou být muslimové vnímáni na základě své skutečné nebo domnělé rasy spíše než výlučně na základě náboženské příslušnosti. Na základě výpovědí respondentů svého výzkumu upozorňují na to, že islamofobie může být chápána jako nová forma rasismu¹¹ (Zempi, Awan, 2012: 38).

Na podzim roku 2018 představila britská The All Party Parliamentary Group (APPG) on British Muslims první pracovní definici islamofobie pro Spojené království. Podle ní je „*islamofobie zakořeněná v rasismu a je typem rasismu zaměřeného na projevy muslimství (muslimness) nebo domnělého muslimství*“¹² (APPG, 2018: 11). Tato pracovní definice je klíčová v tom, že na politické úrovni uchopuje téma islamofobie a předkládá jasnou a srozumitelnou definici, která není ani příliš složitá ani akademická a může tak snáze oslovit veřejnost. Provázání s rasismem také může napomoci vyzdvižení problematičnosti islamofobie, vzhledem k tomu, že většina lidí rasismus vnímá jako jednoznačně negativní fenomén (Allen, 2018).

¹¹ Autorky uvádějí výpovědi několika respondentek, které poukazují na spojitost islamofobních útoků s rasovou příslušností. Jedna z nich například referuje, že ač je zjevně napadána kvůli snadné rozpoznatelnosti svého náboženského vyznání (jakožto zahalená muslimka), urážky, které jí jsou adresovány souvisí v naprosté většině s její rasou a původem. ‘Anti-Muslim hate crime is tied to racism, and the two cannot be divorced from one another. Many people will say “I am not racist because Islam is not a race”, but if the majority of its followers in this country are from an ethnic background, by default they are attacking Muslims on the basis of their race. Actually, nine out of 10 times, the abuse I receive is based on race. Although they use religion because I am identifiable as a Muslim woman, the words that come out of their mouth have to do with race, so race and the religion are tied up together in people’s minds.’ (Safa) (Zempi, Awan, 2012: 38).

¹² Originál citace: „Islamophobia is rooted in racism and is a type of racism that targets expressions of Muslimness or perceived Muslimness.“

1.2.2 Limity pojmu a jeho kritika

Termín islamofobie jako takový má svoje limity. Jak komentuje Bronislav Ostránský, na vymezení islamofobie nepanuje ve společenských vědách shoda a někdy je nejlepší dát před definicí přednost výčtu charakteristik tohoto jevu (Ostránský, 2017: 52).

Zora Hesová podotýká, že: „*pro lepší pochopení obecného širšího jevu islamofobie je lepší se samotnému pojmu vyhnout. Pojem islamofobie se totiž používá na velmi různé případy odmítání islámu ve veřejném prostoru jako něčeho jiného, přičemž konkrétní motivace mohou být velmi různorodé: náboženská netolerance, rasismus obrácený proti muslimům, tzv. nová xenofobie na jedné straně; vehementní obrana sekularismu, kritika náboženství nebo fundamentalismu, různé identitární diskurzy a populistický oportunistismus na straně druhé. Rozlišovat motivace aktů, jejichž terčem jsou muslimové, a klasifikovat to, co je islamofobní a co ne, se ukazuje jako velmi obtížné.*“ (Hesová, 2017: 156). Autorka odkazuje i k výše zmíněné definici Runnymede Trust a upozorňuje na to, že úskalí této klíčové definice spočívá právě v tom, že se soustředí na objekt „islámu“, jakoby o legitimitě kritiky či nepřátelství vůči němu rozhodovalo to, zda kritici správně chápou, co to islám je, jako kdyby skutečně islám jako nějaká stabilní entita s konkrétní povahou existoval, což samozřejmě není pravda (Hesová, 2017: 158).

Salman Sayyid (2014) sice podtrhuje význam existence pojmu islamofobie, vzhledem k tomu, že problém musí být pojmenován, aby se proti němu mohla formovat opozice, nicméně upozorňuje na to, že neexistuje nic jako podstata islamofobie ani jednotlivé atributy, které by problém definovaly. Islamofobie by podle něj měla být viděna skrze její umístění. Různé způsoby pojetí islamofobie totiž vychází ze specifických kulturních, socioekonomických a historických faktorů, které ovlivnily způsob, jakým je islám ve společnosti přítomen a praktikován.

Praxe islámu se může odehrávat na čtyřech různých scénách (*theaters*). První scénou jsou takzvané muslimské země, kde sociálně a kulturně dominuje právě islám. Z praktického hlediska se jedná o země, kde by se velká část populace definovala jako muslimové, nebo kde je islám státním náboženstvím. Druhou scénou jsou země, kde jsou muslimové v menšině a islám je v národním narativu marginální, ale přítomnost muslimů časově odpovídá či předchází založení státu. Těmito státy jsou například Rusko nebo Thajsko. Na třetí scéně vystupují muslimové především jako imigranti, jedná se například o země západní Evropy, často s koloniální minulostí. Na čtvrté scéně je přítomnost muslimů zcela

zanedbatelná a islamofobie se zde objevuje jako nepřímý a virtuální fenomén. Sayyid mezi tyto země řadí například země jižní Ameriky a podle mého názoru do této skupiny spadá i Česká republika a další evropské země, které nejsou primárním cílem muslimských imigrantů. Tyto čtyři scény ovlivňují kontext a různé formy, kterých může islamofobie nabývat. Různé způsoby, jimiž je k muslimům přistupováno jsou klíčové pro způsob, jak je islamofobie artikulována (Sayyid, 2014: 14-15).

Kritici a odpůrci pojmu islamofobie poukazují také na zbytnost tohoto termínu, který se podle některých jen snaží vyhovět přehnané politické korektnosti či na riziko potlačování legitimní kritiky praktik spojených s islámem zaškatulkováním kritiků jako islamofobů (Conway, 1997: 4; Ostránský, 2017: 34). Rozlišovat legitimní kritiku praktik spojených s islámem od nenávistných projevů je nezbytné jak z důvodu ochrany muslimů, tak z důvodu zachování demokratické diskuze, která kritiku vyžaduje. Některé na islám navázané praxe beze sporu nespádají do naší představy moderní rovnoprávné společnosti a je tedy třeba se ozývat a snažit se o liberalizaci některých praktik. Tento druh kritiky, ale skutečně vyžaduje vnímat islám jako dynamický a heterogenní, jak naznačuje už první bod výše uvedených kritérií Runnymede Trust. Zároveň je třeba mít na paměti, že stejně jako kritika islámu není vždy projevem islamofobie, tak kritika islamofobie neznamena obranu islámu jako takového.

Pojem je kritizován také za svou nepřesnost, kdy je mu vytýkáno například to, že se nejedná o strach či nenávist k islámu jako náboženství, ale především k muslimům, jako nositelům tohoto náboženství. Existují tedy i snahy o zavedení přesnějších výrazů jako třeba anti-muslismus či muslimofobie, žádný z těchto pojmů se však neujal. (Ostránský, 2017: 64)

Islamofobie má mnoho různých definic, na čem se však většina z nich shodne je to, že tyto definice nikdy nejsou perfektní. Žádná z těchto definic nemůže v plné míře postihnout různé kontexty, ve kterých se pojem formuluje, ani stanoviska mluvčích. Zároveň je nezbytné si pro každé vymezení islamofobie vymezit také islám, jako náboženství, kulturu, politickou ideologii a podobně. Přes všechny výhrady a reflexe termín islamofobie zůstává zachován a je většinou přijímán také díky své zavedenosti a mezinárodní platnosti.

1.2.3 Islamofobie v České republice

Specifika islamofobie v České republice jsou dána několika faktory. Jedním z nich je vysoká míra ateismu mezi českým obyvatelstvem. V regionu střední a východní Evropy je Česká republika jedinou zemí, kde je většina populace bez náboženského vyznání¹³ (Pew Research Center, 2017). Podle posledního Sčítání lidu, domů a bytů vyjádřilo náboženskou příslušnost pouze 20,8% Čechů (ČSÚ, 2011). Z velké míry ateismu může pramenit i sklon k nižší toleranci náboženství obecně. Druhým specifikem je poměrně malá muslimská komunita žijící na území České republiky, v již zmíněném sčítání se k islámu přihlásilo 3 358 lidí (Topinka, 2016: 38). Toto číslo však neodpovídá přesnému počtu muslimů vzhledem k tomu, že údaj o religiozitě je ve sčítání nepovinný. Obecně se dá těžko odhadnout, kolik muslimů v Česku žije, už jen kvůli složitému posuzování, koho za muslima považovat, expertní odhady se pohybují řádově ve stovkách až desítkách tisíc. V roce 2013 se mohl počet lidí, kteří mají něco společného s islámem a žijí v Česku pohybovat okolo 22 000 (Topinka, 2016: 49).

Přesto, že Česko je ve srovnání s většinou zemí Evropské unie velmi málo zasaženo vlivy islámu včetně přítomnosti samotných muslimů, je zdejší debata o muslimech a islámu všudypřítomná a velmi ostrá. I kvůli malému počtu v Česku žijících muslimů se většina islamofobních projevů ve veřejném prostoru objevuje na internetu, zejména pak na Facebooku (Ostránský, 2017: 19-20). Právě nedostatek muslimů žijících na území České republiky je také jeden z důvodů, proč je těžké s islamofobií bojovat. Nejen, že chybí tolik potřebný každodenní kontakt se sousedem muslimem, který by napomohl uchopení muslimů jako skutečných lidí oproti abstraktní mediální hrozbě, ale zároveň muslimové, kteří zde žijí, postrádají elity, které by mohli stereotypy aktivně nabourávat (Ostránský, 2017: 55).

Počátky české antipatie k islámu v moderní historii¹⁴ vidíme už v polistopadové zahraniční politice. V izraelsko-palestinském konfliktu se Česko zcela jasně přiklonilo na stranu Izraele, což sebou neslo i antipatie vůči Arabům, jakožto ke společnému nepříteli (Ostránský, 2017: 27). Averse vůči muslimům v českém prostředí se pojí s averzí vůči Arabům, kteří ale tvoří méně než polovinu české muslimské komunity. Arabové

¹⁴Více k historii české islamofobie viz další kapitola.

tradičně zaujímají v průzkumech oblíbenosti různých etnik nejnižší příčky (Ostránský, 2017: 20).

Daniel Topinka se ve své obsáhlé monografii *Muslimové v Česku* (2016) zaměřil mimo jiné na to, jak na přítomnost muslimů nahlízejí čeští občané. Výzkum zaměřený na percepci muslimů a islámu v české společnosti z roku 2014 ukazuje, že přijetí muslimů do společnosti musí provázet náležité ospravedlnění. Jako legitimní důvod může být vnímána třeba válka, každopádně by se stejně mělo jednat spíše o krátkodobý pobyt a muslim by měl mít takový status, aby neohrozil solidaritu přijímající společnosti. Představy o přijetí jsou podmíněny kulturní zakotveností české identity, lidé pocítují značnou kulturní propast a očekávají asimilaci muslimů. Jako hrozbu lidé vnímají riziko fyzického a ekonomického ohrožení. V symbolické rovině jsou muslimové vnímáni jako narušitelé řádu a kultury a islám je vnímán jako nebezpečná ideologie neoddelitelná od násilí. Vlastní náboženská příslušnost dotazovaných nehrála roli v jejich názoru na islám a ukázalo se, že názory na islám jsou rovnoměrně rozloženy napříč všemi sociodemografickými kategoriemi. Veřejnosti nevadí praktikování náboženství, pokud má privátní charakter, ale jakékoliv veřejné projevy náboženství už problém představují (Topinka, 2016: 229-243). Výsledkům tohoto průzkumu poměrně dobře odpovídá i nejběžnější argumentace umírněných kritiků islámu, jak jsem je pozorovala v diskuzích na stránce HateFree Culture.

Muslimové jsou jednou ze skupin, která je v evropském prostředí nejvíce ohrožena násilím z nenávisti, přičemž násilí z nenávisti není definováno ani tolik nenávistí jako emocí, nýbrž předsudečnou motivací. Cílem nenávistného útoku je vyslat zprávu, že skupina, ke které napadený náleží (anebo si útočník třeba jen myslí, že k ní dotyčný náleží) do společnosti nepatří. Zatímco podle statistik se islamofobní trestné činy pohybují v řádu jednotek a mohlo by se tedy zdát, že násilí páchané na muslimech představuje zanedbatelný vzorek trestné činnosti, není tomu tak¹⁵. V případě násilí z nenávisti často oběti napadení nehlásí a to mimo jiné také z toho důvodu, že málokdy se jim dostane řádného vyslyšení a často se stanou oběťmi sekundární viktimizace. Data ukazují, že většina dotazovaných muslimů se setkala s verbálními útoky, nenávistnými pohledy či ničením míst, kde se scházejí. Tento poměr byl

¹⁵ V roce 2015 bylo zaznamenáno 141 nenávistných incidentů, což byl výrazný nárůst oproti roku předchozímu, ve kterém bylo registrováno 86 takových incidentů. Tato změna je kladena do souvislosti s vrcholící uprchlickou krizí. (Kalibová et kol., 2017: 255)

ještě vyšší u muslimek nosících šátek, tedy viditelný symbol islámu. S fyzickým násilím se setkalo 20% z nich (Kalibová et kol., 2017: 250; Topinka, 2016: 379). O ohrožení muslimů v Česku svědčí i fakt, že v roce 2015 bylo 21% všech nenávistných incidentů motivováno islamofobií (Kalibová et kol., 2017: 257).

1.2.4 Historický vývoj protiislámské politiky v České republice

Miroslav Mareš popisuje vývoj protiislámské politiky na území České republiky, který dělí na devět fází. První odpor vůči islámu datuje Mareš už do 17. století. Tato fáze byla reakcí na „turecké války“ 16. a 17. století a měla vliv na vnímání islámu až do 20. století. Období až do první světové války bylo spojeno s dozvuky tureckých válek a Mareš jej považuje za druhou fázi. Třetí fáze je spojena s nechutí prvorepublikového režimu registrovat Muslimskou náboženskou obec pro Československo. Další fáze nastupuje po druhé světové válce s represemi komunistického režimu. Pátá fáze začíná zhruba v polovině devadesátých let s protesty krajní pravice proti stavbě mešity v Brně. Spolu s výstupy extremistů se objevují i první výraznější mediální vystoupení lidí z konzervativního a liberálního spektra, kteří zastávali proizraelské postoje.

Na přelomu tisíciletí se z mého úhlu pohledu dostáváme do dění, které nejsilněji ovlivňuje dnešní protiislámský diskurz. Šestá fáze je reakcí na 11. září 2001 a zakládá prostředí pro sedmou fázi, kdy vznikají první specializované protiislámské webové stránky a zintenzivňují se výstupy politiků proti islámu. Kolem roku 2010 se objevuje osmá fáze, kdy jsou zakládána protiislámská sdružení a formuje se facebooková skupina Islám v ČR nechceme. Tématu využil politicky i současný prezident republiky Miloš Zeman a profilovala se na něm strana Suverenita Jany Bobošíkové. Objevila se nová krajně pravicová protiislámská propaganda, v roce 2013 se skupina Ortel zveřejnila hit Mešita¹⁶ a na protiislámské rétorice vznikla populistická strana Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury, která ve stejném roce získala parlamentní zastoupení.

Ve druhé polovině roku 2014 začíná devátá fáze, která v době napsání Marešovi datace koncem roku 2015 ještě nebyla ukončena, nicméně já se domnívám, že od roku 2017 je tato nejdramatičtější vlna odporu na ústupu. V této fázi hraje důležitou roli již zmíněná skupina

¹⁶ V roce 2016 Tomáš Ortel obsazuje s touto písní druhé místo v hlasování soutěže Zlatý slavík.

Islám v ČR nechceme a ve veřejném prostoru začíná být známý její lídr Martin Konvička. Tomio Okamura získává větší popularitu a zakládá hnutí Svoboda a přímá demokracie, které ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v roce 2017 získalo téměř 11% hlasů. V souvislosti s útoky na redakci Charlie Hebdo v Paříži se na počátku roku 2015 mobilizuje veřejnost a demonstruje proti islámu. Vrcholící uprchlická krize jen přilévá olej do ohně a zvyšuje se počet různých protiislámských incidentů. Smutně významný byl moment, kdy při demonstraci 17. listopadu 2015 stanul na jednom podiu prezident republiky Miloš Zeman a Martin Konvička - tou dobou již známý výrokem o tom, že muslimy namele do masokostní moučky (Mareš, 2015: 75-79). V následující podkapitole se budu věnovat možnostem, které demokratický systém nabízí v boji proti útokům proti lidské důstojnosti, rasismu a násilí z nenávisli.

1.2.5 Protiislámské projevy a aktivity z právního hlediska

České právo disponuje několika způsoby, jak postihovat nenávislné projevy. Listina základních práv a svobod v článku 17 stanoví, že svoboda projevu je zaručena a „*každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace bez ohledu na hranice státu.*“ Nicméně, pokračuje stejný článek listiny: „*Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.*“ (Listina základních práv a svobod, 1992).

České právní prostředí se na rozdíl například od prostředí Spojených států přiklání k takzvané bránici se demokracii, tedy k potlačování projevů, které útočí na demokracii jako takovou či na základní demokratické hodnoty. Tento postoj je v evropském kontextu opodstatněný vzhledem ke zkušenosti s nacistickou a komunistickou totalitou, kdy se ukázalo, že demokracie ze své podstaty nemůže bez některých obranných mechanismů obstát před útoky nedemokratických systémů, kterým právě nedodržování demokratických hodnot poskytuje strategickou výhodu. Za toto rozhodnutí se v praxi postavil v roce 2011 i Ústavní soud s vysvětlením, že pokud jsou odpůrci demokracie připraveni na ni útočit, musí

být i demokratický režim připraven bránit se těmto atakům a to, pokud je to nezbytné, i omezením základních práv¹⁷ (Výborný, 2015: 54).

V praxi se moderní evropské soudy vždy přiklonily k omezení svobody projevu před nepotrestáním nenávistných projevů (Výborný, 2015: 57). Ústavní soud v roce 2012 například v jednom rozsudku jako důvod uvedl, že *„Jakýkoliv zásah či snížení lidské důstojnosti je skutečně nezbytné vnímat jako zásah velmi závažný a tedy i stěžejně reparační, neboť lidská důstojnost je hodnotou horizontálně neporovnatelnou s ostatními ústavními hodnotami či společenskými normami, je zcela nenahraditelná jiným statkem, tím méně je pak hodnotou kvantifikovatelnou či vyčíslitelnou v penězích. Obecné soudy by tak měly brát v úvahu vyzářování jednotlivých základních práv a ústavních hodnot do aplikované právní normy a rozhodnout s ohledem na ně, tj. poskytnout jim co nejširší a neadekvátnější ochranu.“* (Ústavní soud, 2012: 10).

V českém trestním zákoníku najdeme několik zákonů, které jsou aplikovatelné ve věci islamofobních projevů. Mezi hlavní z nich patří trestný čin hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob dle §355 trestního zákoníku a podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod dle §356 trestního zákoníku. Přičemž za hanobení je považován *„projev, který je hrubě urážlivý a znevažující, s tím, že může mít jakoukoli formu. Spadá sem i takový výrok, jehož doslovné znění je samo o sobě indiferentní a jehož hrubě urážlivá a znevažující povaha vyplývá z okolností, za nichž byl pronesen.“* (Nejvyšší soud, 2014). Toto ustanovení trestního zákoníku zmiňuje i vyznání, skutková podstata tedy postihuje i vyjádření znevažující muslimy a jejich víru, útočník tedy může být odsouzen i za neadresnou urážku islámu. Podněcování je potom projev, kterým pachatel zamýšlí vzbudit u jiných osob nenávist k určité skupině osob, anebo vyvolat jednání dalších osob vedoucí k omezování práv a svobod jejich příslušníků. Relevantní pro téma islamofobie

¹⁷ „Ústavní soud se ztotožňuje s principy bránící se demokracii (v právní i politologické literatuře často synonymicky označované za "obranyschopnou" či "militantní" demokracii), jejichž právní aplikace je opodstatněná s přihlédnutím k historickým zkušenostem s nacistickou a komunistickou totalitou nejen v našem státě, nýbrž i v celoevropském kontextu. Jestliže jsou odpůrci demokracie a hodnot, na kterých demokracie stojí, připraveni na ni útočit, musí být i demokratický režim připraven bránit se těmto atakům, a to v nutných případech i omezením základních práv.“ (Ústavní soud, 2011)

je ještě trestný čin podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka dle §403 a trestný čin omezování svobody vyznání dle §176 trestního zákoníku a nejspíše by bylo možné aplikovat i další.

I přes možnosti právního vymáhání spravedlnosti, upozorňuje Výborný, z jehož textu pro tuto kapitolu čerpám, právo nemá být hlavním nástrojem, který by měl s protiislámským projevy bojovat. Právo představuje krajní normativní systém, který pouze v nezbytných případech omezí nejvýraznější projevy nenávisti. Prioritou by mělo být hledání příčin a snaha jim předcházet a vzdělávání společnosti k respektování demokratických hodnot. Protože stejně jako právo na lidskou důstojnost stojí v základu demokracie, stojí tam i svoboda projevu, nemělo by tedy docházet k jejímu omezování příliš často. I když je v evropských demokraciích kladen důraz na lidskou důstojnost jako na prioritu, jakékoliv zasahování do svobody projevu může také demokracii udělat velmi špatnou službu. (Výborný, 2015)

1.3 HateFree Culture

1.3.1 Kampaň proti rasismu a násilí z nenávisti

Kampaň proti rasismu a násilí z nenávisti realizuje Agentura pro sociální začleňování od roku 2014. Byla iniciována tehdejším ministrem pro lidská práva Jiřím Dientsbierem. Agentura pro sociální začleňování (dále jen Agentura) je jedním z odborů Sekce pro lidská práva Úřadu vlády ČR. *Usnesení vlády České republiky ze dne 23. ledna 2008 č. 85* vytváří Agenturu jako nástroj na podporu obcí, které řeší problematiku sociálního vyloučení. Posláním Agentury je propojovat subjekty na místní úrovni tak, aby spolupracovaly při sociálním začleňování (Vláda ČR, 2018). Primárním cílem Agentury je tak zamezit vzniku vyloučených lokalit a snaha o začlenění toho obyvatelstva, které již ve vyloučení žije. Od začátku (už v samotném usnesení vlády) je Agentura definována jako nástroj pro sociální začlenění v romských lokalitách, nicméně v *Základním dokumentu pro podporu sociálního začleňování ve městech, obcích a mikroregionech* Agentura upřesňuje, že:

„Při vymezování působnosti Agentury není vhodné primárně zaměřit pozornost pouze na cílovou skupinu obyvatel sociálně vyloučených lokalit. Není účelné stanovovat hranice (geografické či domnělé) sociálně vyloučené lokality a za příjemce pomoci či pozornosti považovat pouze obyvatele uvnitř tohoto prostoru, nadto pouze Romy (ať již takové, kteří se

k romské národnosti hlásí, či takové, které je možné díky sumě rozpoznatelných vnějších znaků za Romy považovat). Daleko vhodnější je Agenturu definovat jako řešitele sociálního problému, který se nejviditelněji projevuje vznikem sociálně vyloučených lokalit s převahou romského obyvatelstva.“ (Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách, 2018).

V červnu roku 2011 podepsaly Česká republika, Norsko, Island a Lichtenštejnské knížectví Memoranda o porozumění pro implementaci Finančního mechanismu EHP a Finančního mechanismu Norska. Kampaň proti rasismu a násilí z nenávisti vychází z programové oblasti "Místní a regionální iniciativy pro snižování nerovností a podporu sociálního začleňování", na kterou bylo v Memorandu vyhrazeno 1 242 000 Eur. Program měl být realizován prostřednictvím předem definovaného projektu, který připraví a bude realizovat Úřad vlády ČR. Poté, co byl program schválen norskou stranou, byl schválen i ministerstvem financí ČR na konci března 2014. Projekt je zaměřen na posílení společenské podpory pro zavádění inkluzivních politik a pro boj s projevy extremismu a rasismu.

Kampaň reaguje na situaci, kdy se stále znatelněji veřejný prostor a to zejména online prostředí stává prostorem pro šíření nenávisti. Internet je plný různých dezinformačních webů, sociální sítě umožňují rychlejší šíření dezinformací a hoaxů a zároveň poskytují prostor k diskuzím, které se ukazují být velmi vyhrocené. Situaci nepomáhá ani politická situace, kdy se mnozí představitelé vrcholné české politiky svezli na populistické vlně a svými projevy¹⁸ normalizují nenávistný pohled na některé minoritní skupiny, především na Romy a muslimy (uprchlíky).

Projekt Kampaně se skládá z několika projektových aktivit. Nejvýraznější z nich je právě celostátní mediální kampaň proti rasismu a násilí z nenávisti HateFree Culture, kterému se věnuje tato práce. Mezi další aktivity patří vzdělávací aktivity pro policii, vzdělávací aktivity pro žáky a učitele, šíření dobré praxe v sociálně vyloučených lokalitách a výzkum nových forem lichvy a migrace v sociálně vyloučených lokalitách

Cíle projektu, které si kampaň definuje jsou následující:

„snižít napětí ve společnosti a radikalizaci mladé veřejnosti skrze komunikační kampaň, která bude aktivně vyvracet dezinformace a mýty, poskytne argumentační výbavu, nabídne

¹⁸ O urážkách Romu prezidentem republiky Milošem Zemanem například zde: https://zpravy.idnes.cz/zeman-romove-zamestnani-fotografie-narodnost-urazky-pdt-/domaci.aspx?c=A181005_114131_domaci_kop

alternativy k násilným řešením problémů a získá větší prostor v médiích pro oběti a ohrožené skupiny. Posílit schopnosti klíčových aktérů (školy, zástupci obcí, policie, místní iniciativy) násilí předvídat, preventivně působit a profesionálně a kvalitně jej zvládat a ve chvílích eskalace konfliktu, poskytovat podporu obětem. Posílit schopnosti klíčových aktérů využít (mediální) komunikaci jako prostředek zmírňování napětí a obhajobu integračních opatření“¹⁹

1.3.2 Projekt HateFree Culture²⁰

“Jsme iniciativou lidí, kteří usilují o život bez násilí a nenávisti. Přestože jsme si vědomi složitosti vzájemného soužití, respektu a tolerance, jsme přesvědčeni o existenci rozumných, kreativních a inovativních cest, jak je zlepšit. Život ve strachu a nenávisti nic pozitivního nepřináší. HateFree Culture vám nabízí možnost nahlížet na věci z různých úhlů pohledu, hledat řešení s ostatními a především tvořit a sdílet to, na čem záleží.” (HateFree, 2018)

Iniciativa HateFree Culture vznikla především v reakci na nárůst negativních postojů vůči minoritním skupinám ať už se jedná o lidi lišící se od české většinové společnosti svým etnikem, náboženským vyznáním, sociálním, zdravotním hendikepem či jakkoliv jinak. Jedním z dominantních témat je i problematika migrační krize a přijímání a integrace uprchlíků u nás.

Jedná se o jednu ze sedmi projektových aktivit, která si klade za cíl kultivovat diskusi týkající se především menšin ohrožených násilím z nenávisti ve veřejném prostoru a na sociálních sítích a vést především mladé lidi ke kritické reflexi informací, které se k nim dostávají. Jak uvádí na svých stránkách Agentura pro sociální začleňování:

“Výstupy projektu jsou především moderované diskuse na profilech na sociálních sítích (facebook a twitter), spotové kampaně v rádiu a TV, umělecké performance HateFree Art, síť míst podporujících výchozí ideu projektu HateFree Zones a účast na eventech, které s

¹⁹ <http://www.socialni-zaclenovani.cz/kampan-proti-rasismu-a-nasili-z-nenavisti>

²⁰ Pojem se překládá jako “kultura bez nenávisti” i když ze stran kritiků a odpůrců projektu se ozývají alternativní možnosti překladu jako „nenávid’ svobodně“ či „nenávid’ svobodnou kulturu“ (Reflex, 2016). Sama musím uznat, že název možná není nejvhodněji zvolen v zemi, kde je na každé druhé kavárně nápis “wifi free” aniž by to skutečně znamenalo absenci internetového připojení.

tématem souvisejí. Výstupy těchto činností jsou k nahlédnutí na www.hatefree.cz." (Agentura pro sociální začleňování, 2018).

Mediální kampaň původně cílila na skupinu „mladí dospělí“ (15-24 let), postupně se ale zvedl o téma zájem a cílová skupina se přirozeně rozšířila. Mimo jiné, poskytuje tým HateFree Culture i analýzy hoaxů pro média.

Trvání projektu bylo původně naplánováno na tři roky, což vycházelo z financování projektu založeném převážně na grantu Norských fondů. Rozpočet projektu je z 80 % hrazen z grantu EHP a Norských fondů a z 20 % ze státního rozpočtu ČR. Tato konkrétní projektová aktivita měla na zmíněné tříleté období rozpočet 7.885.076 Kč z celkového rozpočtu kampaně, který byl tvořen částkou 39.749.999 Kč (Agentura pro sociální začleňování, 2018).

I po plánovaném termínu ukončení se vláda rozhodla v projektu HateFree Culture pokračovat. V tuto chvíli je projekt financován pouze ze zdrojů Úřadu vlády.

Vzhledem k nárůstu zájmu o vyzdvihovaná témata se z HateFree Culture stala poměrně viditelná sociální značka, která bývá pravidelným účastníkem debaty v oblasti lidských práv, práv menšin a prevence násilí z nenávisi. Povaha kampaně je aktuální a reakční a má tak možnost rychle a flexibilně reagovat na otázky, jež ve společnosti vyvstávají v dané problematice.

Koordinátorem projektu je Lukáš Houdek, který v HateFree Culture působí od samého začátku. Kromě něj za projektem stojí Marie Škardová a Kateřina Gamal Richterová. HateFree Culture pracuje i s externisty, kteří pro ně například píší některé články, v zásadě je ale projekt tvořen pouze těmito třemi lidmi.

1.3.3 Komunikační kanály HateFree Culture

Za pomyslný střed projektu HateFree Culture může být považována jejich webová stránka www.hatefree.cz. Na stránkách je veškerý obsah, který HateFree Culture vytváří. Tímto obsahem jsou články na různá témata, které píšou buď přímo zaměstnanci HateFree Culture nebo jejich externí spolupracovníci, rozhovory, analýzy, příběhy a tak podobně.

Samostatnou část webu tvoří prostor pro vyvracení hoaxů. Lukáš Houdek v rozhovoru²¹ uvádí, že když s vyvracením hoaxů začínali, nikdo jiný se podobnou aktivitou nezabýval, a tak uvádění informací na pravou míru tvořilo podstatnou část jejich agendy. Od té doby se prý situace změnila a nyní už se vyvracení hoaxů HateFree Culture téměř nevěnuje. Nicméně kategorie „hoaxy“ je stále jedním ze základních stavebních kamenů webové stránky. S tímto úzce souvisí i další služba, kterou projekt poskytuje, takzvaný „hejtomat“, který umožňuje kladení dotazů ohledně pravdivosti informací, jež putují internetem. HateFree Culture informace a tvrzení ověřuje a dezinformace vyvrací.

Na webových stránkách je také k nalezení ucelený návod, jak nejlépe diskutovat. Těmito instrukcím se budu věnovat do větších podrobností níže. Dále je webová stránka zdrojem všech informací o projektu a o jeho aktivitách.

Primárními komunikačními kanály jsou sociální sítě, konkrétně Facebook, Twitter a Instagram. Všechny tyto platformy slouží ke komunikaci vytvářeného obsahu, případně ke sdílení obsahu, který publikoval někdo jiný a který souvisí s lidskoprávní problematikou. Zároveň jsou sociální sítě místem, kde je rozvíjena diskuze k publikovaným tématům, jež je klíčovým aspektem celého projektu. Na Twitteru stránku sleduje téměř 3 000 lidí a na Instagramu téměř 8 000. Facebooková stránka, se kterou pracuji pro účely této práce má v současné době HateFree Culture kolem 63 000 sledujících²². Facebook je tedy hlavním komunikačním kanálem, nicméně Lukáš Houdek podotýká, že poslední změny algoritmu, na základě kterého společnost Facebook ukazuje sledujícím příspěvky, jejich facebookové komunikaci uškodilo a proto se stále více zaměřují na instagramový účet. Nový algoritmus preferuje komunikaci mezi běžnými uživateli a dává jim tak přednost před firemními sděleními. Podle zakladatele Facebooku Marka Zuckerberga tak Facebook mění své zaměření z pomoci při vyhledávání relevantního obsahu na pomoc při udržování smysluplných společenských interakcí (Wallaroo Media, 2018). Do budoucna se dá tedy očekávat, že se právě Instagram stane pro HateFree Culture dominantním komunikačním médiem.

²¹ Více o rozhovorech viz metodologická část této práce.

²² Údaje jsou ke dni 25.11. 2018. Facebookovou stránku sledovalo v tento den 63 213 lidí a 63 808 lidem se stránka líbila.

Přestože je projekt aktivní především na sociálních sítích má přesahy i do offline světa. V roce 2015 vznikla značka HateFree Zone, jež je „*deklarativním označením prostor, které chtějí dát svým návštěvníkům najevo, že se v jejich prostředí nemusí bát žádných nenávistných útoků jak ze strany zaměstnanců, tak ze strany hostů. Deklarují, že je u nich vítán každý bez ohledu na příslušnost k etnické, náboženské, sexuální, subkulturní nebo jiné sociální skupině.*“ (HateFree Culture, 2015). Mezi HateFree Zones patří různé prostory jako například kavárny, restaurace, divadla či galerie. Offline přesah umožňuje i například HateFree občanka, kterou si můžou lidé vytvořit a získat tak různé výhody například právě v HateFree Zones. Tímto způsobem se buduje jakási HateFree komunita. S projektem jsou dále spojeny různé aktivity jako například „Otevřené snídane“, které slouží k setkávání lidí různého původu a náboženského vyznání a mají tak napomáhat interkulturní komunikaci. Značka HateFree Culture se také objevuje například na pochodech Prague Pride a podobných akcích.

1.3.4 Kritika HateFree Culture

Zejména zájmem o uprchlickou krizi a snahou o přiblížení otázek islámu a muslimů české společnosti si projekt HateFree Culture vysloužil ostrou kritiku především ze strany odpůrců imigrace, kteří mají v české společnosti poměrně silný hlas²³(aktuálně.cz, 2016).

Otevřeně proti HateFree Culture vystupuje iniciativa Islám v České republice nechceme (IvČrn)²⁴, která i výrazně zasahovala do facebookové diskuze na stránce až do doby, kdy jí byl kvůli nenávistným projevům zablokovan profil. I bez přítomnosti IvČrn zůstává kritickou velká část diskutujících. Projekt bývá kritizován za idealizování islámu a bagatelizování problémů s islámem spojených. V některých případech nezůstalo u verbální kritiky a došlo i k vandalským útokům na místa označená symbolem HateFree Culture.

²³ Viz kapitola věnovaná islamofobii v ČR.

²⁴ Příklady kritiky a výzva ke zrušení HateFree Culture z internetových stránek islám v České nechceme: www.ivcrn.cz/vladni-agentura-pro-zaclenovani-o-islam-prekvapive-tupe-amatersky-diletantsky/
www.ivcrn.cz/je-zarazeci-ze-v-dobe-platnosti-sluzebniho-zakona-pracuji-pro-statni-organizaci-osoby-tak-nedostatecne-kvalifikovane-ktere-pohrdaji-zakony-a-svou-neochotou-naslouchat-lidem-pohrdaji-i-lidmi/
www.ivcrn.cz/a-dost-vyzyvame-vladu-cr-k-zastaveni-stvanice-na-obcany-teto-zeme-za-jejich-nazor/

Několik takových míst bylo například označeno nacistickými symboly či jinak poničeno (echo24.cz, 2016).

Negativní pozornost k projektu HateFree Culture přitáhla také kauza ohledně možného střetu zájmů bývalého šéfa projektu Nikoly Křístka. Křístek během projektu pracoval ještě v organizaci AISIS, která získala od státu zakázku za 5 milionů korun. Ministr pro lidská práva za ČSSD Jan Chvojka postavil Nikolu Křístka před etickou komisi, která prokázala, že k žádnému problematickému jednání nedošlo (aktuálně.cz, 2017b), nicméně i tak celá kauza silně rezonovala mezi kritiky projektu.

V únoru 2017 Jan Chvojka oznámil, že plánuje projekt ukončit vzhledem k naplánované době trvání projektu a kvůli tomu, že podle něj projekt nefungoval úplně bezproblémově. V tiskové zprávě uvedl: „Od počátku jsem to vnímal jako časově omezený projekt, který by neměl přerůst do trvalé agendy Agentury pro sociální začleňování. Kampaň HateFree Culture se bohužel dostala do určité slepé uličky. Nejvíce pozornosti nakonec přitahuje její pozadí, financování a personálie s ní spojené, méně už její obsah.“ (Kolář, Jareš, 2017). Dále uvedl, že přesto, že myšlenka boje proti násilí z nenávisti a překonávání předsudků a stereotypů ve společnosti je mu sympatická, tak si není jist výsledky kampaně HateFree Culture, které mu přijdou těžko měřitelné.

Nakonec k ukončení nedošlo. Lukáš Houdek, koordinátor projektu, proti plánovanému zrušení argumentoval velkým dosahem Facebookové stránky (v té době se jednalo o 55 000 fanoušků) a analýzou Facebooku, která ukazovala, že drtivá většina lidí, kteří obsah stránek sledují, nepatří mezi fanoušky stránky a tím pádem se stránce daří vystoupit mimo svou sociální bublinu a plní svůj účel, tedy přesvědčovat nepřesvědčené (aktuálně.cz, 2017a). Hlavním důvodem pokračování projektu ale bylo, že se ukázalo jako neekonomické v projektu nepokračovat vzhledem k příslibu udržitelnosti, na který byly vázány zdroje z norských fondů.

2 Metodologie

V metodologické části této práce nejprve definuji cíle mého výzkumu a vysvětlím, co mě k definování těchto cílů vedlo a následně popíši metody, které jsem pro dosažení těchto cílů využívala.

2.1 Cíl výzkumu

Hlavní cíl, který jsem si pro tuto práci vytyčila bylo prozkoumat aktivity vládní iniciativy HateFree Culture v boji proti islamofobii. Tuto iniciativu jsem zvolila jednak kvůli jejímu specifickému vládnímu zázemí, ale také kvůli hlavnímu nástroji, který v boji islamofobií využívá, jímž je moderovaná online diskuze. Zajímá mě zejména význam online diskuze a její možný potenciál pro řešení společenské polarizace, která je s tématem islámu spojená.

Otázky, na které se tato práce snaží nalézt odpověď, jsou položeny následovně:

Jaké možné způsoby boje s islamofobií ukazuje příklad HateFree Culture a jakou roli hraje v tomto boji online diskuze? Mohou mít tyto snahy deliberační efekt?

2.1.1 Předvýzkum aneb původní záměry

V tomto bodě bych ráda vysvětlila proces utváření aktuálního cíle výzkumu a účelu této práce, vzhledem k tomu, že se oblast mého zájmu vyvíjela a přizpůsobovala tomu, co se ukazovalo, jako proveditelné a okolnostem, které se nově objevovaly při procesu studia prostředí HateFree Culture. Věřím, že mnoho různých směrů, kterými jsem se v procesu psaní této práce ubírala a jež se nakonec ukázaly jako neprůchozí, mi byly v mnohém přínosem a umožnily mi širší porozumění zkoumané oblasti.

V rámci původního projektu diplomové práce jsem se snažila zjistit, jakým způsobem se na stránce HateFree Culture pracuje s nenávisí ve verbálních projevech a jak je tato nenávisť konstruována. Důraz měl být kladen na dialog mezi autory nenávisťných komentářů a těmi, kteří se snaží nenávisť ve společnosti tlumit. Práce měla také zjišťovat, jaký je účel a funkčnost těchto proti-narativů a jakým způsobem se stanovují limity nenávisť – co je za projev nenávisť považováno a co již ne. Původní záměr se ale ukázal jako těžko proveditelný. Klíčovým problémem ve snaze zachytit hranici nenávisť byl fakt, že diskuze je cenzurována. Ukázalo se tedy, že skutečné nenávisťné projevy na stránce v podstatě

nezůstávají, protože když už vymazání komentáře nestihne Facebook, zasáhnou administrátoři stránky. Nejedná se tak pouze o mazání příspěvků, ale také například o možnost si komentáře upravit tak, aby odpovídaly kodexu stránky. Případná analýza těchto komentářů by tedy byla značně zkreslena tím, že by do ní bylo zahrnuto jen to, co nějakým způsobem uniklo pozornosti zmíněného dvojího filtru. V dalším kroku jsem se snažila zachytit alespoň kritiku, když ne přímo nenávisť. V rámci tohoto procesu jsem si nakódovala desítky stran diskuzí podle toho, na čem je kritika islámu vystavěna. Tato aktivita mi velmi pomohla k lepšímu pochopení českého islamofobního diskurzu. Další zmíněný záměr analyzovat dialog mezi odpůrci islámu a těmi, kteří se snaží jejich odpor mírnit, se také ukázal jako komplikovaný. Hlavním důvodem byla zejména povaha diskuze, která se rozvíjí simultánně v několika proudech, a velmi často na sebe názoroví odpůrci útočí způsobem, který nesouvisí s argumentací jako takovou. Někaké zásadní proti-narativy se tedy daly hledat pouze u moderátorských reakcí, v běžné diskuzi by příliš častým argumentem na něčí proti-muslimskou poznámku pouze útok na pisatelovu inteligenci.

Zde bych také ráda zmínila projekt Counter-Islamophobia Kit²⁵, který na FSV UK zastupují Karel Čada a Veronika Frantová a na kterém mi bylo umožněno se podílet. V rámci tohoto projektu jsem vedla deset expertních rozhovorů na téma islamofobie a proti-narativů, které jsou považovány za funkční v boji proti ní. Kromě toho, že mi tyto rozhovory umožnily dozvědět se více o strategiích potírání islamofobie, vyplynulo z nich i to, jak důležitá diskuze v boji s islamofobií je.

2.2 Použité metody

2.2.1 Studium dokumentů

Vzhledem k tomu, že tato práce je případovou studií jednoho subjektu – tedy projektu HateFree Culture, část výzkumu tvořilo studium dokumentů s projektem souvisejících. Podstatné byly dokumenty z Úřadu vlády, které ukotvují Agenturu pro sociální začleňování a samotný projekt. Přestože tyto dokumenty vysvětlují původ a širší záběr projektu, ukázalo se, že projekt sám je specifický spíše svou flexibilitou, kterou původní záměr postihnout nedokázal. Pro popis projektu pro mě tedy byly užitečnější rozhovory s aktuálními

²⁵ <https://cik.leeds.ac.uk/>

pracovníky HateFree Culture, kteří svou prací podobu projektu utvářejí mnohem více, než jakýkoliv původní záměr. Kromě těchto oficiálních dokumentů jsem pracovala s články, které o projektu pojednávají a které mi pomohly zachytit, jakou image má projekt na veřejnosti. Podobně jsem pracovala s webovou stránkou HateFree Culture, která je největším zdrojem informací o projektu a zároveň nejlépe ukazuje, jak chce být projekt veřejností vnímán. Pouze z webové stránky jsem například čerpala pro kapitulu věnovanou návrhům k diskusi.

2.2.2 Rozhovory

Pro účely této práce jsem pracovala s rozhovory, které mi byly poskytnuty několika způsoby. V této části proto upřesním okolnosti použitých rozhovorů.

Pro co nejlepší představu o fungování iniciativy HateFree Culture jsem dělala rozhovory se všemi současnými zaměstnanci. K dispozici jsem měla i jeden starší rozhovor s Lukášem Houdkem zaměřený na narativy, které jsou funkční proti islamofobním stereotypním představám. Tento rozhovor dělali v roce 2017 Veronika Frantová a Karel Čada v rámci zmíněného výzkumu a pro potřeby této práce mi poskytli jeho nahrávku. S Lukášem Houdkem a Kateřinou Gamal Richterovou jsem se k rozhovoru setkala v průběhu podzimu 2018 a v rámci polostrukturovaného rozhovoru zjišťovala detaily projektu se zaměřením na diskusi a její význam. S Marií Škardovou proběhl podobný rozhovor prostřednictvím e-mailu. Důležité pro mě bylo mít zastoupeny všechny aktéry, protože to jsou zároveň všichni ti, kdo diskusi na stránce HateFree Culture moderují. S rozhovory pracuji pro srovnání mých vlastních poznatků získaných pozorováním aktivit na stránce a dále pro uvedení do kontextu.

Další skupinou rozhovorů, se kterými jsem pro účely tohoto textu pracovala, byly rozhovory s takzvanými „hatery“²⁶. Jedná se o lidi, kteří ostře vystupují v diskusi pod příspěvky týkajícími se islámu či muslimů. Tito lidé dlouhodobě komentují, či komentovali pod těmito příspěvky a vyznačovali se islamofobním vystupováním. Vzhledem k přísnému moderování

²⁶ Budu dále pracovat s termínem „hater“, každopádně jej uvádím v uvozovkách, protože se jedná o pracovní název a nerada bych tak použitím tohoto slova diskutující odsuzovala. Nicméně jsem nepřišla na vhodnější slovo, aniž bych musela při každém odkazu na ně psát celou definici jejich vystupování na stránce HateFree Culture.

diskuze se v jejich komentářích většinou neobjevuje přímo hatespeech, tak jak je definován výše, ale často se dopouštějí generalizací a ve svých příspěvcích konstruují islám uzavřeným pohledem, tak jak je definován podle Runnymede Trust. Jejich příspěvky do diskuze často vzbuzují kontroverze. Tyto rozhovory byly dvou typů.

Lukáš Houdek dělal v letech 2016 a 2017 rozhovory s lidmi, kteří se nejostřeji vymezují v diskuzi vůči jejich práci a tématům, kterými se zabývají. Specificky se jednalo o téma islámu a uprchlíků, které v té době internetovému prostředí HateFree Culture dominovalo. Tyto rozhovory byly celkem čtyři²⁷ a já je (se svolením Lukáše Houdka) využila i pro tento text. Jedná se o rozhovory s Tomášem, Petrem, Václavem a Elkou. K těmto již hotovým rozhovorům jsem ještě kontaktovala několik nyní v diskuzích o islámu aktivních diskutérů, z nichž mi odpověděli tři – Jiří, Jarda a Luboš. Ptala jsem se jich na tři otázky - konkrétně na jejich názor na projekt HateFree Culture, jejich vztah k islámu a na jejich motivaci do diskuze vstupovat. V případě první otázky jsem mohla shodně použít všech sedm rozhovorů, druhá otázka se lehce lišila u mých rozhovorů a u rozhovorů Lukáše Houdka, nicméně odpovědi na mou otázku poskytují ve velké míře i ony starší rozhovory. Třetí otázka se v původních rozhovorech nenachází a analyzuji tak pouze odpovědi svých dotazovaných.

Důležité je zmínit, že v případě mých rozhovorů se jednalo o rozhovory prostřednictvím facebookového chatu. Usoudila jsem, že tato metoda je dostačující vzhledem ke stručnosti rozhovoru, ve kterém mě zajímal především jejich názor na platformu HateFree Culture a jejich vztah k diskuzi.

Rozhovory po chatu jsou vnímány jako plnohodnotný způsob rozhovoru, který má oproti face-to-face interakci některé výhody. Pochopitelnou výhodou je jednoduchost celého procesu, kdy se jedná o časově nenáročnou aktivitu pro obě strany rozhovoru, čímž se překonávají praktické problémy, jako například geografická vzdálenost. Vzhledem k tomu, že se jedná o interakci probíhající v reálném čase, umožňují rozhovory po chatu spontánní reakce, jak ze strany výzkumníka, tak ze strany informátora a zachovává se tak konverzační charakter rozhovoru (James, Busher, 2009). Chat na Facebooku pro mě byl ideálním způsobem k rozhovoru také proto, že jsem měla jistotu, že je mým informátorům tento typ

²⁷ Kromě čtyř rozhovorů s diskutujícími na stránce HateFree Culture, dělal Lukáš Houdek i pátý rozhovor s voličem Mariana Kotleby, který aktivním způsobem diskutoval na jiných stránkách na Slovensku.

komunikace blízký, vzhledem k tomu, že jsem je oslovovala právě kvůli jejich aktivitě na sociálních sítích.

2.2.3 Analýza obsahu facebookové stránky

Významnou část této práce tvoří analýza obsahu, který je na stránce HateFree Culture publikován. Kromě dlouhodobého pozorování dynamiky diskuzí a nálady sdílených příspěvků, jsem provedla dvě strukturované analýzy obsahu.

Pro představu o skladbě příspěvků tematizujících islám jsem analyzovala právě tyto příspěvky. V období od 1.10. 2017 do 30.9. 2018, tedy v období jednoho roku, jsem na facebookové stránce HateFree Culture zachytila 47 příspěvků, které nějakým způsobem tematizují islám či muslimy. Příspěvků vzbuzujících islamofobní reakce bylo v tomto období publikováno více, přičemž se jednalo především o příspěvky komentující uprchlickou krizi, které však tematizovaly “migranty” či “uprchlíky”, nikoliv přímo “muslimy”. Takové příspěvky jsem do analýzy nezahrnula, přestože se často muslimů také týkaly. Snažila jsem se vzorek zúžit na téma islámu a očistit jej od tématu migrace, které vzbuzovalo trochu jiný typ diskuze, i když se samozřejmě v mnohém prolínalo s tématem, na které jsem se v analýze zaměřovala. Příspěvky jsem kódovala podle toho, jaký typ sdělení mají čtenářům předat, čímž jsem se i snažila zjistit, jaký islám je prostřednictvím práce HateFree Culture konstruován (viz kapitola 3.1.3).

Další metodou, kterou jsem pro výzkum využila, byla analýza moderátorských reakcí v diskuzi. Pro tuto analýzu jsem pracovala s jednou diskuzí, která čítala téměř 400 komentářů a přes 50 moderátorských reakcí. Při kódování těchto reakcí jsem našla 22 různých sdělení, která moderátoři svou reakcí předávají a ta jsem potom rozdělila podle společných jmenovatelů do pěti skupin, které níže detailněji popisuji.

2.2.4 Etika výzkumu v prostředí internetu

Prostředí sociálních sítí umožňuje snadný přístup k informacím, které o sobě lidé zveřejňují. Jejich snadná dostupnost ovšem neznamena, že si s nimi výzkumník může dělat, co chce. O etických pravidlech online výzkumu se stále vede debata, nicméně je jasné, že data by neměla být využita žádným způsobem, který by poškozoval uživatele, který data zveřejnil,

nebo se ho týkají. Online výzkumy se dají rozdělit na ty, které mají ve svém středu aktéra (*actor-centred*) a ty, v jejichž středu se nachází nějaký problém (*issue-centred*). Na aktéra zaměřené výzkumy vyžadují bezesporu informovaný souhlas zúčastněných, ale u druhého zmíněného výzkumu je situace složitější. Jak uvádí autoři knihy *Qualitative research in digital environments*, získávat informovaný souhlas od všech uživatelů, s jejichž daty může výzkum pracovat je na jednu stranu „*neproveditelné, extrémně časově náročné a celkově iracionální*“, na stranu druhou je prakticky nemožné zaručit uživatelům kompletní anonymitu, vzhledem k možnosti si použité formulace vyhledat a získat tak další informace o uživateli. V tuto chvíli neexistuje jednoznačné řešení, jak s touto situací vyrovnat (Caliandro, Gandini, 2016: 24-27).

V práci s mými daty jsem se snažila alespoň o částečnou anonymitu citovaných uživatelů. V případě příkladů komentářů uvádím pouze iniciály komentujících. Pracuji s nimi pouze jako s ilustrací pro ukázkou práce moderátorů diskuze a věřím, že jejich využitím, nikomu žádnou újmu nezpůsobují. Rozhovory s pracovníky HateFree Culture jsem nahrávala a k jejich nahrávání jsem měla informovaný souhlas, dotazovaným bylo vysvětleno, že rozhovory budou sloužit pouze pro účely této práce. S účelem mé práce byly seznámeni i „hateři“, kteří mi poskytli rozhovory po chatu. Zároveň věděli, že je oslovuji na základě jejich komentářů v diskuzi a souhlasili s použitím informací pro účely mé diplomové práce. K jejich identifikaci používám skutečná křestní jména.

3 Empirická část

V následující části představím data, se kterými jsem pracovala pro účely této diplomové práce. Nejprve na základě rozhovorů s pracovníky HateFree Culture popíši, jakým způsobem vnímají islamofobii a podle jakých prvků ji odlišují od kritických komentářů. I přes veškerou snahu o objektivitu moderátorů, je třeba zohlednit jejich postoje, které se nutně musí do diskuze nějakým způsobem promítat. Následovat bude kapitola, ve které charakterizují příspěvky, které publikuje HateFree Culture na své stránce a vysvětlím, na základě čeho administrátoři své příspěvky volí. Samostatnou kapitolu věnuji příspěvkům, které jsou předmětem mého zájmu; tedy příspěvkům tematizujícím islám a muslimy a ukáži, jaká je jejich skladba - pro zjišťování deliberačního potenciálu stránky je totiž důležité pochopit pozadí diskuze, protože povaha zveřejněných příspěvků do velké míry určuje, jakým směrem se bude diskuze odvíjet. Další kapitola bude věnovaná návodům, které poskytuje HateFree Culture diskutujícím, s radami, jak správně diskutovat. Tyto instrukce vnímám jako důležité, vzhledem k tomu, že tato „výchova“ k diskuzi by mohla značit deliberační ambice projektu. V další kapitole nastíním podobu diskuzí, které se pod těmito příspěvky rozvíjejí, a popíši různé způsoby, jakými je diskuze moderována. Následovat bude kapitola zabývající se rozhovory s „hatery“, ve které představím postoje, které vůči projektu HateFree Culture zaujímají a důvody, které je vedou k účasti na tamní diskuzi. Pochopit motivaci oponentů projektu k participaci na něm je důležité vzhledem k deliberačnímu požadavku na zastoupení účastníku ze všech stran názorového spektra.

3.1.1 Islamofobie podle HateFree Culture

V této části uvádím definice islamofobie, tak jak je formulují zaměstnanci HateFree Culture. Vzhledem k tomu, že obsah stránky i diskuze je silně formována právě jimi, přijde mi podstatné vyjasnit, jakým způsobem tématu islamofobie rozumí a podle jakých kritérií hodnotí, zda se v diskuzi jedná o islamofobní nebo kritický výrok.

Lukáš Houdek definuje islamofobii následovně: „*Strach, nebo nějaký negativní pocit, který vzbuzují lidé, který se počítají k islámu, ale spadají tam i lidi, kteří jsou domnělí muslimové (...) je zajímavý, že to je “islámo” fobie, ale už tam člověk spadá jenom proto, že má třeba něco na hlavě (...) jak je v angličtině fear, tak je to takový jednoznačnější, v češtině ten strach zní jak když se malý dítě bojí někde pod postelí (...).*“

Islamofobii odlišuje od kritiky islámu podle těchto prvků: „*Když tam je nějaká generalizace. Pokud tam je nějaká konkrétní kritika, buď náboženství nebo konkrétního člověka, tak to beru jako kritiku, ale jakmile tam začnou být právě generalizace, dehumanizace, asi i určitá nálada v tom příspěvku, tak podle toho...*“

Marie Škardová definuje islamofobii takto: „*Výraz islamofobie tak podle mě lze využít v širokém slova smyslu, od strachu z islámu až po nenávist či násilí vůči konkrétním osobám. To je na pojmu poměrně problematické. Podle mě každý z nás nemá někoho rád, nebo se něčeho obává. Pokud ale chci někoho omezit na jeho právech či jej veřejně napadám nebo urážím, jde již o problém.*“

Kritika by měla být vyjádřena slušně, věcně a neměla by druhé omezovat nebo volat po porušování jejich práv. Kritika by také měla cílit na konkrétní jevy či chování konkrétních lidí, neměla by pracovat s kolektivní vinou. Dle mě je rozdíl říci, že mi něco vadí, a například volat po omezení některých práv, násilí, vystěhování, zavírání, genocidě apod..“

Kateřina Gamal Richterová se k otázce vyjádřila následovně „*Myslím si, že dokážu rozlišit co je kritika islámu, na kterou má každý svoje svaté právo a který se ani já nebráním, a mezi tím, co je islamofobie, což je vyloženě odmítání všeho, co souvisí s islámem byť vzdáleně. Házení do jednoho pytle neislámských tradic a islámu za účelem ukázat, jak je ten islám strašně zlý. A pak takový ty opravdu nenávistný projevy, že muslimové jsou teroristi a ženský jsou zabalený v hadrech, to už není konstruktivní kritika islámu a muslimů, to už je takový islamofobní výkřik (...) Islamofobie je pro mě neochota naslouchat a pořád si jet to svoje, ten svůj nenávistný směr, nevím jestli dokážu islamofobii přesně nějak nazvat, ale myslím si, že za islamofobii stojí nenávist, protože přece jenom pořád člověk může kritizovat islám, ale pořád se třeba chce něco dozvědět a má chuť naslouchat, nějak se nad tím víc zamýšlet a něco s tím dělat a může vést třeba k poznání, že všechno nemusí být takhle špatný. Ale islamofobie je vyloženě nenávist k muslimům, k islámu a s tím související neschopnost rozumně a logicky diskutovat, argumentační fauly se vyskytují v těchto diskuzích. A myslím, že je třeba projev islamofobie, přece jenom to slovo na mě působí silně, ale už jenom to, že některý lidi se nedokážou slušně vyjadřovat o muslimkách. Vždycky řeknou třeba „ta s tím hadrem na hlavě“ jako je to šátek, tak když chci diskutovat, tak to nazvu, tak jak to je a ne že už začnu diskuzi tím, že muslimky nosí hadr na hlavě. Už jenom to mi přijde jako projev naprostý neúcty k člověku a mám pocit, že tyhle diskuze nikam nevedou.“*

Lukáš Houdek i Marie Škardová pracují v definici islamofobie více s pojmem strachu, zatímco Kateřina Gamal Richterová chápe islamofobii mnohem silněji jako nenávisť. To rozvádí dále v rozhovoru, když říká: „*Islamofobie je pro mě nenávisť. Strach člověk může mít, ale pořád ho ten strach vyloženě nenutí k tomu, že na někoho bude takhle zlý. Tam musí být kromě strachu ještě něco jiného.*“

Kateřina mi poskytla nejrozvinutější definici islamofobie také proto, že je to téma, se kterým nejvíce pracuje a zároveň se jí osobně dotýká. Zde je na místě uvést, že Kateřina je sama muslimkou a na veřejnosti nosí šátek, tudíž má osobní zkušenosti s nenávisťnými projevy. Její osoba bývá někdy i zdrojem nedůvěry a negativních komentářů na stránce HateFree Culture, kdy „hateři“ vnímají přítomnost muslimky v teamu projektu jako důkaz zaujatosti projektu.

Následující tabulka ukazuje na základě několika dimenzí základní rozlišení islamofobie a kritiky islámu podle vyjádření pracovníků HateFree Culture.

Tabulka 2 – Islamofobie a kritika islámu

Dimenze	Islamofobie	Kritika
Obecnost	- generalizace	- konkrétní kritika
Objekt kritiky	- pracuje s kolektivní vinou - dehumanizace	- cílí na konkrétní jevy či chování konkrétních lidí
Možnost diskuze	- neochota naslouchat - neschopnost rozumně diskutovat	- chuť naslouchat
Komunikace	- napadání a urážení - neschopnost slušně se vyjadřovat o muslimkách (hadr na hlavě)	- vyjádřena slušně a věcně
Otevřenost	- odmítání všeho, co souvisí s islámem	- může vést k poznání
Zdroj	- pramení z nenávisťi	- pramení z obav
Cíl	- omezuje druhé, volá po omezování jejich práv či po násilí	- vyjadřuje obavy či antipatie

3.1.2 Typy příspěvků na facebookové stránce HateFree Culture

Jak jsem již zmínila výše, Facebook je hlavním komunikačním kanálem HateFree Culture a zároveň klíčovou platformou k diskusi. Denně je na stránce publikováno v průměru tři až pět příspěvků zabývajících se různými tématy. Cílem facebookové stránky je vytvořit prostor kde se o těchto tématech bude diskutovat, aniž by diskuze sklouzla k pouhému

urázení ostatních diskutujících. Charakter příspěvků, které jsou voleny k publikaci, popisuje HateFree Culture na své stránce následovně: *“Přinášíme a sdílíme informace, poskytujeme prostor příběhům obětí (ale také útočníků) násilí z nenávisti. Snažíme se propojovat a zviditelňovat iniciativy ostatních. Vyvracíme fámy a nenávistné předsudky vůči různým skupinám obyvatel. V neposlední řadě jsme platformou, kde můžete soustředit své nápady, kreativitu a názory. Protože každá aktivita se počítá.”* (Hatefree, 2018)

V praxi se jedná o příspěvky, které se tematicky věnují minoritním skupinám, upozorňují na nedodržování lidských práv či na nerovnosti ve společnosti, popřípadě přinášejí příběhy lidí, kteří se aktivně podílejí na vytváření lepšího prostředí ve společnosti, ať už založením nějaké vlastní iniciativy, či individuální aktivitou. Další skupinou příspěvků je upozorňování na dezinformace a jejich uvádění na pravou míru. Konkrétní témata, kterým se iniciativa opakovaně věnuje, jsou především LGBT komunita, uprchlická krize a s tím spojená integrace uprchlíků, zejména tedy potom s tím spojené téma islámu, Romové v České republice a práva žen, často spojená s hnutím Me Too. Obecně se stránka snaží spíše o pozitivní povahu příspěvků, přičemž výjimkou jsou informace o aktech násilí z nenávisti či předsudečném chování. Další témata, která se na stránce objevují, už nejsou přímo spojena s nenávistí. Jedná se například o problematiku body-shamingu, kojení na veřejnosti, života s nemocí či jiným hendikepem, seniorů a podobně. Lukáš Houdek vysvětluje tento poměrně široký záběr témat dvěma motivy, první z nich je následující:

„Má to svůj důvod, i když nám to lidi třeba vyčítají, že říkájí a jako kdo nenávidí tohle a tak...my k tomu přistupujeme teď možná víc z lidskoprávního hlediska, tím, že jsme pod sekci pro lidská práva a nějaký náš projekt z norských fondů, který měl nějakou definici, skončil, tak teď když jsme se bavili na úřadě, jak v tom pokračovat, tak jsme si říkali, že by to hledisko nemělo být jenom to nenávistný, ale obecně lidskoprávní. Od počátku je to o nějakých předsudcích, stereotypech, který se ale pojí i s lidma, který jsou třeba nemocný (...)“

Druhý motiv je pro účely mé práce zajímavější, protože ukazuje šířku záběru jako strategii, jak zasáhnout co nejvíce lidí a to i těch, kteří by jinak byli spíše názorovými oponenty iniciativy. Lukáš Houdek říká:

„ (...) ale současně je to pro nás důležitý i právě kvůli těm tématům jako je islám, Romové, který jsou třaskavější, ale došli jsme k názoru, že je třeba udělat něco jako common ground, že na něčem se shodnou. A asi s většinou těch lidí se shodneme na tom, že lidem, co mají rakovinu se má pomáhat a seniorům asi taky, takže je to i prostředek, na kterým se shodneme

s téma lidma, který nás nemají rádi za to, že se věnujeme těm muslimům. (...) Od počátku jsme chtěli zasáhnout, co největší spektrum lidí a každý se v tom mohl najít, protože každý asi spadá do nějaký ty škatulky aspoň trošku, kterou někdy řešíme, aby člověk udržel ten zájem. Kdybychom jeli to romský téma, jak to bylo, tak bychom možná měli tak 2 000 fanoušků a nic bychom moc nezasáhli.“

Zároveň co se volby témat k publikaci týče, Lukáš Houdek zdůrazňuje flexibilitu, kterou jim projekt umožňuje, díky které si mohou dovolit měnit, jak jednotlivé aktivity projektu, tak právě i skladbu témat podle aktuální potřeby veřejnosti²⁸. Například zrovna téma islámu bylo v jednu dobu velmi aktuální a tvořilo tak téměř polovinu jejich agendy a nyní už se projekt zaměřuje opět na jiná témata.

3.1.3 Příspěvky tematizující islám

Lukáš Houdek v rozhovoru uvádí, že žádný konkrétní klíč, na základě kterého by volili příspěvky, nemají. Rozvrhují si na týden dopředu, kdo jaké příspěvky připraví, ale to, co je publikováno, vychází především z aktuálního dění. Kvůli živému charakteru stránky nefunguje vystavět si témata dopředu. Připouští, že sám nemá přehled o tom, zda je publikováno například více pozitivních či negativních příspěvků.

Jako nejpřínosnější Lukáš Houdek vnímá osobní příběhy, jak říká: *„Nikoho už fakt nezajímají napadení ani teroristické útoky, možná se to nezdá, ale dřív to vždycky zafungovalo, jakože diskuze a tak, dneska furt ty samý lidi si tam něco vylejou, ale ostatní na to neklikají. Takže my už to ani nedáváme, protože jako pro koho? Přece jenom nechceme dávat posty, který zapadnou. Ale ty příběhy vždycky zaujmou a současně je to něco, přes co se to dá vysvětlovat.“*

Marie Škardová přesněji specifikuje volbu témat a co se přínosu týče, vnímá sílu osobních příběhu stejně jako její kolega: *„Co se týká islámu, tak se nezabýváme samotným*

²⁸ „Projekt byl postavenej úplně volně, měl nějaký základní body, kolik musí být odvysílaných spotů v televizi, ale jinak to bylo dost volný, takže to nám dost umožňovalo být flexibilní, což se ukázalo jako fajn, protože vždycky problémem projektů je, že si je napíšete, za dva roky je dostanete a už to je pasé, že jo. I v těch tématech, téma, který frčelo loni, letos už je pasé, třeba ty muslimové.“ (Lukáš Houdek)

náboženstvím, ale hledáme věci, které se týkají našich témat - především soužití lidí různých vyznání. Dále jsme se věnovali i některým konkrétním tématům o islámu, o kterých se na naší stránce často vedla diskuze. Oslovili jsme tedy odborníky, kteří pro nás téma zpracovali - šlo například o téma obřizky v souvislosti s náboženstvím apod. Nejvíce se osvědčují konkrétní lidské příběhy. Ty naše diskutéry oslovují a lze na nich založit i obecnější diskuze.“

Kateřina Gamal Richterová (kromě toho, že také uvádí jako nejfunkčnější typ příspěvků osobní příběhy) ke skladbě příspěvků uvádí následující: *„Na ten islám jsme hodně opatrní. To je tak třaskavé téma, že tam musíme dávat veliký pozor na to, co sdílíme, takže rozhodně ne všechno, co se týká nějakým způsobem muslimů a islámu patří na naší stránku, nebo chceme, aby to tam bylo (DN: Co byste třeba nechtěli, aby tam bylo?) ne nechtěli, ale spíš to, co je nějakým způsobem relevantní, co může něco dát lidem a pod čím může být nějaká aspoň trochu smysluplná diskuze. Snažíme se o to být vyvážený, abychom nesdíleli jenom strašně krásná témata, jak jsou muslimové fajn, protože samozřejmě spousta z nich není, takže se to snažíme vyvažovat, ale co bychom tam třeba nedali jsou nějaký jednotky příkladů třeba z Pákistánu, kdy tam někoho zlynčují nebo podobně. Nejsme černá kronika, nejsme zpravodajský web...“*

Podle mé analýzy se publikované příspěvky dají rozdělit do pěti kategorií podle toho, co se jimi snaží administrátoři stránky sdělit na základě filosofie HateFree Culture. První tematizuje islamofobii a nenávistné projevy vůči muslimům, druhý se zabývá problematikou politického islámu a terorismu, třetí předkládá kontroverzní témata islámu k diskusi a vyvrací dezinformace, které se o islámu šíří., čtvrtý upozorňuje na pozitivní aktivity muslimů a pátý představuje muslimy žijící u nás. Některé příspěvky spadají současně do více z těchto kategorií. Širší představení jednotlivých skupiny následuje²⁹.

1. Islamofobie

Do této skupiny spadá čtrnáct z analyzovaných příspěvků.

Šest příspěvků komentuje zhoršující se situaci v České republice, co se týče nenávistných projevů a islamofobních reakcí. Například tento příspěvek z 8.8. 2018:

„„Muslimové byli až do roku 2014 jednou z nejméně ohrožených skupin u nás. V roce 2015 se to zlomilo. Začaly útoky na mešity, protimuslimské demonstrace a zároveň útoky na osoby,

²⁹ Některé příspěvky jsou pro lepší přehlednost analýzy kráceny.

„které pachatel považuje za muslimy - typicky ženy s šátkem,“ uvádí právnička Klára Kalibová z organizace In IUSTITIA, která obětem činů z nenávisti pomáhá. (...) „Nejtypičtější pro předsudečné násilí je asi nemožnost se mu vyhnout. Člověk, který se nějak liší, se může v podstatě kdykoliv stát terčem útoku a děje se mu opakovaně. On to ví a i proto se pak následkem toho násilí rozvíjí také psychické následky a strach, který ústí například v nechození ven,“ vysvětluje Kalibová. Obětem násilí z nenávisti pomáhá i proto, že sám osud její rodiny je tragický. Její část zemřela v Lidicích. „Dost mě překvapuje, že lidé, kteří jezdí uctívat oběti do Lidic a na další pietní místa, jsou zároveň sami schopni jiné genocidy popírat, případně útočit na skupiny lidí, které jsou v naší zemi menšinou a mohou se velmi jednoduše stát terčem brutálního hromadného násilí,“ dodává.“

Citovaný příspěvek hodnotí situaci, ve které se muslimové a především muslimky v české společnosti nacházejí. Příspěvek je tedy obecným komentováním této situace a informuje o tom, jak bezvýchodná tato situace pro oběti násilí z nenávisti může být. V příspěvku vnímám jako podstatnou závěrečnou větu, kdy je citována Klára Kalibová a kdy je poukazováno na určitou iracionalitu islamofobního počínání. Podstatná část příspěvků, které jsem zařadila do této skupiny, představuje konkrétní muslimy žijící v Česku, kteří často v rozhovoru mimo jiné tematizují zhoršující se stav a podávají svědectví o islamofobním chování. Cílem těchto příspěvků je upozornit na násilí, které je v dnešní společnost často přehlíženo a ukázat reálné dopady tohoto násilí na skutečné lidi. Takto do důsledků si totiž například mnozí autoři nenávistných komentářů nedokáží své jednání domyslet.

Čtyři příspěvky upozorňují na kriminalitu páchanou na základě islamofobie, respektive násilí z nenávisti. Příkladem této skupiny může být příspěvek ze dne 2.9. 2018:

„Téměř desetiletý trest odnětí svobody dostal v pátek od soudu v Drážďanech jedenatřicetiletý Němec, který v roce 2016 zaútočil bombami na mešitu a konferenční centrum v tomto východoněmeckém městě. Výbuchy tehdy nikoho nezranily, soud ho ale i tak uznal vinným z pokusu o vraždu a ze zvláště závažného zhárství,“ píše Aktuálně.cz.

Potvrdilo se, že útočnickovým motivem byla xenofobie. Nino K. své názory dával otevřeně najevo, například jako řečník drážďanského hnutí Pegida. (...).“

Tento příspěvek poukazuje na to, že ne všechny bombové útoky jsou páchany muslimy a že například ten, o kterém se mluví v příspěvku byl motivován nenávistí k muslimům. Ukazuje tak, jak nebezpečná může nenávist být a zároveň ukazuje muslimy v roli obětí nikoliv

násilníků, což je obraz, který v českém internetovém prostředí převládá. V podobném duchu se nesou i ostatní příspěvky z této skupiny.

Dva příspěvky upozorňují na nenávistné výroky namířené proti muslimům ve veřejném prostoru. Například příspěvek ze dne 5.8. 2018:

„„Střílet,“ napsal pražský strážník Alexandr Bedeč ke snímku, na němž je zachycena skupina muslimských žen v Praze.

Když ho kontaktoval server Lidovky.cz, strážník nejprve tvrdil, že netuší, o čem je řeč, a nerozumí, proč by měl cokoliv komentovat. Následně situaci vysvětlil slovy: „Pokud se bavím o něčem s kamarády, tak je to třeba z legrace,“ uvedl. „Takže to si nemůžu dělat legraci? Dělán ji jako každý člověk,“ reagoval na dotaz, zdali mu přijde srandovní střílet po lidech jiného náboženského vyznání. (...)

Jak se na strážníkův výrok díváte vy? “

Tento příspěvek je důležitý především tím, že upozorňuje na to, že nenávistné výroky na internetu jsou postihnutelné zákonem. Mnozí lidé se stále domnívají, že online výroky nemají takovou váhu jako výroky vyslovené tváří v tvář. Tento druh příspěvku je tedy doplněním pro ty, na které nezafunguje apel na slušnost a soucit s oběťmi nenávistných výroků.

Zbývající dva příspěvky jsem zařadila do samostatných kategorií. Následující příspěvek ze dne 23.7. 2018 komentuje islamofobní mediální diskurz, respektive nerovný prostor věnovaný islámskému oproti jinému druhu terorismu. Kromě do této skupiny řadím příspěvek i do druhé skupiny, která informuje o terorismu:

„Teroristické útoky spáchané muslimy dostaly v posledních deseti letech v amerických médiích v průměru o 357 procent víc prostoru než atentáty, které měl na svědomí nemuslim nebo neznámý pachatel, zjistili výzkumníci z univerzity v Alabamě.

Muslimové spáchali ve zkoumané době 12,5 procenta ze všech útoků, v médiích však 'zabrali' celkem 50,4 procenta prostoru.

„I když nejspíš nejde o záměr, zdá se nepravděpodobné, že by rozdíly v mediálním pokrytí (událostí) na základě rasy a náboženství byly náhodné. To, jak média informují, může vysvětlit, proč veřejnost vnímá terorismus a identitu tak, jak je vnímá. Důkazy naznačují, že

pro Američany je tu implicitní spojení mezi terorismem, lidmi s blízkovýchodním původem a islámem,“ komentují autoři studie (...).“

Tento příspěvek se snaží nabourat dominantní představu o terorismu jako o něčem veskrze islámském a zároveň poukazuje na nerovný mediální obraz, který je o islámu vytvářen.

Příspěvek ze dne 25.10. 2017, upozorňuje na fakt, že islamofobie ve společnosti přispívá k radikalizaci muslimů v Evropě a podobně jako předchozí příspěvek i tento řadím i do skupiny informující o terorismu:

„Vliv na radikalizaci muslimů v Evropě má vlna islamofobie, která se rozšířila během uprchlické krize. To ve své výroční zprávě za rok 2016 uvedlo Vojenské zpravodajství (VZ). Dále poznamenalo, že se na této vlně nesou extremistické politické strany, které svými islamofobními prohlášeními legitimizují ideologii radikálních islamistů, kteří poukazují na to, že je evropská většinová společnost vždy diskriminovala. (...).“

Tento příspěvek propojuje fenomén islamofobie s radikalizací muslimů, čímž upozorňuje na rizika, které s sebou islamofobie nese. Účel tohoto příspěvku je tedy podobný jako v případě příspěvků upozorňujících na kriminalitu motivovanou islamofobií – ukazuje, že islamofobie není jen názor, ale že je společenskou hrozbou.

2. Politický islám / terorismus

Do této skupiny řadím osm příspěvků.

Čtyři příspěvky informují o teroristických útocích či jejich přípravě. Příkladem je příspěvek ze dne 25. 11. 2018:

„Včerejší útok na mešitu v Bir al-Abdu se řadí k největším tragédiím v moderní historii Egypta. Skupina teroristů se zbraněmi a výbušninami pronikla do mešity na severu Sinajského poloostrova v době poledních modliteb. (...) Jde o nejtragičtější útok na mešitu v zemi a o nejbrutálnější útok na civilisty za desítky let. K útoku se zatím nikdo nepřihlásil, na severu Sinaje však působí džihádistická organizace, která se hlásí k tzv. islámskému státu (IS).“

Tento příspěvek je důležitý ve dvou směrech. Zaprvé ukazuje heterogenitu islámu a to, že oběťmi islamistických útoků jsou velmi často právě muslimové. Zadruhé to, že HateFree Culture upozorňuje i na negativní jevy spojené s islámem napomáhá vyváženosti tématu,

kteřé je velmi důležité pro to, aby stránka nebyla obviňována z obhajování islámu. Tento důvod platí pro všechny příspěvky publikované v této skupině.

Dva příspěvky formulují problematiku radikalizace muslimů, příkladem může být již zmiňovaný příspěvek z 25. 9. 2017 ohledně vlivu islamofobního přístupu na radikalizaci muslimů. Druhý potom upozorňuje na riziko radikalizace manželek džihádistů z osvobozených oblastí Sýrie. Tyto dva příspěvky, kromě zmíněné snahy o vyvážení informací o islámu, spojuje i to, že ukazují radikalizaci muslimů v širším společenském kontextu. Tento pohled je podstatný pro pochopení, že z muslima se nutně nestane radikál pouze proto, že je muslim, ale vliv na jeho radikalizaci může mít třeba to, že si prošel nějakým traumatem, nebo se nachází v určitém společenském postavení.

Poslední dva příspěvky komentují problémy spojené s politickým islámem. Jako příklad uvádím příspěvek ze dne 17. 7. 2018:

„Vlnu solidarity spustilo v Íránu zadržení 19leté Maedeh Hojabriové, která natáčela doma videa, na nichž tančí bez šátku a s odhaleným břichem a kterou sledovalo na Instagramu přes půl milionu uživatelů. (...)

Záběry na plačící teenagerku šokovaly také mnohé Íránky, které začaly sdílet vlastní videa, jak tančí. Uživatelé sociálních sítí je ukládají pod hashtagem #dancing_isnt_a_crime (tanec není zločin). Několik z nich bylo také zatčeno. „Když řeknete lidem kdekoli ve světě, že jsou 17leté a 18leté dívky zatýkány za to, že tančí, jsou šťastné, a za svou krásu kvůli šíření neslušnosti, zatímco pedofilové a další jsou na svobodě, budou se vám smát! Protože pro ně je to neuvěřitelné!“ upozornil blogger Hossein Ronaghi. (...)

Příspěvek poukazuje na problematičnost některých s islámem spojených praktik. Ukazuje muslimy v Íránu jako oběti systému, se kterým se neztotožňují, a zároveň jako aktivní lidské bytosti, které jsou ochotné za svá práva bojovat. Také je zde opět konstruován heterogenní islám a příspěvek napomáhá vyváženosti tématu.

3. Informace / diskuze

Do této skupiny řadím patnáct příspěvků. Jedná se o příspěvky, které předkládají k diskusi témata, často nastolená různými osobnostmi veřejného prostoru, která se islámu dotýkají, popřípadě informují o událostech spojených s islámem, aniž by je hodnotily. Až na pár výjimek je pro tuto skupinu charakteristická otázka na konci příspěvku, která vyzývá k

diskuzi. Těchto příspěvků bylo publikováno jedenáct. Pro ilustraci uvedu příklad námětu k diskuzi z 2. 8. 2018:

„Česko by mohlo být další zemí, která v budoucnu zakáže zahalování tváře na veřejnosti. Od 1. srpna toto nařízení platí v Dánsku. „Myslím, že by bylo dobré, kdyby i v České republice existoval podobný zákon. Jsme připraveni zhruba do půl roku podobný návrh předložit,“ řekl šéf poslanců KDU-ČSL Jan Bartošek. Podobný záměr má i SPD Tomia Okamury. (...)

Co si o chystaném zákonu myslíte vy? “

Citovaný příspěvek se zaměřuje na českou politiku. Téma zahalování žen je v českém prostředí poměrně výbušné a velmi často rozpoutá vášnivou diskuzi. Účelem takového příspěvku je právě především diskuze, žádná podoba islámu v něm konstruována není. Ostatní příspěvky jsou podobného typu. Takové příspěvky například informují o vzniku panenky Barbie v hidžábu, či o skládací mešitě mezi hračkami KFC. Neutrálně informují o různých tématech, která jsou s islámem spojena a vyvolávají tak debatu, klíčové pro ně je právě jasná neutralita, kterou se HateFree Culture opět snaží o vyváženost tématu.

Do této skupiny dále řadím i vyvracení dezinformací a hoaxů. Příspěvky věnující se vyvracení hoaxů byly v daném období publikovány čtyři. Takovéto příspěvky jsou důležité jednak pro uvedení fakt na pravou míru, ale také proto, aby bylo lidem zřejmé, že dezinformace jsou skutečným problémem a je potřeba k informacím přistupovat kriticky.

4. Liberální islám

Tato skupina zahrnuje příspěvky, které upozorňují na to, že sami muslimové reflektují problémy, které mohou být s islámem spojeny a snaží se proti nim bojovat. Příspěvků spadajících k této kategorii jsem zaznamenala deset. Přičemž čtyři z nich formulují emancipaci muslimských žen, které nemají problém skloubit své osobní či profesní zájmy se svou vírou. Příkladem je příspěvek z 30. 4. 2017:

„Věřící muslimka, renesanční žena, umělecká bojovnice, astrofyzikčka a letecká inženýrka. To vše (a nejen to) je Naziyah Mahmood.

Musela překonat mnohé, aby se dostala tam, kde nyní je. Jednou z překážek byla i společenská bariéra, která souvisela s tím, že je muslimkou a zároveň vědkyní. "Podle mě jde mé angažování se ve vědě ruku v ruce s mou vírou. Podle mě se tyto dvě věci dobře doplňují," myslí si Naziyah.

Její houževnatost může být inspirací pro nás všechny, abychom šli za svými sny. Co myslíte?

Více o Naziye a o tom, čemu se věnuje, najdete na jejích stránkách.“

Příspěvek poukazuje na to, že islám nemusí být jediným definujícím aspektem věřících a že tito lidé mají i mnoho jiných stránek. Snaží se nabourat představu o islámu jako stylu života, který neumožňuje muslimům nic jiného, než být zavřený doma a modlit se. Zároveň všechny příspěvky o muslimských ženách ukazují, že vztah islámu k ženám nemusí být natolik brutální, jak je často prezentován, respektive ukazují muslimky jako aktivní lidské bytosti a ne jako oběti.

Tři příspěvky upozorňují na aktivity, které vykonávají běžní muslimové v boji proti islamismu, ať už snahou zamezit radikalizaci muslimů, či veřejným distancováním se od teroristických útoků. Jako příklad uvádím příspěvek z 11. 10. 2017:

„Více než deset tisíc muslimů pochodovalo minulou neděli Londýnem a protestovalo proti samozvanému Islámskému státu a terorismu. Lidé pochodovali z Hyde Parku na Trafalgarské náměstí a na plakátech a transparentech, které drželi, stála hesla jako "ISIS není islámský ani stát" nebo "Islám znamená mír" a teroristy jejich bannery označovaly za "nepřátele Alláha a lidstva" (...).“

Tento druh příspěvku je důležitý pro ukázání heterogenity islámu a nabourání stereotypu, že muslimové terorismus schvalují. HateFree Culture se takto snaží poukázat na fakt, že řadové muslimové islámským terorismem sami trpí a silně jej odsuzují. Zároveň příspěvek ukazuje islám jako dynamický a schopný modernizace.

Zbývající tři příspěvky potom zmiňují situace, kdy se muslimové snaží prolomit bariéry nastolené s islámem spojeným systémem. Ať už se jedná o homosexuálního imáma či ženy, které bojují za ženská práva v muslimských zemích. Příkladem může být příspěvek z 23. 5. 2018:

„Před pár týdny obléthly svět snímky a videa Íránek, které v mužských převlecích a s umělými vousy sledují zápas FC Persepolis na stadionu Ázádí. I přes hrozbu zatčení se íránské ženy snaží změnit postoj vlády, který polovině společnosti účast na zápasech zakazuje. (...).“

Tento druh příspěvků je podstatný z důvodu potřeby upozorňovat na to, že nedemokratické systémy, které do svého středu kladou islám, jsou skutečně především politickými systémy, nikoliv naplněnou představou obyčejných lidí. Ukazují, že v těchto zemích lidé bojují za svá

práva a chtějí žít normální životy, ne žít podle určitých aplikací islámského práva. Tyto příspěvky tak opět konstruují islám jako heterogenní.

5. Příběhy konkrétních muslimů v České republice

Tato kategorie příspěvků se snaží představit islám v prostředí České republiky pomocí příběhů konkrétních muslimů, kteří zde žijí. Příběhy často tematizují i nenávistné projevy, se kterými se tito lidé potýkají, některé z příspěvků tedy spadají i do první kategorie. Zaznamenala jsem pět příspěvků z této kategorie, příkladem příspěvku představující život muslimů v Česku může být post z 30. 5. 2018:

„Někteří lidi si asi myslí, že jsme blázni, ramadán je ale o mnohem důležitějších věcech, než že pár hodin nepijete,“ říká o devátém měsíci islámského lunárního kalendáře česká muslimka Kristýna. V měsíci ramadánu drží muslimové od úsvitu do západu slunce půst. Ač může být půst náročný, mnozí muslimové se na něj i na celkovou atmosféru těší. „Já se na to vždycky hrozně těším, je to pro mě takové zklidnění v dnešní uspěchané době. Vždycky se během toho měsíce snažím něco studovat, číst a taky si dávám nějaký předsevzetí, jak být lepší,“ vypráví Kristýna.

Během dne se muslimové vzdávají nejen jídla a pití, ale také sexuálního styku. „Den v ramadánu je jako jakýkoliv jiný den. Muslimové normálně pracují, chodí do školy, skládají zkoušky. Nepotřebujeme žádné úlevy, nejsou běžné ani v muslimských zemích,“ vysvětluje Julinka, která konvertovala už před řadou let.

Omar začal s půstem v pubertě a dnes ho úspěšně dodržuje. „Někdo říká: ty jo, to je hustý, to bych nedal! Někdo zase, že to je hrozná kravina,“ zmiňuje Omar poznámky lidí k půstu.

Omar, Julinka i Kristýna se shodují, že nepochopení tradice ramadánu vzniká často proto, že si ho lidé spojují právě jen s přísným půstem. Jeho cílem je ale hlavně to, aby se člověk snažil být lepším jak ve vztahu k sobě samému, tak k ostatním. “

Tento druh příspěvků vnímám jako velmi důležitý, protože se snaží čtenáři přiblížit fakt, že muslimové jsou běžní lidé, kteří mezi námi žijí a nejsou to jen záhadní a vesměs nebezpeční Arabové. Citovaný příspěvek představuje islámskou tradici, která se dá bez problémů dodržovat i v českém prostředí. Jak například podtrhuje jedna z muslimek, o které se v příspěvku píše, nepotřebují žádné úlevy; tato informace je podstatná pro lidi, kteří mají strach, že muslimové mají tendenci radikálním způsobem měnit společnost, ve které žijí. Některé další příspěvky, které jsem zařadila do této kategorie, uvádějí rozhovory

s jednotlivými muslimy, kteří zde žijí a mluví o tom, jak je česká společnost přijala. Příspěvky mají vesměs pozitivní nádech a vykreslují českou společnost jako otevřenou, případně komentují, že otevřená vždy byla, ale poslední dobou se situace zhoršuje.

Celou tuto typologii přehledně shrnuje následující tabulka:

Tabulka 3: Příspěvky tematizující islám

Kategorie	Počet	Typ	Co sdělují	Účel příspěvku
Islamofobie	14	Situace v ČR	Islamofobie je v ČR problém	Upozornit na téma a jeho dopady na oběti
		Kriminalita	Islamofobie motivuje kriminální činy	Upozornit na rizika islamofobie
		Nenávistné výroky	Nenávistné výroky mají dopady i na ty, kdo je publikují	Upozornit na právní postihnutelnost nenávistných výroků
		Mediální diskurz	Média mohou podporovat islamofobii + existuje i jiný než islámský terorismus	Nabourat stereotyp terorismus = islám + ukázat, že mediální obraz nemusí odpovídat realitě
		Radikalizace	Islamofobie může mít vliv na radikalizaci muslimů	Upozornit na rizika islamofobie
Politický islám / terorismus	8	Teroristické útoky	Informují o terorismu	Vyvážení tématu
		Radikalizace	Upozorňují na rizika radikalizace muslimů	Vyvážení tématu + upozornit na širší kontext
		Politický islám	Upozorňují na problematické praktiky spojené s islámem	Heterogenní islám + vyvážení tématu
Informace / diskuze	15	Diskuze	Informují o tématech spojených s islámem	Vyvolat diskuzi + ukázat neutralitu
		Dezinformace	Upozorňují na hoaxy	Uvést fakta na pravou míru + upozornit na riziko dezinformací
Liberální islám	10	Emancipace muslimek	Ženy muslimky jsou samostatné a emancipované	Heterogenní islám + boří stereotyp muslimky závislé na muži
		Aktivity muslimů proti problematickým projevům islámu	Informují o tom, že muslimové bojují proti terorismu	Heterogenní islám + boří stereotyp, že muslimové schvalují terorismus

		Proměny systému	Informují o snaze muslimů prolomit bariéry islámských společností	Heterogenní a dynamický islám + boří stereotyp, že všichni muslimové chtějí žít právem šaría
Příběhy muslimů v ČR	5		Představují příběhy konkrétních muslimů žijících v ČR	Pozitivně ukázat možnost soužití a představit muslimy ne jako hrozbu

Nejvíce z publikovaných příspěvků se tedy snaží upozornit na islamofobii jako problém přítomný v české společnosti. Upozorňují na konkrétní útoky proti muslimům u nás a zdůrazňují citlivou povahu násilí z nenávisti. Na tyto příspěvky se částečně vážou i příběhy českých muslimů, jejichž primárním účelem, ale není ukázat je jako napadané muslimy, ale jako běžné občany, kteří naopak často hodnotí kladně přijetí českými lidmi. Ukazovat kladnou stránku většinové populace považuje Lukáš Houdek za velmi důležité. V rozhovoru uvedl, že úplně ideální by bylo v každém příběhu o napadení mít i někoho, kdo zasáhl a oběti pomohl. Tímto způsobem by se mohli čtenáři identifikovat se zachráncem a vidět, že pomáhat je normální. V podobném duchu uvádí: „*ta propaganda vlastně funguje, když je člověk dlouhodobě vystaven nějakému typu informací, tak to na něj prostě působí, ať chce nebo ne. Je to samozřejmě i u toho negativního, když jsme dlouhodobě vystavovaní informacím, že tady uprchlík někoho zabil nožem, ale i u toho pozitivního, že když jsme vystavovaní konkrétním příkladům lidí, kteří něco dělají a jsou přínosem, tak to na toho člověka vliv má.*“.

Poměrně velká část příspěvků upozorňuje na terorismus a porušování lidských práv v muslimských zemích. Tato část je zaměřená spíše na lidskoprávní tematiku, než na boj s násilím z nenávisti. Domnívám se také, že je pro HateFree Culture důležité zastoupení tohoto tématu z důvodu udržení rovnováhy pro odpůrce islámu, kteří na stránce diskutují a mají tendenci upozorňovat na jednostrannost pohledu HateFree, která podle nich přivírá oči před negativními stránkami islámu. S tím souhlasí Kateřina Gamal Richterová, když ke skladbě příspěvků říká: „*Chceme tím i ukázat, že nám nejde primárně o to vykreslovat muslimy v dobrém světle, ale ukázat, že to taky někdy nemusí fungovat*“.

S tímto typem příspěvků souvisí i ty posty, kde je upozorňováno na snahu samotných muslimů něco s problémy s islámem spojenými dělat. Tento pohled je důležitý jako

upozornění na vnitřní členitost islámu, která ve stereotypním pohledu na islám často chybí. Tento typ příspěvků osobně vnímám jako velmi dobře formulovanou informaci o tom, že islám není ideální, čímž se opět dosahuje vyváženosti, ale že muslimové mají snahu situaci zlepšovat.

Při využití výše zmíněné typologie uzavřeného a otevřeného vnímání islámu podle reportu Runnymede Trust se příspěvky snaží konstruovat islám jako (1) různorodý a dynamický, k čemuž slouží především příspěvky ze čtvrté skupiny ukazující muslimy, kteří se snaží islám měnit nebo neodpovídají stereotypní představě o muslimech jako lidech zcela definovaných svou vírou a příspěvky z páté skupiny, která ukazuje příběhy konkrétních lidí a tím se snaží nabourávat představu homogenity muslimské komunity. Dále je islám konstruován jako (2) nám podobný a provázaný s jinými kulturami prostřednictvím příběhů obyčejných muslimů žijících v Česku, kteří často zdůrazňují, jak je jim česká kultura blízká. Islám je dále konstruován jako (3) nám rovný, opět primárně za pomoci příběhů českých muslimů a muslimů, kteří jsou aktivní a úspěšní v různých oblastech. Islám je nahlížen jako (4) spolupracující partner za pomoci příspěvků upozorňujících na muslimy, kteří se vymezují například proti teroristickým útokům islamistů. Muslimové jsou nahlíženi jako (5) upřímní beze snahy manipulovat českou společnost. K tomu kromě příspěvků s příběhy napomáhá i konstrukce muslimů jako obětí, prostřednictvím příspěvků o islamofobii. Šestý bod podle Runnymede Trust tematizuje (6) muslimskou kritiku „Západu“, nezaznamenala jsem, že by se tímto úhlem pohledu zabývaly příspěvky HateFree Culture, nicméně toto téma se objevuje často v diskuzích pod příspěvky a to především v podobě uzavřeného pohledu. Diskriminační chování vůči muslimům je na stránce HateFree Culture (7) zcela odmítáno a v souladu s účelem projektu je dominantním tématem příspěvků upozorňování na islamofobní projevy a násilí z nenávisti páchané na muslimech. Proti-muslimský diskurz je vnímán jako (8) problematický. O tom svědčí příspěvky o islamofobii i ty, které vyvracejí dezinformace týkající se muslimů.

3.1.4 Návody k diskuzi

Na internetových stránkách HateFree Culture se nachází sekce „Co dělat, když...“. Kromě toho, že je zde ke stáhnutí manuál pro oběti násilí z nenávisti, pro svědky i pro „vrby“, tedy ty, jimž se oběti svěřily, nachází se zde i návody jak diskutovat.

Uceleným návodem je manuál nazvaný *Jak reagovat na nenávisť na internetu snadno a rychle! A ještě se u toho pobavit* (HateFree Culture, 2014). Tento návod se snaží diskutujícím ukázat zlatou střední cestu mezi tím, na nenávistné komentáře rezignovat a vyhýbat se kvůli nim diskuzi úplně a tím, postavit nevhodné komentáře plošně mimo zákon. Podle HateFree Culture ani jeden z extrémů není správný a na nenávisť se reagovat dá – buď racionálními argumenty, nebo humorem. K diskuzi pobízí slovy: *„Pokud narazíte na nenávistný komentář, ale zdá se vám, že jeho autor není ani neonacista, ani chronický roznašeč nenávisti a máte chuť diskutovat, pusťte se do toho. Jeho názor možná nezměníte, ale můžete ho aspoň nahlodat.“* (HateFree Culture, 2014)

Návod radí, aby diskutéři pomáhali uvádět fakta na pravou míru, například za využití jejich nástroje pro vyvrácení hoaxů. Pokud tento nástroj nenabízí pomoc, mají se snažit používat osobní příběhy a vlastní zkušenosti. Pokud protějšek v diskuzi používá takzvané „argumentační fauly“, je třeba ho na takové chování upozornit, čímž diskutér napomůže smysluplnosti diskuze. Pokud se ukáže oponent jako někdo, kdo reálně o diskuzi nestojí, ale chce pouze šířit nenávisť, nabádá návod k trollení. Trollové jsou většinou anonymní diskutéři, kteří do diskuze zasahují provokativním, urážlivým či irelevantním obsahem ve snaze diskuzi rozložit. Jak se píše v návodu: *„Taktika trollingu se však dá účinně využít, když chcete hravou formou narušit nenávistné diskuse a aktivity.“* Návod dále upřesňuje, jak se udržet za hranicí negativního trollingu: *„I zde je však dobré dodržovat určitá pravidla. Pamatujte na to, že „hejtri“ jsou povětšinou lidé, kteří měli v životě smůlu na přátele, často jsou osamělí, zahořklí, nacházejí se v bezvýchodné sociální situaci bez vyhlídek na zlepšení. Útoky na Romy a další menšiny jim dávají zapomenout na bezútěšnost vlastní existence. V nekontrolovaném prostředí internetu však existují jasné hranice, kdy se z trollingu stává kyberšikana, která je nebezpečná, nepřijatelná a ubližuje. Mějte tedy i s „hejtry“ soucit, nedělejte si legraci z jejich života, neurážíte je jako osoby, ale ukažte jim, že svět může být příjemnějším a veselejším místem, než se zdá.“* (HateFree Culture, 2014). Zbytek návodu poskytuje tipy na to, jakými způsoby lze trollení provozovat.

Již jsem zmínila argumentační fauly, na které si mají diskutující dát pozor. HateFree Culture definuje na své stránce osmnáct těchto faulů. Patří mezi ně například útok na osobu, falešná analogie, klouzačka do pekla či anonymní autorita. Každý takovýto faul je na stránce popsán

a jsou k němu uvedeny příklady. U každého se také nachází GIF³⁰ s kočkou, která ve vtipném sestřihu předvádí daný faul, diskutéři jsou nabádáni k využívání těchto GIFů, aby jejich pomocí upozornili na přítomnost faulů v diskuzi. GIFy jsou sice v diskuzích využívány poměrně často, nesetkala jsem se ale s tím, že by někdo skutečně použil nějaký z těchto oficiálních návrhů.

3.1.5 Povaha diskuze a její moderování

V této podkapitole nastíním, jakou mají podobu diskuze, které se rozvíjejí pod příspěvky tematizujícími islám a na příkladech ukáži, jakým způsobem do nich zasahují moderátoři.

Jak jsem již zmínila, příspěvky zaměřené na téma islámu a muslimů vzbuzovaly silné reakce.

Některé diskuze, kterými jsem se zabírala, obsahovaly řádově stovky komentářů. Facebook umožňuje vést diskuzi pod příspěvkem v mnoha oddělených vláknech, což znamená, že se ve stejný moment může rozvířít velmi bouřlivá diskuze v reakci na různé komentáře pod příspěvkem. Je téměř pravidlem, že jednotlivé proudy diskuze jsou otevírány kritickými komentáři, přičemž často se nemusí jednat o kritiku sdělení, které příspěvek nese, ale například o kritiku volby tématu. Například téměř jakýkoliv příspěvek o islámu bude okomentován jako propaganda islámu, případně kdyby se jednalo o upozornění na teroristický útok nebo nějakou formu útlaku v muslimských společnostech, komentující budou dávat najevo překvapení, že se podobnou věcí stránka vůbec zabývá, když se přeci jedná o propagandu. Facebook ve svém standardním nastavení řadí komentáře podle relevance, nikoliv podle času, kdy byly do diskuze přidány. To znamená, že čím větší pozornost komentář získá, tím více lidem se zobrazuje, což přirozeně podporuje další diskuzi u kontroverznějších témat. Zároveň možnost mnoha simultánních diskuzí výrazně stěžuje práci moderátorovi diskuze.

Vzhledem k tomu, že moderuje vždy pouze jeden pracovník HateFree Culture, stává se občas, že se diskuze odehraje i bez jakéhokoliv zásahu moderátora. Dokumentem, který je moderátorovi oporou, je kodex, z kterého vyplývají pravidla diskuze. Kodex je uveden následujícím textem: *„Vaše názory a komentáře nás zajímají – ať už jsou pozitivní nebo negativní, ať už sdílíme společný názor, či nikoliv. Přesto jsme ale vytvořili několik pravidel,*

³⁰ Krátké video, které vtipně komentuje různé situace.

aby naše online soužití bylo pokud možno příjemné všem zúčastněným.“ (HateFree, 2018b).
Přímo k diskusi se vztahují zejména tyto body:

1. Svoboda slova

„Ctíme svobodu slova. Rozumíme jí v tom smyslu, že svoboda jednoho diskutéra končí tam, kde začíná svoboda druhého. Také ctíme právo každého člověka nebýt vystavován nenávisným projevům a útokům - a to zejména z důvodu jeho etnicity, sexuální orientace, víry, příslušnosti k subkultuře, sociálního postavení nebo handicapu. Uvědomujeme si, že tato hranice je velmi křehká, ale nepochybně je v moci každého z nás vyvarovat se urážek, osobních útoků nebo vulgarit. Ty nepovažujeme za vyjádření názoru, nejsou konstruktivní, nic diskusi nepřinášejí. Jelikož na těchto stránkách nechceme dávat podobným projevům prostor, budeme je mazat.“

2. Spamování

„Nesouhlasí s vámi ostatní diskutující? Padesáti vykřičníky, velkými písmeny nebo vkládáním desítek odkazů na další obsah je zřejmě nepřesvědčíte. Naopak tím budete nás všechny obtěžovat a znepríjemňovat nám všem volný čas, který na Facebooku trávíme. Trolling a srandu máme rádi. Vše má ale své meze. Nespamujte, nikoho tím nepřesvědčíte. Odkazy vkládané pod naše příspěvky, které s jejich obsahem nesouvisí, jsou komerční, nelegální nebo urážlivé, budeme mazat.“

5. Blokace uživatele

„K blokování uživatelů přistupujeme jen velmi zřídka a velmi neradi. Pokud ale někdo bude opakovaně porušovat tento kodex i přes naše opakované upozornění, bude druhé urážet, šířit nenávisť nebo spamovat, bude lepší, když si najde jiný online prostor, kde se může takto realizovat. Na těchto stránkách bude zablokován.“

(HateFree, 2018b)

Význam kodexu moderátoři zdůrazňují. Marie Škardová tvrdí: *„Důležitost Kodexu a trvání na jeho dodržování se osvědčila mnohokrát. Naopak, pokud jsme na stránce nechali volnější diskusi bez moderace, často se stávalo, že diskutující odcházeli, neboť byli za své příspěvky napadáni.“* S kolegyní souhlasí i Lukáš Houdek, když říká: *„Když jsme byli víc benevolentní, tak se nám stávalo, že nám lidi psali, takový ty, který tam diskutovali, že si nás odlajkovávají, že už to nechtěj sledovat, nechtěj číst ty hnusy. Takže jsme udělali kodex a vymáháme naše právo.“* Blokaci uživatele se, podle Lukáše Houdka, snaží HateFree Culture vyhybat,

nicméně občas je to nutné. Nikdy se tak však neděje bez upozornění a vysvětlení, proč k blokadě došlo. Stejně tak postupují moderátoři i při skrývání komentářů. Základní nastavení Facebooku totiž umožňuje administrátorovi stránky skrýt něčí komentář, aniž by si toho diskutující všiml, jemu se bude komentář stále zobrazovat. Zájmem HateFree Culture ale je, aby se dotyčný dozvěděl, čím je komentář problematický. Stejně tak dávají moderátoři diskutujícím šanci si komentáře upravovat do takové podoby, aby již nebyla pro nikoho urážlivá.

Při studiu zmíněných diskuzí jsem si vytvořila typologii, možných reakcí moderátorů. Těchto různých typů reakcí je podle mé analýzy osmnáct a dají se dále rozdělit do pěti kategorií. První z nich odkazuje na kodex a nabádá ke slušné diskuzi. Druhý apeluje na sdílené hodnoty a lidskost diskutujících. Třetí druh reakcí se snaží o racionální uchopení problému. Čtvrtá skupina je reakce humorem. A pátá upozorňuje na komentáře, které nereagují na informaci, tak jak je předána, ale reagují na určité vlastní dedukce. Speciální kategorií je potom kategorie „doptávání“, jejíž význam vysvětlím níže v textu. Kategorie shrnuje následující tabulka, která i podrobněji dovysvětluje jednotlivé typy. Pro bližší ilustraci níže uvádím ke každé skupině pár příkladů.

Tabulka 4 - Moderátorské reakce

Kategorie	Typ	Počet	Vysvětlení
Kodex	Kodex	2	Odkaz na kodex stránky
	Odmítnutí urážek	1	Upozornění na nefunkčnost urážek v diskuzi
Empatie	Nenásilí	6	Upozorňují na to, že násilí je problém. Často spojeno s dotazy typu: to přece neschvalujete...?
	Zkuste se vcítit	1	Apel na schopnost vcítit se do utrpení druhých
Rozum	Analogie	3	Pomocí analogií ukazují, jak by navrhované zásahy vypadaly, kdyby byly aplikovány na Čechy.
	Uplatňování kolektivní viny	5	Upozorňují na nesmyslnost obviňování místních muslimů z násilí páchaného v zahraničí.
	Uvádění na pravou míru	6	Uvádění fakt, či konstatování reálné situace.
	Co navrhuje?	1	Upozornění na absenci návrhů konstruktivního řešení problému.
	Zdroj	1	Odkaz na původní zdroj.

	Paradox	2	Upozorňuje na nelogičnost prosazovaných nedemokratických zásahů do práv muslimů, když jsou ospravedlňovány nedemokratičností islámu.
	Uveď příklad	1	Žádost o uvedení konkrétního příkladu v reakci na obecná prohlášení.
Humor	Hloupý dotaz	3	Odpověď na nesmyslné návrhy nebo nenávistná zvolání. Z odpovědi je zřejmé, že dotaz je považován za hloupý.
	Pochopení neznalosti	1	„Chápeme, že nemůžete sledovat vše co děláme“ v reakci na výtky, znatelná ironie.
	Přijetí výsměchu	1	Projev toho, že si z výsměchu nic nedělají.
	Předstírané nepochopení	4	Reakce na často kontroverzní návrhy, kdy HFC předstírá, že nechápe, jak to autor myslí, čímž upozorňuje na nesmyslnost či nemístnost komentáře.
Upozornění na reakci, která neodpovídá příspěvku	Přečti si to	4	Doporučení přečíst článek, když je zřejmé, že komentující článek, na který reaguje, nečetl.
	To nikdo neříká	1	Upozornění na dedukci, která nesouvisí s tím, co HFC říká.
	Odkaz na jiné téma	4	Odkaz na jiný příspěvek, který byl věnovaný tématu, o kterém komentující píše.
Doptávání		31	Přítomnost otazníku v komentáři (viz níže).

První z následujících komentářů ukazuje snahu moderátora o udržení slušné diskuze, tím, že odkazuje na kodex stránky, jehož dodržováním je účast v diskuzi podmíněna. Marie Škardová uvedla, že udržování slušné diskuze tvoří přibližně polovinu práce moderátora, Kateřina Gamal Richterová odhaduje, že se jedná o menší podíl času. Z tabulky analyzovaných příspěvků vyplývá, že pouze tři reakce odkazují na kodex, což samozřejmě neodpovídá poměrům, které uvádějí obě moderátorky. Důvodem je, že upozorňování na nedodržení pravidel probíhá i prostřednictvím soukromých zpráv. Když jsou účastníci diskuze opakovaně vyzýváni k dodržování kodexu bez efektu, může dojít k zablokování uživatele. Z citovaného komentáře je patrný i apel moderátorů na určité sdílené normy chování, jejichž následování je základem slušnosti.

„J.K.: přestaň - po celém světě ženy zahajují šátky které jsou pro ne ponizenim - jen vy pseudo muslimky jste slepé ,...“

***HateFree Culture:** Jane, držte se kodexu této stránky. Také ostatní diskutující, ač mají různé názory, diskutovat slušně dokáží. Jistě to zvládnete i vy.“*

Následující reakce představuje apel na předpokládané sdílené hodnoty a empatii. Komentář apeluje na schopnost vcítit se do utrpení druhého a na lidskost diskutujících, jež je opět očekávanou sdílenou hodnotou.

„KS: Takže se tu nic dramatického neděje , max stržený šátek. Žádné hromadné a brutální násilí, jak se snažíte vnutit čtenářům sdílením něčeho co není ale může být. Ale když takhle lidé přistupují k (...) Tak nějak stále nedokážu pochopit proč se tu na vašich stránkách z Čechů dělají největší rasisti na světě.

HateFree Culture: *Kubo, maximálně stržený šátek? Umíte si představit, co to pro napadenou ženu znamená? Zásah do soukromí, do svobodného projevu víry, do intimity. Jsou ženy, které po takovém incidentu musejí vyhledat odbornou pomoc. Pod rozhovorem s Klárou Kalibovou najdete článek, který popisuje reálné zkušenosti nejen muslimek u nás, s čím se dennodenně na veřejnosti setkávají, s jakými urážkami, s jakým napadáním. Jak si myslíte, že se pak cítí, když mají jít ven? Když si chtějí udržet svou identitu, jejíž součástí ten šátek mnohdy je, ale zároveň si dojít třeba jen v klidu nakoupit? Věřte nebo ne, je to obrovský stres. Zkuste se vcítit“*

Třetí skupina je poměrně široká. Zahrnuji do ní reakce, které se snaží o rozumové vysvětlení situace. Především je zde poukazováno na nesmyslnost některých závěrů a jsou zde vyvraceny dezinformace. Možným nástrojem jsou analogie, které se snaží na pro diskutující bližším příkladu poukázat na iracionalitu některých závěrů, takovým případem je i následující ukázka.

„LS: Ano máte pravdu neustále říkat majoritě jak je netolerantní když už toho mají dost a ohradí se, tím směrem cesta určitě nevede. S tím je rozhodně třeba něco dělat

HateFree Culture *Ohradí se? Jakože majorita v Česku má už dost toho, že v Británii nějaký islamista spáchal útok, a proto jde a v Česku napadne náhodnou ženu s dětmi, protože má na hlavě šátek? To je celkem zajímavá logika. Takže když pak něco udělá nějaký Čech například v Británii (kde mimochodem při kampani za Brexit jela kampaň proti lidem z východní Evropy a stávali se pak terčem podobných projevů) něco udělá, bude pro vás logické, že vás napadne nějaký člověk v Chorvatsku, protože už má taky dost toho, co jiní Češi někde jinde působí? Nějak tomu asi nerozumíme.“*

Druhý komentář poukazuje na to, že pokud nám vadí nedemokratický přístup jinde, jeho aplikace u nás by byla také nedemokratická. Důraz na sdílené demokratické hodnoty je

důležitý vzhledem k tomu, že právě tyto hodnoty jsou nejpravděpodobněji onou *common ground*, kterou sdílí většina diskutujících, ať už si pod nimi představují cokoliv.

„KV: Zakaz noseni satku a primer s genocidou je dosti absurdni. Jde pouze o to, ze ja v jejich zemich take nemohu chodit v mini satech, bez toho abych nekoho pohorsovala, v některých zemích je to pak dokonce i trestně stihane — nebo polibit muze na Dubajskem letisti (a to je zeme jeste velmi liberalni)? Byli jsme upozorneni, ze se to nesmi. Tak proc by se nemeli oni prizpusobit nasi kulture, kdyz se my u nich prizpusobit musime? Jde pouze o naprosty dlouhodoby nedostatek NASEHO uvedomeni, jakou hodnotu ma nase kulturni dedictvi a ze bychom si ho meli branit! A problem je, ze se to nedeje dlouhodore! Jinak by davno fungovalo “prijedu a bud se prizpusobim mistnim zvyklostem, nebo mohu jet o dum dal.”

HateFree Culture: *Kateřino, pokud se považujeme za demokratickou a vyspělou zemi, neměli bychom násilí na obyčejných lidech spíše rázně odsoudit než zmiňovat případy ze zemí, které nejsou tak liberální? Nespočívá právě otevřenost a důraz na lidská práva a svobody v tom, že si u nás mohou lidé nosit téměř co chtějí?“*

Dalším spojujícím prvkem, který jsem našla u některých reakcí HateFree Culture je humor. Humor hraje v diskuzi HateFree Culture významnou roli, čemuž nasvědčuje i výše zmíněný manuál *Jak reagovat na nenávisť na internetu snadno a rychle! A ještě se u toho pobavit*. Tento manuál poskytuje návod, jak se dá reagovat na nenávislné projevy a hlavní nástroj, který prezentuje, je právě humor. Když jsem se na použití humoru a především ironie (kterou v reakcích pozoruji poměrně často) zeptala Lukáše Houdka, tak uvedl, že ironii používají především v komunikaci s lidmi, kteří jsou pravidelnými diskutéry a reagují monotematicky na každý příspěvek, který je uveřejněn. Vůči novému diskutérovi si prý dávají na podobné věci pozor, každopádně použití ironie je především cesta, jak nikoho neurazit a zároveň si udržet odstup.

Následující úryvky jsou ukázkou toho, jak se dá na urážky reagovat humorem. První úryvek humorně poukazuje na nesmyslnost výroku, který rozhodně není publikován ve snaze zapojit se do diskuze. Odpověď, která obsahuje humor i informace, jako kdyby skutečně reagovala na reálný podnět k diskuzi, upozorňuje na slaboduchost pouhého výkřiku, na nějž reaguje. Druhá ukáзка humorným způsobem přijímá výsměch, čímž ho de facto neguje.

1) *MV: Zase bláboly od pana Houdka....*

HateFree Culture: *My už na fotce vidíme Kláru Kalibovou (Lukáš Houdek nemá na vlasy). Není to rozhovor s Lukášem Houdkem, ale s právníčkou Klárou Kalibovou. Jako bláboly nám její slova nepřijdou. Tématu se intenzivně věnuje 15 let, kdy s oběťmi takových činů pracuje.*

2) LS: *mohli jste odpovědět jakkoli a vyberete si tu největší krávovinu jakou jste mohli 😊:D jestli Tommy do Vaší gesce nepadá tak jak potom partička seniorů co si zašla na metalový festival? 😊:D Vy jste fakt skupina už jen k zasmání jak se neustále protlačovat svou ideologii a stále v čím dál větší míře selháváte už jen vlastní neschopností 😊:D*

HateFree Culture *Lukáši, nepadá sem důvod, proč byl zadržen. Nebo proč bychom o tom měli informovat? Nebyl zadržen na nenávistné projevy, ale za porušení podmínky a porušení nařízení soudu. Jsme ale moc rádi, že se bavíte. Říká se, že smích prodlužuje život. Tak s námi aspoň budete déle 😊:)*

Poslední skupinou podle mé typologie je ta skupina reakcí, kde moderátoři upozorňují na chybějící souvislost mezi původním příspěvkem a daným komentářem. Velmi často se zde objevují odkazy na text, který si zjevně komentující nepřečetl a reaguje jen na základě nějaké své dedukce. Lukáš Houdek uvádí, že jejich nejakčnejší diskutéri jsou schopní okomentovat třeba i čtyřstránkový text do minuty od jeho zveřejnění a pak se pochopitelně jejich příspěvky do diskuze často míjejí s kontextem komentovaného textu. Příkladem takové reakce je například tato:

*„DP: Prosím o statistiku. Počet mrtvých muslimek?
https://en.m.wikipedia.org/.../List_of_Islamist_terrorist...*

HateFree Culture *Kde v rozhovoru je řeč o mrtvých muslimkách? Zkuste si ho, Dobromilo, přečíst ještě jednou.“*

Jak jsem již zmínila, speciální kategorii tvoří dotazy, jak je patrné z posledního řádku tabulky, jedná se o 31 reakcí, které obsahují otázky moderátorů. Společným prvkem mnoha moderátorských reakcí je tak snaha doptávat se po důvodech, proč si diskutující myslí to, co tvrdí, případně po zdrojích, které je k názorům dovedly. Často ale otázky nejsou motivovány snahou něco se dozvědět, ale spíše snahou podnítit uvažování diskutujících a přivést je k přehodnocení radikálních závěrů. V tomto případě se jedná spíše o řečnické

otázky. Tento druh otázek se objevuje například ve skupině apelující na nenásilí, kdy se často moderátoři pomocí tázacích vět ujišťují, že určitý způsob jednání diskutující přeci neschvalují, nebo jim nepřipadá v pořádku. Doptávání má ale především podněcovat další diskuzi a nutit diskutující přemýšlet o síle argumentů, které používají, a zároveň umožňuje moderátorům zjistit, z čeho předsudky vycházejí. Jak podotýká Marie Škardová: „*Pokud se v diskuzi objeví někdo, kdo má třeba předsudky, tak se jej snažíme ptát, z čeho jeho postoj vychází, zda má negativní zkušenosti apod. Setkali jsme se s tím, že někteří lidé se chtějí se svými obavami svěřit a mají pocit, že je nikdo neposlouchá a nebere vážně.*“. I v tomto ohledu je tedy moderování diskuze klíčové.

Dalším důvodem pro tak masivní přítomnost dotazování v moderátorských reakcích může být i snaha zachovat si neutralitu. Dotazy, přestože v sobě nesou mnoho informací o postojích moderátorů, nejsou explicitním vyjádřením názoru. Umožňují tak moderátorům vyjádřit svůj názor způsobem, který zároveň upevňuje dojem neutrality diskuze, protože tázací věta v sobě nese především zájem o názory druhých.

Když jsem uvedla typy reakcí moderátorů, bylo by dobré zmínit i to, jaký mají tyto reakce na diskutující efekt. Rozhodně se nedá říct, že by bylo v diskuzi často patrné to, že se někdo nechal přesvědčit. Jak popisuje Lukáš Houdek, někteří lidé skutečně nemají chuť vést kvalitní diskuzi a přesvědčit o jiném úhlu pohledu se nenechají. Dávají ale svými komentáři prostor k uvádění věcí na pravou míru a ti čtenáři diskuze, kteří jsou třeba méně vyhranění, na základě diskuze mohou své postoje pozměnit. Lukáš Houdek přímo říká: „*my neodpovídáme na komentáře haterům kvůli těm haterům, protože to je vlastně úplně jedno, oni tam jedou tři roky furt to samý, ale kvůli té šedé většině, která si to bude číst*“. Ve velké části případů vedou komentáře moderátorů k umlčení diskutujících, zejména pokud se jedná jen o výkřiky typu: „*Islám je absurdní teologie nemorálního beduína, je mršinou, která otravuje naše životy*“³¹, které tvoří nezanedbatelnou část diskuze. Když už diskutující pokračují v argumentaci, často spočívá ve zpochybňování autority HateFree Culture či použitých zdrojů, nebo pouze v opakování názorů bez ohledu na proti-argumentaci.

Důležité je také zmínit určitou symetrii v neschopnosti diskutovat, která je přítomná na obou stranách pomyslného příkopu. Stejně jako mají tendenci útočit na své názorové oponenty odpůrci islámu, dělají to i lidé, kteří se snaží islám bránit. Respektive často se nesnaží přímo

³¹ Skutečný komentář převzatý z diskuze na stránce HateFree Culture.

bránit islám, ale upozorňují na nesprávnost stereotypizace a xenofobního přístupu. Nicméně nutno podotknout, že často se podobných věcí sami dopouštějí při nálepkování svých oponentů. Právě nálepkování je něco, čemu se moderátoři HateFree Culture vyhýbají a zdůrazňují, že označování lidí za rasisty či xenofoby příkop jen prohlubuje³².

Co se zastoupení komentujících týče, může se jednat pouze o dohady, každopádně Lukáš Houdek je přesvědčen, že se projektu daří oslovovat lidi napříč společností a vyzdvihuje, že právě v tom spočívá atraktivita stránky i pro její odpůrce – že je nikdo z diskuze nevyklučuje, i když jsou kritičtí. I podle informací od „haterů“ je v tomto ohledu HateFree Culture jedinečné³³. To znovu potvrzuje i Lukáš Houdek, když říká: *„Jiný takový prostor není, kde by byla moderovaná diskuze a současně tam chodili lidi, co mají různé názory.“*

3.1.6 Rozhovory s „haterý“

Jak jsem již zmínila v metodologické části tohoto textu, pro analýzu pracuji s rozhovory Lukáše Houdka a s rozhovory svými. Celkem analyzuji sedm rozhovorů. Rozhovory s Tomášem, Petrem, Václavem a Elkou dělal Lukáš Houdek a Jiří, Jarda a Luboš byli mými respondenty. Rozhovory Lukáše Houdka byly zaměřeny širěji na téma islámu, ale obsahovaly i otázky směřující k hodnocení projektu HateFree Culture, moje rozhovory se ptaly primárně po této kritice a motivaci diskutovat.

První otázka rozhovoru zněla:

Na Facebooku se proti práci HateFree Culture občas vymezujete. Co podle Vás dělají špatně? A je něco, co podle Vás dělají naopak dobře?

Téměř ve všech analyzovaných rozhovorech převažovala pozitivní odezva na projekt HateFree Culture. Lukáš Houdek, který rozhovory s haterý dělal, uvádí, že byl touto chválou zaskočen vzhledem k tomu, že si k rozhovorům vybíral ty nejproblematictější diskutéry,

³² Marie Škardová v rozhovoru uvádí: „Co mě trochu překvapilo (samozřejmě příjemně), bylo, že jako jednu z prvních věcí mě vedoucí informoval o tom, že slova jako rasista, nacista apod k označování lidí vůbec nepoužíváme. Na stránkách se totiž často objevovalo obvinění, že admini HFC takto označují diskutující a já tomu věřila. Pravda je, že tato obvinění se občas objevují dodnes, přestože HFC taková označení v diskuzích vůbec nepoužívá.“

³³ Viz kapitola Rozhovory s „haterý“

často měl prý pocit, že mluví s úplně jinými lidmi, než se kterými je zvyklý komunikovat v diskuzi. Zároveň uvádí, že po rozhovorech téměř všichni dotazovaní (kromě Elky, která je členkou IvČrn) přestali pod příspěvky diskutovat, vysvětluje si to tím, že vystoupili z anonymity a také tím, že jim byl při rozhovorech sympatický³⁴. V rozhovorech, které jsem dělala já, byla chvála také přítomna, nicméně si myslím, že kritika dotazovaných byla otevřenější, už jen proto, že diskutujícím nebylo jasné, z jaké pozice se dotazují³⁵, zatímco u Lukáše Houdka bylo zcela zřejmé, co si o daných věcech myslí.

Projekt HateFree Culture je kritizován za několik věcí, které se často mezi dotazovanými opakují, i když třeba uvádí lehce jiné důvody, či dopady kritizovaných aspektů.

Terčem kritiky je například ideologické zázemí projektu, které zcela vylučuje nestrannost diskuze. V souvislosti s ideologií například jeden z dotazovaných uvádí:

„Když se hroutil komunistický režim, byl jsem zrovna na vojně. Celkově mi práce HFC, jejich styl otázek & odpovědí v diskuzích, skladba článků atd. velmi připomíná "práci" tehdejších politických pracovníků, tzv. politruků. Vadí mi jejich jednoznačné protěžování některých skupin lidí. Zamlčování a relativizace problémů a potíží, pokud je způsobuje jimi pozitivně propagovaná skupina“ (Jiří)

Kritizován je také cíl projektu, přičemž se ukazuje, že mezi kritiky existuje mnoho představ o tom, co vlastně cílem je. Zatímco například Jiří uvádí jako primární cíl projektu propagaci islámu, Jarda upozorňuje na to, že se stránka odklonila od původní ideji a nyní se věnuje jen vytváření pozitivního obrazu Romů, přičemž bagatelizuje trestnou činnost a přehání drobné romské úspěchy. Podobně komentuje činnost HateFree Culture i Elka, která se ale opět vrací k islámu. Za primární cíl kampaně islám nepovažuje, nicméně pouze u islámu pozoruje onu bagatelizaci, kdy jí přijde, že se protěžují malá pozitiva muslimů a ta velká negativa se zamlčují. Luboš posouvá cíl kampaně ještě úplně někam jinam, když píše:

³⁴“Myslím si, že jak najednou s těmi lidmi nejsme v té anonymní roli, tak je pro ně vlastně těžší nadávat. Měl jsem dojem, že jsem všem těm lidem byl nějak sympatickejší a že jsme si docela dobře popovídali, v rámci možností, takže najednou je těžký tomu člověku pak říkat „ty jsi vlastizradce““. (Lukáš Houdek, rozhovor 2)

³⁵ Jeden z dotazovaných se mě například po zodpovězení otázek sám zeptal, co si myslím o islámu já a jaké mám vlastně názory. Bylo vidět, že se mě o nebezpečí pramenícím z nastolení islámu snaží přesvědčit.

„Každý úřad se svojí činností snaží obhájit užitečnost, důležitost svojí existence. Tedy když bojují proti nenávisti, pak ji budou hledat za každou cenu a i tam, kde není. Dokonce si myslím, že hrozí oživení témat a konfliktů, které již byly utlumeny.“

Na riziko šíření nenávisti pomocí kampaně HateFree Culture upozorňují i další respondenti. Tomáš například upozorňuje na jednostranný pohled na věc, jenž HateFree Culture prosazuje, který viní ze všech problémů majoritní společnost a tím náladu vůči minoritám ještě zhoršuje.

Dalším kritizovaným aspektem je podoba diskuze. Jiří upozorňuje na nepokryté umlčování oponentů, kdy admini kohokoliv, kdo s nimi nesouhlasí, na stránce zablokují. Jarda si potom stěžuje na to, že moderátoři diskuze nemají problém zaútočit na kohokoliv, kdo nemá stejný názor. Tato kritika je výjimkou, ostatní z dotazovaných moderování diskuze spíše chválí. Václav a Luboš ale upozorňují na komentující z opačné strany názorového spektra, kteří jsou v diskusi agresivní a problematiku zjednodušují, často nálepkují své oponenty a podílí se na šíření nenávisti.

Luboš a Jarda dále upozorňují na rozpory s realitou, které na stránkách HateFree Culture odhalují. Jarda v tomto ohledu upozorňuje například na téma LGBT komunity, kdy se podle něj neustále snaží HateFree Culture o *„různé obhajování různých jinosexuálů a změn pohlaví a podobných věcí, které jsou odborně vyvráceny a popsány jako poruchy osobnosti.“*

Rozdílnost v názorech na různá témata je samozřejmou kritikou všech dotazovaných. Luboš v této věci obecněji podotýká:

„Jsem orientován na občanskou společnost, kde stát minimálně zasahuje do života občanů reguluje jen minimum věcí v jejich životě. Tedy jsem na opačné straně názorového spektra, než lidé kolem HFC.“

Další věci, které diskutujícím na HateFree Culture vadí, jsou například anonymita adminů a přílišná optimističnost projektu, která je odtržená od reality (Václav).

Jak jsem již zmínila, respondenti uváděli i to, co považují na projektu za dobré. Nejvíce si pochvalují možnost diskutovat. Elka například podotýká:

„jinak mi nevadíte. Já bych tam jinak nechodila. Je to aspoň nějaká stránka, kde se dá s lidmi tak nějak promluvit. Kde jsou prostě lidi opačných názorů a vy to berete.“

Petr říká v podobném duchu:

„Váš projekt proto v tomto považuju za dobrý, protože dovoluje střet různých názorů. Určitým způsobem zvládáte dobře korigovat debatu. Ať už ve virtuálním, či v reálném prostoru. Stmelujete různé názory.“

Další uvádějí jako pozitivum poukazování na příběhy lidí s hendikepem a seniorů. Jako důležité a inspirativní vnímají obzvláště příběhy o tom, jak se jim někdo snaží pomoci (Jarda, Tomáš). Zde se ukazuje jako úspěšný předpoklad Lukáše Houdka, že se těmito tématy vytváří jakási „*common ground*“, na které se dají dále komunikovat problematičtější témata.

Druhá otázka byla směřována na islám a muslimy, zajímalo mě, jak vnímají diskutující právě toto téma a jakou mu přiřkládají váhu. Otázka zněla:

Vstupujete například do diskuzí ohledně islámu a muslimů. Jak vnímáte vyzdvihování právě tohoto tématu na HateFree Culture?

V rozhovorech, které s hatery vedl Lukáš Houdek otázka přímo v tomto znění nezazněla, nicméně skoro celý rozhovor se zabýval touto problematikou. Nejpodobnější mému dotazu byla otázka, která se mohla lehce lišit u jednotlivých rozhovorů, ale v zásadě zněla:

U nás na FB obecně vystupujete jak proti muslimům, tak uprchlíkům. Jak ty dvě skupiny vnímáte a proč se vůči nim vymezujete?

Zde vidím největší rozdíl v tom, že dotazovaní z HateFree rozhovorů nejčastěji tematizují riziko uprchlíků, nikoliv islámu jako takového. Může to být samozřejmě proto, že Lukáš Houdek se jich přímo na uprchlíky ptá, zatímco já se jich ptám na islám. Hlavní důvod ale, myslím, spočívá v tom, že v době, kdy dělal rozhovory Lukáš Houdek, rezonovalo téma uprchlíků více, zatímco nyní v diskuzích zůstávají spíše ti, kdo přemýšlí o islámu jako o obecné hrozbě ne přímo spojené s uprchlickou krizí.

Z mých rozhovorů skutečně vyplývá, že je islám vnímán jako součást spiknutí, jehož je HateFree Culture součástí. Jiří uvádí, že:

„Upřímně řečeno jsem osobně přesvědčen, že islám, zejména politický, je skutečnou a reálnou hrozbou pro demokracii a evropské hodnoty jako takovou. Existenční hrozbou. Snahy problém relativizovat a bagatelizovat např. tím, že existuje spousta slušných muslimů (ano, ani já nezpochybňuji, že existují a díky Bohu za ně), mne nesmírně iritují. Už jen proto, že neřeší problém s těmi nenávislivými muslimy, kteří též prokazatelně existují a není jich

zrovna málo ani v rámci Evropy. Tuto platformu navštěvuje spousta lidí různě názorově zaměřených a vyhraněných.“

Podle Jardy zase:

„HFC zcela ignoruje historická fakta (...), souhlasí se změnami historie a plně podporuje a obhajuje islamizaci Evropy což je z logiky věci nepřipustné. snaží se bagatelizovat jednoznačné útoky ve jménu tzv. aláha na nevinné na území západní Evropy a všechny kdo takto utočí označuje bez jakéhokoliv věrohodného důkazu jako psychicky nemocné (...). HF kohokoliv kdo uvede nějaká fakta, která nejsou v souladu s jejich linií tj. že islám je super, ihned osočují z rasismu a xenofobie, při tom nemají žádný věcný argument. Což je špatně.“

Lubošova odpověď připomíná odpověď Jiřího na předchozí dotaz, kdy viděl v práci HateFree Culture paralelu s komunistickým režimem.

„Co se týká multikulturní společnosti, která je výhradně o adoraci islámu, jedná se tedy o monokulturalismus. Prvních 25 let svého života jsem prožil v totalitě a na vnucování z hůry, plánování, jak musí být společnost organizována, mi tuto dobu připomíná. O tomto směřování se nevedla a ani nevede diskuze, nehlasovalo se o tom v parlamentech, žádná strana to nemá oficiálně ve svém volebním programu. A přesto se to realizuje. A vše kolem mne vrací do atmosféry před rokem 1989.“

V poslední otázce jsem se ptala po motivaci diskutujících k účasti v diskuzi, otázka doslova zněla: **Z jakého důvodu do diskuze vstupujete? Co Vám prostředí HateFree Culture dává, nebo co naopak svou účastí chcete předat Vy?**

Hlavním důvodem, který dotázaní uvedli, je víra v to, že diskuze je cestou k vzájemnému porozumění. Jiří píše:

„Nemám ani tak ambice měnit něčí názory, ale cítím potřebu komentovat lživá tvrzení, manipulace. Samozřejmě vím, že i moje názory nemusí být správné. Ale i k tomu slouží diskuze, abychom si případně leccos upřesnili.“

V podobném duchu odpovídá i Luboš:

„Diskutuji právě z důvodu, že jsem přesvědčen, že demokracie je pluralitní diskuze. Je dobře protistraně vysvětlit s čím nesouhlasím a proč, stejně jako oni mají být schopni to udělat obráceně. Třeba se vzájemně přesvědčíme o chybnosti našich názorů, minimálně pochopíme.“

Jiří také uvádí jako důvod to, co někteří uváděli jako problém HateFree Culture diskuze. Totiž že ho baví sledovat, jak lidé, kteří se označují za liberály v případě diskuze s někým, kdo s nimi nesouhlasí, přecházejí do agrese a osočování.

Jarda jako důvod pro diskuzi uvádí, že stránku navštěvují občas i lidé „kteří používají mozek a ty jednostranné názory prezentované HF bez jakýchkoliv faktů se jim nezdají“ a s těmi je potom zajímavé diskutovat až do chvíle, kdy do toho „zasáhne nějaký fanatik“, který je označí za rasisty.

Z rozhovorů vyplývá, že přesto, že jsou dotazovaní diskutující k projektu kritičtí, přijde jim snaha o vytvoření prostoru vhodného k diskuzi přínosná. Kritika projektu u nich pramení především z pocitu, že je HateFree Culture neobjektivní a svou prací napomáhá nebezpečným společenským procesům, zejména tedy šíření islámu v české společnosti. Naopak oceňují to, že je jim umožněno diskutovat, i když s nimi nesouhlasí, což vnímají jako velmi vzácnou možnost. Práci moderátorů hodnotí také spíše kladně. Oceňují i to, že se HateFree Culture zastává menšin, s tím, že muslimové do kategorie menšiny zcela nezapadají. Někteří mají problém také s dalšími tématy jako například LGBT komunitou či Romy a oceňují podporu seniorů či lidí s hendikepem.

4 Diskuze

V této části bych ráda otevřela diskuzi o možnostech deliberace na facebookové stránce HateFree Culture. Na výše představených datech budu demonstrovat, do jaké míry může tato stránka naplňovat požadavky kladené na funkčnost online deliberačních fór. Nejdříve zhodnotím, nakolik může diskuze na stránce odpovídat požadavkům vycházejícím z Habermasovy představy o ideálu veřejné sféry, kde by se deliberace měla odehrávat, tak jak je uspořádal Lincoln Dahlberg (2004). Těmito kritérii se zabývám v kapitole 1.1.2. Následně popíši deliberační design projektu podle specifikací Daviese a Chandlera (2012), tak jak jsem je popsala v kapitole 1.1.3.

HateFree Culture není deliberačním fórem, nicméně se domnívám, že mnohé požadavky, které jsou na takováto fóra kladena, tento projekt splňuje. Zatímco klasická deliberační fóra bývají většinou vázána na určité rozhodnutí, ke kterému by měli účastníci deliberace dospět, v případě HateFree Culture žádné takové rozhodnutí žádoucí není. Nicméně diskuze veřejných témat, jimiž diskutované příspěvky se zaměřením na lidskoprávní problematiku jistě jsou, slouží k větší otevřenosti společnosti a pro případnou deliberaci tak utváří podmínky. Zjistit, nakolik stránka má, či nemá deliberační efekt, by vyžadovalo mnohem rozsáhlejší výzkum, na který zdaleka nestačí rozsah této diplomové práce. Podle Lincolna Dahlberga se dá kvalita online deliberačních fór hodnotit na základě šesti kritérií. Tyto body mi poslouží ke stručnému návrhu možných postupů při dalším výzkumu, tak jak je navrhuje Dahlberg a zároveň na nich ukáži, do jaké míry se o jejich naplnění HateFree Culture snaží.

První kritérium měří, nakolik jsou předkládána, kriticky zhodnocována a zdůvodňována stanoviska jednotlivých diskutérů. Pro evaluaci tohoto kritéria je potřeba pozorovat přítomnost vzájemné výměny argumentů a to, nakolik jsou tyto argumenty a protiargumenty odůvodňovány (Dahlberg, 2004: 33). U HateFree Culture je patrná snaha o uvádění stanovisek diskutérů do kontextu. Například moderátorské dotazy, které se snaží zjistit původ předsudků, nabádají diskutéry k uvědomění si jejich specifického pohledu a nabízejí jim možnost jiného úhlu, z kterého by mohli na problematiku nahlížet. Když se například ukáže, že za diskutérovým radikálním postojem vůči muslimům stojí prostá obava z odlišnosti, dá se s tímto názorem v diskuzi lépe pracovat pomocí jiného zdůvodněného stanoviska, které může přinášet pozitivní osobní zkušenost se soužitím s muslimy.

Další kritérium řeší, zda účastníci přehodnocují své předpoklady, což je poměrně problematické posoudit, vzhledem k tomu, že se jedná o vnitřní proces každého z účastníků

debaty. Důkladnou analýzou by se daly zjistit alespoň některé explicitní projevy sebereflexe nebo změny postoje, ale i za využití rozhovorů bychom museli pouze spoléhat na schopnost sebehodnocení účastníků (Dahlberg, 2004: 33). Nejlepší přehled o těchto procesech v případě HateFree Culture mají sami moderátoři diskuzí, například Lukáš Houdek uvádí, že se diskuze posouvá k lepšímu a i lidé, kteří byli dříve velmi vyhranění, už jsou schopni alespoň zdánlivého konsensu, zejména třeba u příběhů konkrétních lidí.

Třetí kritérium měří, nakolik jsou účastníci deliberace schopní zohlednit a vcítit se do pozic ostatních. Jak podotýká Dahlberg, existuje několik indikátorů bezohledného chování, které tomuto požadavku neodpovídá jako například urážlivé výkřiky nebo spamování. Pozitivní indikátory jsou naopak projevy empatie, naslouchání názoru oponenta, snaha porozumět jeho motivům, žádosti o vyjasnění řečeného, zasazování se o právo všech zúčastněných na to vyjádřit svůj názor, nebo předkládání stanovisek, se kterými se neztotožňují, aby jim byl věnován prostor. Pro důkladné prozkoumání této dimenze by byla užitečná diskurzivní a obsahová analýza v kombinaci se sebehodnocením účastníků spolu s pozorováním a rozhovory s účastníky, aby byla zhodnocena snaha a čas, který byl věnován dialogu (Dahlberg, 2004: 33-34). Na stránce HateFree Culture jsou v diskuzi přítomny prvky nepřátelského jednání jako jsou urážky či spamování, nicméně je snahou administrátorů tyto jevy eliminovat a to jak jejich odstraňováním s odkazem na kodex uživatele, tak nabádáním k opačnému typu jednání. Moderátorské reakce se pak snaží o zmíněné pozitivní indikátory, ať už se jedná o poskytování prostoru všem názorovým zastáncům nebo doptávání se po motivaci či po upřesnění. Určitý typ moderace podporuje empatii i ostatních diskutujících, příkladem by mohl být třeba apel na schopnost vcítit se do obětí nebo využití analogií.

Deliberace dále předpokládá upřímnou snahu účastníků poskytnout veškeré informace včetně svých osobních záměrů, zájmů a potřeb. Toto kritérium je opět velmi náročné na měření. Dalo by se například zjišťovat, zda je účastník konzistentní ve svých postojích napříč různými tématy, nebo zda je konzistentní ve svých projevech a ve svém jednání. Nejlepším způsobem, jak evaluovat toto kritérium je podle Dahlberga sebehodnocení účastníků podpořené důkladným pozorováním (Dahlberg, 2004: 34). Na stránce HateFree Culture není důvod předpokládat, že by byli účastníci diskuze neupřímní. Toto kritérium se vztahuje spíše k deliberaci o konkrétních rozhodnutích, která by mohla být negativně ovlivněna zatajovanými zájmy účastníků.

Hodnocení kritéria inkluze a diskurzivní rovnosti může vycházet například z dostupnosti fóra, která může záviset na možnostech přístupu k technologiím, nicméně exkluze může vycházet i ze samotných komunikačních praktik. Zde je třeba zohledňovat, zda diskursivní převaha nepreferuje vyjádření některé strany nad jinou. Nejlepším způsobem, jak toto zjistit jsou podle Dahlberga opět rozhovory s účastníky deliberace (Dahlberg, 2004: 34-35). V případě HateFree Culture jakožto facebookového fóra může být tato nerovnost posilována algoritmem Facebooku, který dává větší prostor těm komentářům, které mají největší podporu. V praxi to znamená, že méně radikální názory většinou zůstanou bez povšimnutí a ostatním diskutujícím se ani nezobrazují.

Požadavek na nezávislost deliberace na státu a ekonomické síle je nejsnáze zjistitelný, nicméně by měl být opět doplněn o rozhovory s účastníky, aby se ukázalo, jak velkou hraje financování fóra podle nich roli (Dahlberg, 2004: 35). HateFree Culture je financováno Úřadem vlády, což má pochopitelně svůj vliv. Výhodou může být určitá prestiž, vzhledem k tomu, že státní zázemí dodává projektu na serióznosti. Nevýhodou je jistě to, že je jen těžko představitelné, že by se na stránce kriticky diskutovalo o vládních kauzách, když je projekt na vládě minimálně v tuto chvíli zcela finančně závislý. Co se samotné diskuze týče, domnívám se, že vládní zázemí tam nehraje tu roli, která je podle deliberativní teorie problematická – totiž omezování diskuze. To, že je projekt vládou financován, je v diskusi reflektováno nejčastěji tím, že je HateFree Culture označováno za plýtvání peněz daňových poplatníků a je spíše spojováno s neziskovým sektorem, než s vládou.

Davies a Chandler ve svém textu představují možnosti designu deliberačních fór zejména za účelem poskytnutí uceleného přehledu základních voleb, které musí učinit každý, kdo chce takové fórum vytvořit. Já budu s tímto návodem pracovat tak trochu naopak. Ukážu totiž, jak stránka HateFree Culture odpovídá designu deliberačních fór, aniž by ji někdo cíleně jako deliberační fórum vytvářel. Davies a Chandler se zaměřují na pět kategorií designových dimenzí, kterých mohou deliberační fóra nabývat. Na následujících řádcích popíši, co v tomto ohledu ukázala případová studie HateFree Culture.

Záměr

Proč je deliberace designována a jaké jsou její cíle? Příklad HateFree Culture ukazuje, že účel diskuze může být dvojitý. Zaprvé se jedná o způsob, jak uvádět informace na pravou míru, vysvětlovat, podněcovat výměnu racionálních argumentů, a tak šířit osvětu v lidskoprávní

tématice. U příkladu HateFree Culture je tohoto cíle dosahováno především prostřednictvím facebookových příspěvků. Jak ukázala jejich analýza, příspěvky mohou být cestou, jak prezentovat problematizované téma kýženým způsobem. Takto stránka ukazuje islám jako heterogenní a dynamické náboženství, které spojuje mnoho různých lidí, kteří jsou nám často velmi podobní a snaží se tak o přiblížení vzdáleného tématu, které je silně zatíženo stereotypy.

Druhým účelem je potom kultivovat diskuzi tak, aby probíhala bez nenávistných projevů a urážek. Projekt tímto usiluje o vytvoření prostoru bez nenávisti, kde bude možné volně diskutovat, aniž by byli účastníci napadáni. Slušná diskuze je důležitá mimo jiné proto, že nenávistné projevy v online světě mohou mít reálné dopady v offline světě. Především proto je potřeba nenávisti nedávat prostor. Příklad HateFree Culture ukazuje, že k dosažení tohoto cíle mohou sloužit pevně stanovená pravidla a důsledná moderace diskuze.

Podle navrhovaného schématu je tedy žádoucím výsledkem projektu změna postoje směrem k větší toleranci. Tento výsledek se vztahuje jednak na jednotlivce, na jejichž postoje se stránka zaměřuje, ale také na společnost jako celek, která by se působením kampaně HateFree Culture v ideálním případě měla stávat otevřenější a tolerantnější k menšinám.

Populace

Obecnou snahou deliberačních fór je mít k deliberaci přítomno velké množství lidí, aby docházelo k živější diskuzi a bylo zastoupeno co nejvíce názorových skupin. Facebookové prostředí, které HateFree Culture využívá, je otevřené všem, kdo mají přístup k internetu a mají o účast zájem. HateFree Culture ukazuje možné strategie, jak dosáhnout zasažení co nejvíce sledujících napříč všemi demografickými skupinami. Tohoto cíle dosahují jednak propagováním facebookové stránky a pak také další propagací projektu, součástí projektu byly například i televizní spoty a další placená reklama. Tímto způsobem se kampaň snažila dostat do povědomí co největšímu množství lidí. Sledovanost si administrátoři stránky zajišťují mimo jiné širokým záběrem sdíleného obsahu. Ukazuje se, že využití odlehčených a pozitivních zpráv je funkčním nástrojem, jak zaujmout i takové lidi, které by jinak problematičtější témata jako Romové, LGBT komunita, nebo právě islám, od sledování odradily. Moderace diskuze má potom vliv na to, zda lidé na stránce zůstávají. Kdyby nebyla moderátory udržována slušná diskuze, byla by stránka pro mnohé účastníky nepřátelským prostředím, ve kterém nemají důvod trávit svůj volný čas.

Projekt také dokazuje, že důležitou částí populace mohou být i pasivní čtenáři diskuze. Ti nejproblematictější diskutéři nevstupují do diskuze s chutí něco se dozvědět a případně na základě nových poznatků změnit názor. Tito lidé názor nezmění, ale jejich argumenty poskytují prostor pro argumentaci moderátorů a tímto způsobem mohou být například vyvráceny dezinformace a dochází k utváření prostředí, které může ovlivnit ty, kteří nemají potřebu do diskuze vstupovat, ale mají chuť něco se dozvědět.

Vzdálenost

Tato kategorie zjišťuje, kdy a kde spolu budou účastníci komunikovat. Ve zkoumaném případě se do diskuze zapojují lidé z různých míst vzhledem k jednoduchému využití facebookové stránky. Dnešní rozšíření chytrých telefonů navíc umožňuje připojení skutečně téměř odkudkoliv. Co se časové vzdálenosti týče, jedná se o kombinaci synchronní a asynchronní komunikace, přičemž převažuje komunikace synchronní. Po zveřejnění příspěvku se obvykle okamžitě spustí diskuze v reálném čase a postupně se může rozšířit i do více vláken. Zároveň ale příspěvky ze stránky nemizí a zůstává tak možnost okomentovat příspěvek se zpožděním. Diskuze probíhající v reálném čase má výhodu především ve své dynamičnosti a autenticitě.

Spíše než překonání místní a časové vzdálenosti je však klíčovou ambicí projektu překonávat vzdálenost názorovou, o což usiluje prostřednictvím vytváření common ground za pomoci sdílených témat, jakými jsou například lidé s postižením či senioři. Druhý vzdálenostní aspekt je samotné téma islámu, které je v české společnosti uchopeno specifickým způsobem. Vzhledem k tomu, jak málo muslimů v České republice žije, je poměrně problematické získat osobní zkušenost s islámem, která by mohla nabourávat panující stereotypy s tématem spojené. Příklad HateFree Culture ukazuje, že nástrojem, kterým se dají tyto zkušenosti přiblížit, jsou například příběhy muslimů, na kterých lze ukázat vzájemnou podobnost.

Komunikační médium

Vzhledem k tomu, že komunikačním médiem je Facebook, podoba diskuze je jím silně utvářena bez možnosti prostředí přizpůsobit specifickým požadavkům. Všechny aspekty této kategorie tedy vycházejí z nastavení Facebooku a platí pro Facebook obecně.

Kategorie má tři dimenze. První dimenzí je modalita. Diskuze na HateFree Culture probíhá převážně v textové podobě, nicméně je zde umožněno i několik dalších způsobů

komunikace, které odrážejí prostředí sociálních sítí. Časté je například využití GIFů. K využívání tohoto formátu motivují i administrátoři stránky například tím, že na svých webových stránkách nabízejí výběr GIFů, které jsou vhodné k reakci na využití argumentačních faulů jejich oponenty. Právě vtipným sestřihem videí je podle nich vhodné reagovat na argumenty, které odporují pravidlům smysluplné diskuze. Dále lidé reagují například sdílením odkazů na jiné články či různé webové stránky. Nahrávání obrázku a videí je umožněno pouze prostřednictvím webové stránky, kde musí být zveřejňovaný materiál nejdříve schválen administrátory. Další způsob, jak se do diskuze neverbálně zapojit je možnost využití tlačítka „To se mi líbí“, jak u příspěvku, tak u jednotlivých komentářů. Tato reakce hraje roli také kvůli algoritmu využívanému Facebookem, který podle počtu reakcí zobrazuje komentáře. Tlačítko „To se mi líbí“ má zároveň možnost vyjádřit i další emoce, kromě pouhého projevení zájmu. Tím se dostáváme k další dimenzi a to emotivitě.

Možnost vyjádření emocí je pro diskuzi velmi důležitá. V online prostředí k tomuto účelu slouží takzvané emotikony. Jak jsem již zmínila, emoce se dají vyjádřit pomocí tlačítka „To se mi líbí“, které dále nabízí i možnosti vyjádření „Super“, „Haha“, „Paráda“, „To mě mrzí“ a „To mě štve“. V samotném textu se pak hojně využívají různé emotikony, kterých existuje nepřehledné množství. Rozsah, ve kterém jsou emotikony využívány, ukazuje potřebu diskutéra vyjádřit emoce způsobem, který jim prostý text neumožňuje.

Deliberativní proces

Tato kategorie je pravděpodobně nejdůležitějším aspektem designu deliberačního fóra a zahrnuje celkem čtyři dimenze. První dimenze definuje, zda je diskuze moderována či nikoliv. Jak již v této práci mnohokrát zaznělo, moderování diskuze je pro projekt HateFree Culture klíčové. Moderátor zde plní několik základních rolí. Podle Wrightova výčtu možných moderátorských rolí se jedná o sedm rolí z jedenácti navrhovaných. Moderátor zde podněcuje konverzaci, řeší konflikty, odkazuje na relevantní zdroje, přináší nové informace, poskytuje expertní znalost a otevřeně i skrytě cenzuruje. Analýza moderátorských reakcí ukázala, že moderování umožňuje mnoho různých věcí: napomáhá udržování slušné diskuze, poukazuje na sdílené hodnoty, které by mohly vést ke smíření, za použití rozumových argumentů dále vysvětluje význam příspěvků, pomocí humoru zlehčuje diskuzi a neguje nenávistné komentáře a prostřednictvím dotazování rozvíjí diskuzi a vlastní uvažování diskutujících.

Další dimenzí je struktura. Stránka HateFree Culture je do velké míry definována facebookovým prostředím, které pro svou diskuzi využívá. Diskuze je strukturována do jednotlivých komentářů, na které potom mohou navazovat jednotlivá vlákna, diskuze je tedy víceúrovňová. Algoritmus, který Facebook využívá, řadí komentáře podle aktivity, která je na ně vázána, to znamená, že například komentář, na který zareagovalo nejvíce lidí (a to třeba jen pomocí tlačítka „To se mi líbí“), je řazen v diskuzi nejvýše. Do dimenze struktury řadíme i pravidla, jejichž dodržování diskuzi podmiňuje. V případě HateFree Culture se jedná o Kodex, který tato pravidla definuje. Kodex slouží i jako opora pro moderátora diskuze, který může dodržování v Kodexu stanovených pravidel vymáhat. Nedodržení kodexu může vést k mazání příspěvků či zablokování uživatele. I do této aktivity ale silně zasahuje Facebook jako takový, který reaguje přísněji a bez upozornění na základě vlastních pravidel, která byla zmíněna v kapitole o nenávistných projevech.

Třetí dimenze je identifikace, která rozlišuje, zda jsou účastníci diskuze rozpoznatelní či anonymní. Stránka HateFree Culture je v tomto opět silně definována facebookovým prostředím. Facebook stojí primárně na osobních profilech, na kterých uživatelé zveřejňují informace pro své okolí a je pro něj důležité právě to, aby za profily stáli skuteční lidé. Z tohoto důvodu například Facebook ruší falešné profily, které by mohly vznikat mimo jiné právě za účelem nabourávání diskuzí. HateFree Culture tedy anonymní není a účastníci primárně vystupují v diskuzi pod svými jmény, nicméně se běžně v diskuzi objevují i profily, které zjevně skutečné nejsou a často se jedná o ty nejagresivnější diskutující. Anonymita je v prostředí sociálních sítí poměrně kontroverzní pojem, už jenom proto, že online prostředí, i když v něm vystupujeme pod skutečnými jmény, je do velké míry mnohem anonymnější než offline svět, kde máme kromě jména i tvář a přímý kontakt s okolím. Otázka anonymity na sociálních sítích silně souvisí se zmiňovanou problematikou nenávistných projevů. Diskuze na HateFree Culture ukazuje, že snaha o anonymitu není obecně akceptována a příspěvky anonymních diskutujících jsou často odmítány jako trolling. Anonymní názory tedy v diskuzi nemají takovou váhu.

Poslední dimenzí je odměňování za účast v deliberaci. Příklad HateFree Culture ukazuje, že odměnou nemusí být finanční ohodnocení či jiné materiální benefity, ale může jí být i pobavení. Mnozí diskutující se diskuze účastní, protože je to pro ně zábavné trávení času, o čemž svědčí důraz, který projekt klade na využití humoru, i rozhovory s „hatery“.

V závěru diskuze bych ráda shrnula hlavní poznatky. Primárním deklarovaným cílem HateFree Culture je snížit napětí ve společnosti a radikalizaci veřejnosti. Podle popisu kampaně je HateFree Culture iniciativou lidí, kteří usilují o život bez násilí a nenávisti, aktivity projektu tedy mají být jakousi prevencí násilí z nenávisti. O tuto prevenci usiluje HateFree Culture dvěma způsoby. Prvním z nich je osvěta a druhým slušnost v komunikaci. Snaha o osvětu vychází z předpokladu, že islamofobní postoje pramení především z neznalosti. Administrátoři věří, že když nabídnou i jiný úhel pohledu, například tím, že budou poskytovat širší spektrum informací, než jaké poskytují běžná média, budou moci lidé, kteří je sledují, přehodnotit své postoje na základě nových poznatků. Informace, kterou se lidem snaží HateFree Culture předat spočívá především v ukazování islámu jako heterogenního systému, který má mnohem více aspektů než pouze terorismus a porušování lidských práv. Tento obraz se stránka snaží nabourávat například příběhy konkrétních muslimů a pozitivně laděnými příspěvky. HateFree Culture také upozorňuje na dopady násilí z nenávisti a nenávistných projevů, protože věří, že na tuto problematiku je třeba upozorňovat a lidé si bez těchto informací nemusí uvědomovat, jak druhým ubližuje to, co jsou třeba oni schopni bezmyšlenkovitě napsat na sociální síť. Důraz je kladen na diskuzi a lidé jsou motivováni k tomu, aby na příspěvky reagovali a používali k přesvědčování svých oponentů argumenty, které odpovídají pravidlům logiky, případně sdílení osobní zkušenosti. Domnívám se, že tento aspekt aktivity HateFree Culture může být spojován s teorií deliberativní demokracie. Snahou projektu by z tohoto úhlu pohledu bylo přiblížit se konsensu. K tomu je potřeba vytvořit prostředí, kde se budou lidé respektovat a bude jim umožněno diskutovat bez omezování za pomoci racionálních argumentů. Nicméně se nedomnívám, že je konsensus to, o co stránka primárně usiluje, vzhledem k tomu, že celý proces, který se na stránce odehrává, není vázán žádným konkrétním rozhodnutím, na kterém by se měli účastníci shodnout, ale cílem je právě sama diskuze, respektive konflikt.

Jak jsem zmínila, druhým nástrojem, se kterým HateFree Culture pracuje, je udržování slušnosti v diskuzi. Administrátoři si nedělají iluze, že všichni lidé se vzdají předsudečného myšlení a přijmou menšiny s otevřenou náručí. Druhým a realističtější cílem projektu je tedy kultivovat diskuzi, která o polarizačních tématech probíhá a to z několika důvodů. První z důvodů opět souvisí se snahou o deliberaci a je jím prostý fakt, že v urážkami nasyceném prostředí se diskutovat nedá. Lidé, kteří jsou v diskuzi vystaveni nenávistným projevům nemají důvod do takové diskuze vstupovat, protože i tyto verbální projevy jsou násilím z

nenávisti. Druhým důvodem je to, že pokud se normalizuje nenávistná atmosféra v online prostoru, může se nenávist snáze přenést i do offline světa. Pokud bude násilí ve verbální podobě zcela tolerováno, je to jen krůček k tomu, aby bylo tolerováno násilí v jakékoliv podobě. Právě z tohoto důvodu je důležité komentáře sledovat a snažit se o udržení slušné diskuze, ve které spolu lidé nesouhlasí, ale obejde se to bez urážek a vyhrožování.

Tato snaha o kultivaci konfliktu odpovídá teorii o agonistickém dialogu, který se za pomoci podobných metod, které jsou využívány k dosažení deliberace, snaží o proměnu nebezpečného a násilného konfliktu v konflikt nenásilný. V takový konflikt, ve kterém si zachová každá strana svůj názor i svého nepřítele, ale dokáže svůj odpor projevovat způsobem, který nikoho nezraňuje. Nicméně přítomnost konfliktu je důležitá, aby se předešlo tomu, že potlačovaný konflikt vypluje na povrch někdy v budoucnu v mnohem nebezpečnější formě. Administrátoři stránky vnímají konflikt jako žádoucí, nezbytnou součást debaty, vzhledem k tomu, že jejich zájmem je zajistit platformu pro výměnu názorů lidí z celého politického a společenského spektra. Některá témata vyvolají vždy bouřlivé reakce a strhne se o nich ostrá hádka. Jak uvedli administrátoři stránky, co se týče islámu, mohou publikovat téměř cokoliv a konflikt to vyvolá. Právě proto je důležité islám tematizovat. V tomto bodě je patrná snaha administrátorů o to, aby konflikt probíhal prostřednictvím smysluplné kritiky různých praktik islámu či jeho konkrétních představitelů a nenabíral podobu islamofobních komentářů, které živí negativní antagonistický konflikt. Stránka HateFree Culture tak snahou o přeměnu tohoto konfliktu v agonistický, který může probíhat bez projevů islamofobie, napomáhá k mobilizaci sdílených hodnot, bez jejichž existence by byla jakákoliv snaha o deliberaci marnou.

Závěr

Přestože islám jako takový v české společnosti nemá velký vliv, ve veřejné debatě zaujímá poměrně význačné místo. Tato debata odehrávající se převážně v online prostoru je často spojena s islamofobními výroky na hranici nenávistných projevů. Vyostřená situace se projevuje i v násilí, které je na zde žijících muslimech pácháno, což ukazují statistiky obětí násilí z nenávisti. Tato diplomová práce popsala, jakým způsobem bojuje s islamofobií vládní kampaň HateFree Culture a jaký obraz islámu svou prací konstruuje. Práce představila metody, které HateFree Culture vnímá jako efektivní pro mírnění konfliktu, jež téma islámu v české společnosti vyvolává a jakým způsobem využívá moderovanou online diskuzi pro přiblížení k ideálu, který si kampaň vzala za cíl – vytvořit místo bez násilí a nenávisti.

Takto definovaný cíl může znít naivně a je skutečně pouze ideálem, ke kterému se aktivity projektu vztahují. Práce ukázala souvislost mezi prostředím, které se na své stránce HateFree Culture snaží vytvářet a deliberačními fóry, která podle teorie deliberativní demokracie poskytují podmínky vhodné k dosažení konsensu. Nicméně práce dále ukazuje, že cíl kampaně HateFree Culture je dvojitý. K deliberačnímu ideálu projekt HateFree Culture odkazuje důrazem na racionalitu a slušnost, jež se snaží podněcovat především moderováním diskuze. Konflikt probíhající v diskuzích je ale žádoucím elementem.

HateFree Culture je příkladem agonistického prostoru, který vznikl za účelem mírnění nenávisti ve společnosti. Tato práce na zkoumaném příkladu ukázala, jakým způsobem lze agonistické fórum konstruovat. V základu stojí vhodná prezentace témat k diskuzi. Jak ukazuje *Tabulka 3: Příspěvky tematizující islám*, témata k diskuzi jsou volena tak, aby plnila několik různých účelů. V případě zkoumaného islámu se jedná o příspěvky, které upozorňují na problematiku islamofobie, konstruují heterogenní islám, nebo nabourávají dominantní stereotypy. Své místo zde ale mají i příspěvky, které ukazují negativní stránku věci, a to za účelem vyváženosti tématu, která je důležitá, aby diskutující neměli pocit, že jsou vystaveni jednostrannému přístupu. Dále se ukazuje důležitost aktivní práce na tom, aby nebyly negativní projevy v diskuzi přítomny. Toho lze dosáhnout pomocí jasně definování antagonistických projevů a jejich odlišení od konstruktivních kritických projevů. Analýza ukázala, jakým způsobem jsou tyto dva typy rozlišovány na stránce HateFree Culture, jak popisuje *Tabulka 2: Islamofobie a kritika islámu*. Jasně rozlišení spolu se souborem pravidel, která ve zkoumaném případě reprezentuje kodex uživatele, umožňuje důsledné dodržování konstruktivního konfliktu prostřednictvím moderování diskuze. Moderace na obdobném

fóru plní několik funkcí. Jak ukazuje *Tabulka 4: Moderátorské reakce*, moderování kromě prostého umravňování diskutujících umožňuje vysvětlování diskutované problematiky za využití jak racionálních argumentů, tak apelu na empatii a sdílené hodnoty. Důležitým aspektem moderování je také humor, který mírní agresivnější diskutující a zároveň poskytuje pobavení a důvod se diskuze účastnit, ať již aktivně, či pouze jako pasivní čtenář.

Práce tak ukazuje význam vzniku antagonistických fór pro rozvoj konfliktu, který by v ideálním případě vedl k vytvoření prostředí vhodného pro deliberaci a dosažení konsensu. Podle teorie agonistického dialogu je potřeba nebezpečný, škodlivý konflikt proměnit v konflikt nenásilný. Zároveň požadavky na slušnost a respekt, se kterými musí být argumenty formulovány, zabraňují normalizaci nenávistného diskurzu, který může mít reálné dopady v násilí z nenávisti. Právě to, že je účastníkům diskuze umožněno své obavy a antipatie otevřeně prezentovat v diskuzi, slouží jako způsob mírnění onoho konfliktu.

Přeměna antagonistického islamofobního konfliktu v agonistický kritický konflikt napomáhá mobilizaci sdílených hodnot, jejichž existence stojí v základu jakékoliv snahy o dosažení konsensu. Lidé, kteří do diskuze vstupují, zastávají různé názory a často považují své oponenty v diskuzi za radikálně odlišné a jejich postoje za nebezpečné pro společnost. Způsob, jakým je na stránce konstruován islám a moderována diskuze se snaží tuto polarizaci mírnit při zachování přítomnosti všech názorů. Klíčovým prvkem je snaha zapojit do diskuze účastníky ze všech stran názorového spektra a ukázat tak lidem, kteří si připadají z diskuze vyloučení, že jejich názor je relevantní, pokud jej formulují na základě určitých pravidel. Důraz, který je kladen na zapojení všech názorů, udržování debaty a respektování pravidel napomáhá vytváření takového prostoru, ve kterém je možné se svým názorovým odpůrcem otevřeně nesouhlasit, a přesto s ním sdílet společný prostor. Tímto způsobem jsou ve společnosti utvrzovány normy pluralitní diskuze, která je účastníky považována za základ demokracie, a je tak sdílenou hodnotou, na které se dá v překonávání polarizace stavět. Práce dále ukazuje, že prostor, který je za tímto účelem vytvářen má vliv nejen na přímé účastníky debaty, ale i na pasivní čtenáře debaty, kteří mohou sledovat používané argumenty a reakce moderátorů, což může napomáhat formování jejich názorů, aniž by se debaty přímo účastnili. Antagonistická fóra tak usilují o to, být médiem, které umožňuje setkávání lidí napříč společnostmi a poskytuje jim bezpečný prostor, kde se mohou navzájem lépe pochopit; respekt a vzájemné porozumění je totiž klíčem k fungující demokratické společnosti. Nakolik se tento úkol projektu skutečně daří plnit, by mohl ukázat další výzkum, ale především čas.

Vytvořit totiž Hate Free Culture, tedy Kulturu bez nenávisti, je bezesporu během na dlouhou trať.

Summary

Islam does not have any particular influence in Czech society however it does occupy a significant place in its public debate which takes place mainly in the online space. It is very often connected with islamophobic hate speech which also leads to hate crime committed on the members of the Muslim community in the Czech Republic. The thesis describes the way the Czech government's campaign HateFree Culture fights with Islamophobia and what image of Islam is being constructed. The thesis introduces methods, which the campaign sees as effective for moderating the conflict Islam evokes in the Czech society. It shows how the moderated online discussion is being used in order to avoid hate crime. The thesis has identified the link between the nature of the HateFree Culture's forum and deliberation forums. According to the theory of deliberative democracy, presented in the thesis, the well-led discussion is essential in order to reach a consensus within society. Nevertheless, the analysis shows that the project is not as much consensus-driven that it is conflict-driven.

The HateFree Culture is thus presented as an agonistic dialogue forum which transforms the islamophobic antagonist conflict into the constructive agonistic conflict. The various techniques are used to reach this objective. The analysis has proven the particular importance of the moderation of the discussion that helps to prevent hate speech and provides the participants of the debate with the valid arguments based on rationality and empathy. The way how the discussed topic is presented by the administrators of the forum is also important as it aims to promote knowledge about Islam and Muslims that could lead to a better mutual understanding. The forum demonstrates that it is possible indeed to be in an open conflict while sharing the same space. It provides participants with the platform where they can freely express their concerns and opinions however controversial they might be.

The agonistic forums are the places where everyone's opinion could be listened to if presented in a respectful manner. That leads to re-establishing the trust in a pluralistic discussion, as a core value of democracy. The work on conflict leads to mobilization of the shared values, and it also helps to create the common ground which is the crucial element of any effort of reaching consensus. HateFree Culture thus strives for being a medium fostering the communication among people from different backgrounds and provides them with a safe space, where they can better understand each other since respect and mutual understanding is essential for democratic society.

Použitá literatura:

Agentura pro sociální začleňování. 2018 [online] *Kampaň proti rasismu a násilí z nenávisti*. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/kampan-proti-rasismu-a-nasili-z-nenavisti> (citováno 23.9. 2018)

Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách. 2018 [online] *Základní dokument pro podporu sociálního začleňování ve městech, obcích a mikroregionech*. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/o-agenture> (citováno 23.9. 2018)

aktuálně.cz., 2016 [online] *Hatefree Culture*. Dostupné z: <https://www.aktualne.cz/wiki/politika/hatefree-culture/r~afcbdba226b611e6bc7c0025900fea04/> (citováno 23.9. 2018)

aktuálně.cz. 2017a [online] *Chvojka chce zrušit HateFree. Autoři projektu jsou překvapení, dozvěděli se to z médií*. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/chvojka-chce-zrusit-hate-free-autori-projektu-jsou-prekvapeni/r~6c418f98ec5f11e69aec0025900fea04/> (citováno 29.9. 2018)

aktuálně.cz. 2017b [online] *Komise: Bývalý šéf HateFree Křístek neporušil etický kodex v kauze zakázky pro "spřízněnou" firmu*. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/byvaly-sef-hatefree-kristek-neporusil-eticky-kodex-v-kauze-z/r~f7e42f10f83a11e6b2310025900fea04/> (citováno 7.10. 2018)

APPG (All Party Parliamentary Group on British Muslims)., 2018 [online] *Islamophobia defined*. Dostupné z: <https://static1.squarespace.com/static/599c3d2febbd1a90cffdd8a9/t/5bfd1ea3352f531a6170cee/1543315109493/Islamophobia+Defined.pdf> (citováno 3.12. 2018)

Allan, R., 2017 [online] *Hard Questions: Who Should Decide What Is Hate Speech in an Online Global Community?* Dostupné z: <https://newsroom.fb.com/news/2017/06/hard-questions-hate-speech/> (citováno 18.8. 2018)

Allen, Ch., 2018 [online] *Why UK's working definition of Islamophobia as a 'type of racism' is a historic step*. Dostupné z: <https://theconversation.com/why-uks-working-definition-of-islamophobia-as-a-type-of-racism-is-a-historic-step-107657> (citováno 10.12. 2018)

- Bíba, J. 2014.** *Radikální demokracie: výzva antiesencialismu.* In: Znoj, M., Bíba, J. and **Caliandro, A. and Gandini, A., 2016.** *Qualitative research in digital environments: a research toolkit.* Routledge.
- Camaj, L. and Santana, A.D., 2015** [online] *Political deliberation on Facebook during electoral campaigns: Exploring the relevance of moderator's technical role and political ideology.* Journal of Information Technology & Politics, 12(4), pp.325-341. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Arthur_Santana2/publication/284175014_Political_Deliberation_on_Facebook_the_Role_of_Moderator's_Technical_Role_and_Political_Ideology_for_Online_Deliberation/links/5749089908ae5c51e29e6d6d.pdf (citováno 13.11. 2018)
- Conway, G., 1997** [online]. *Islamophobia: A challenge for us all.* London: Runnymede Trust. Dostupné z: <https://www.runnymedetrust.org/companies/17/74/Islamophobia-A-Challenge-for-Us-All.html> (citováno 8.10. 2018)
- ČSÚ. 2011**[online] *Sčítání lidu, domů a bytů.* Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystupobjekt&pvo=SPCR156&pvokc=&katalog=30719&z=T#w=> (citováno 2.11. 2018)
- Dahlberg, L., 2001** [online] *The Internet and democratic discourse: Exploring the prospects of online deliberative forums extending the public sphere.* Information, communication & society, 4(4), pp.615-633. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13691180110097030> (citováno 31. 12. 2018)
- Dahlberg, L., 2004** [online] *Net-public sphere research: Beyond the "first phase".* Javnost-The Public, 11(1), pp.27-43. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/13183222.2004.11008845> (citováno 10. 11. 2018)
- Dahlgren, P., 2005** [online] *The Internet, public spheres, and political communication: Dispersion and deliberation.* Political communication, 22(2), pp.147-162. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10584600590933160> (citováno 2.11. 2018)
- Davies, T. and Chandler, R., 2012** [online] *Online deliberation design.* Democracy in motion: Evaluation the practice and impact of deliberative civic engagement, pp.103-131. Dostupné z: <https://arxiv.org/pdf/1302.5177.pdf> (citováno 11.11. 2018)

- Della Porta, D., 2013.** *Can democracy be saved?: participation, deliberation and social movements.* John Wiley & Sons.
- Dryzek, J.S., 2012.** *Foundations and frontiers of deliberative governance.* Oxford University Press.
- echo24.cz. 2016** [online] *Útok na multikulturní podniky. Vandalové na ně nastříkali nacistické šifry.* Dostupné z: <https://echo24.cz/a/wu8yt/utok-na-multikulturni-podniky-vandalove-na-ne-nastrikali-nacisticke-sifry> (citováno 23.9. 2018)
- Elahi, F., Khan O. 2017** [online] *Islamophobia Still a challenge for us all.* London: Runnymede Trust. Dostupné z: <https://www.runnymedetrust.org/uploads/Islamophobia%20Report%202018%20FINAL.pdf> (citováno 3.10. 2018)
- Facebook. 2018** [online] *Zásady komunity.* Dostupné z: https://www.facebook.com/communitystandards/hate_speech (citováno 18.8. 2018)
- Gagliardone, I.; Gal, D.; Alves, T.; Martinez, G. 2015** [online] *Countering Online Hate Speech.* UNESCO Publishing. Dostupné z: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000233231> (citováno 7.9. 2018)
- Habermas, J., 2001.** *Between facts and norms,* trans. William Rehg. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts
- Habermas, J., 2018.** *Diskursivní teorie liberální demokracie.* Charles University in Prague, Karolinum Press.
- HateFree Culture, 2014** [online] *Jak reagovat na nenávisť na internetu.* Dostupné z: https://www.hatefree.cz/jak-reagovat-na-nenavist-na-internetu#neni_mozna (citováno 10.11. 2018)
- HateFree Culture. 2015.** [online]. *HateFree Zone: Síť míst bez násilí a nenávisti!* Dostupné z: <https://www.hatefree.cz/blog/118-aktuality/735-hate-free-zone> (citováno 5.9. 2018)
- HateFree. 2018** [online] Dostupné z: <https://www.hatefree.cz> (citováno 23.9. 2018)
- HateFree. 2018b** [online] *Uživatelský kodex.* Dostupné z: <https://www.hatefree.cz/uzivatelsky-kodex>. (citováno 10.11. 2018)

Hesová, Z. 2017. *Problém s „islámem“: Tři vrstvy protiislámského diskurzu a jejich kontext.* In: Ostřanský, 2017, 155-178.

In Iustitia. 2018. Kvartální zprávy o násilí z nenávisti za rok 2017. Dostupné z: ¹
<http://www.in-ius.cz/ke-stazeni/zprava-o-nasili-z-nenavisti/> (navštíveno 1.12. 2018)

James, N. and Busher, H., 2009 [online] *Online interviewing.* Sage Publications.

Dostupné z:

https://www.researchgate.net/profile/Hugh_Busher/publication/282771201_CHAPTER_15_ONLINE_INTERVIEWING/links/561be3ae08aea80367243252/CHAPTER-15-ONLINE-INTERVIEWING.pdf (citováno 6.12. 2018)

Kalibová, K.; Petruželka, B; Walach, V. 2017. *Islamofobie a násilí z nenávisti v České republice.* In Ostřanský, 2017, 249-268

Kolář, P., Jareš D. 2017. *Kontroverzní HateFree na vládě končí.* Týden 7/2017

Kymlicka, W., 2002. *Contemporary political philosophy: An introduction.* Oxford: Oxford University Press.

Listina základních práv a svobod. 1992 [online] Dostupné z:

<https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html> (citováno 1.11. 2018)

Maddison, S., 2015 [online] *Relational transformation and agonistic dialogue in divided societies.* Political Studies, 63(5), pp.1014-1030. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12149> (citováno 11. 12. 2018)

Mareš et kol., 2015. *Ne islámu: Protiislámská politika v České republice.* Centrum pro studium demokracie a kultury.

Mareš, M., 2015. *Historický vývoj protiislámské politiky v České republice.* In Mareš et kol. 2015, 75-79

Mouffe, C., 2000 [online] *Deliberative democracy or agonistic pluralism.* Dostupné z:

<https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/24654> (citováno 1. 12. 2018)

Nejvyšší soud. 2014 [online] *Nález ze dne 7.5. 201, sp. zn. 7 Tdo 532/2014.* Dostupné z:

<https://iudictum.cz/164499/7-tdo-532-2014> (citováno: 2. 11. 2018)

Newsfeed.cz. 2018 [online] *Facebook v ČR hlásí přes 5,2 milionů uživatelů*. Dostupné z: <https://newsfeed.cz/facebook-v-cr-hlasi-pres-52-milionu-uzivatelu/> (citováno 27.11. 2018)

Ostřanský, B. (ed.) 2017. *Islamofobie po česku*. Vyšehrad, spol. s.r.o.

Papacharissi, Z. 2004 [online] ‘*Democracy online: civility, politeness, and the democratic potential of online political discussion groups*’, *New Media & Society*, 6(2), pp. 259–283. Dostupné z: 10.1177/1461444804041444 (citováno 3.11. 2018)

Pew Research Center. 2017 [online]: *Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe: 1. Religious affiliation*; Dostupné z: <http://www.pewforum.org/2017/05/10/religious-affiliation/> (citováno 7. 11. 2018)

Rada Evropy. 1997 [online] *Recommendation No. R (97) 20 of the committee of ministers to member states on "hate speech"* (Adopted by the Committee of Ministers on 30 October 1997 at the 607th meeting of the Ministers' Deputies) Dostupné z: <https://rm.coe.int/1680505d5b> (citováno 4.9. 2018)

Reflex. 2016 [online] *Hate Free Culture: Nenávid' svobodně a vykazuj dobro!* Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/komentare/71549/hate-free-culture-nenavid-svobodne-a-vykazuj-dobro.html> (citováno 23.9. 2018)

Said, E., 1978. *Orientalism: Western representations of the Orient*. New York: Pantheon.

Sayyid, S., 2014 [online] *A measure of Islamophobia*. *Islamophobia Studies Journal*, 2(1), pp.10-25. Dostupné z: <http://eprints.whiterose.ac.uk/83697/1/Sayyid%20A%20Measure%20of%20Islamophobia-%20journal%20version.pdf> (citováno 11. 12. 2018)

Štampach, I.O. 2017. *Motivace islamofobních (antiislamistických) postojů zejména v České republice a přínos religionistiky k jejich analýze*. In: Ostřanský, 2017, 179-200.

Švelch, J. and Vochocová, L., 2015 [online] *Sociální média jako nová výzva pro výzkum politické participace*. *Czech Sociological Review*, 51(1), pp.65-88. Dostupné z: <http://dlib.lib.cas.cz:8080/4185/> (citováno 25. 11. 2018)

Taras, R., 2012. *Xenophobia and Islamophobia in Europe*. Edinburgh University Press.

Topinka, D. ed., 2016. *Muslimové v Česku: etablování muslimů a islámu na veřejnosti*. Barrister & Principal.

- Twitter. 2018** [online] *Twitter Rules and policies*. Dostupné z: <https://help.twitter.com/en/rules-and-policies/hateful-conduct-policy> (citováno 20.8. 2018)
- Ústavní soud. 2011** [online] *Nález ze dne 28.11. 2011*, sp. zn. IV. ÚS 2011/10. Dostupné z: http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-2011-10_1 (citováno 6.11. 2018)
- Ústavní soud. 2012** [online] *Nález ze dne 6.3. 2012*, sp. zn. I. ÚS 1586/09. Dostupné z: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Aktualne_prilohy/2012_03_19b.pdf (citováno 6.11. 2018)
- Vargovčíková, J. 2015.** *Deliberativní demokracie: rozpravou za hranice liberální demokracie?* In: Znoj, M., Bíba, J. and Vargovčíková, J., 2015. *Demokracie v postliberální konstelaci*. Karolinum Press, 89-131.
- Vláda ČR. 2018** [online] *Usnesení vlády České republiky ze dne 23. ledna 2008 č. 85*. Dostupné z: <https://apps.odok.cz/attachment/-/down/KORN97AHFZKB> (citováno 2. 11. 2018)
- Výborný, Š. 2015.** *Protiislámské projevy a aktivity z právního hlediska*. In Mareš et kol. 2015, 53-73
- Wallaroo Media. 2018.** [online] *Facebook Newsfeed Algorithm History*. Dostupné z: <https://wallaroomedia.com/facebook-newsfeed-algorithm-history/> (citováno 4.12. 2018)
- Waldron, J. 2012.** *The harm in hate speech*. Harvard University Press
- Wright, S. 2006** [online] *Government-run Online Discussion Fora: Moderation, Censorship and the Shadow of Control*, *The British Journal of Politics and International Relations*, 8(4), pp. 550–568. Dostupné z: 10.1111/j.1467-856x.2006.00247.x. (citováno 4.12. 2018)
- Wright, S. and Street, J. 2007** [online] *Democracy, deliberation and design: the case of online discussion forums*, *New Media & Society*, 9(5), pp. 849–869. Dostupné z: 10.1177/1461444807081230. (citováno 7. 11. 2018)
- Wright, S., 2009** [online] *The role of the moderator: Problems and possibilities for government-run online discussion forums*. *Online deliberation: Design, research, and practice*, pp.233-242. Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/b921/57ff2bc7f66f0483302cf497f6e0b234958c.pdf>. (citováno 7. 11. 2018)

Wright, S. 2012 [online] *Politics as usual? Revolution, normalization and a new agenda for online deliberation*, *New Media & Society*, 14(2), pp. 244–261. Dostupné z: 10.1177/1461444811410679. (citováno 7. 11. 2018)

Zempi, I., Awan, I., 2016. *Islamophobia: lived experiences of online and offline victimisation*. Policy Press.

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Design deliberativního fóra.....	10
Tabulka 2 - Islamofobie a kritika islámu.....	44
Tabulka 3 - Příspěvky tematizující islám.....	55
Tabulka 4 – Moderátorské reakce.....	61

Teze Diplomové práce

Projekt diplomové práce

Předpokládaný název: Konverzace s nenávisí: Analýza dialogu na serveru HateFree

Řešitel práce: Bc. Dora Nováková

Vedoucí práce: Mgr. Karel Čada, Ph.D.

V české společnosti se v nedávné době začal objevovat poměrně nový trend, jenž se výrazně projevuje ve veřejné debatě. V souvislosti s narůstající migrační krizí stoupla proti-islámská nálada ve společnosti a začaly se silně formovat skupiny bojující proti příchodu muslimů. U zvýšeného množství lidí se začal objevovat specifický druh xenofobie – islamofobie. O tomto nárůstu vypovídá například *Výroční zpráva o extremismu Ministerstva vnitra ČR*, jež novému fenoménu nově věnuje podkapitolu (Ministerstvo vnitra ČR, 2016).

Islamofobie může být definována jako: „široké spektrum projevů vyjadřujících nadřazenou přezíravost až nenávisťný odpor vůči muslimům, zvláště Arabům, s nimiž v západních zemích xenofobní jedinci či skupiny přicházejí do styku.“ (Kropáček, 2002: 197). V současné době není výjimkou setkávat se s nenávisťnými prohlášeními či komentáři proti Islámu z úst (a tedy především klávesnic) lidí, kteří se dost možná s Islámem či jeho vyznavači nikdy nesetkali.

Tato práce si klade za cíl analyzovat dialog probíhající v rámci nenávisťných projevů vůči minoritním skupinám, zejména vůči vyznavačům Islámu. Bude se zaměřovat především na analýzu komunikace na serveru Hate Free Culture, kde dochází k pravidelným diskuzím na toto téma. Facebookovou stránku této organizace sleduje téměř 60 000 lidí a diskuze pod jednotlivými odkazy je obvykle poměrně živá. Podle spektra komentářů stránku sledují jak zastánci, tak odpůrci zmiňovaného tématu, jedná se tedy o prostředí vhodné k analýze dialogu.

Práce bude zkoumat, jakým způsobem se zde pracuje s nenávisí ve verbálních projevech a jak je tato nenávisť konstruována. Důraz bude kladen na dialog mezi autory nenávisťných komentářů a těmi, kteří se snaží nenávisť ve společnosti tlumit. Práce tedy bude také zjišťovat, jaký je účel a funkčnost těchto proti-narativů a jakým způsobem se stanovují limity nenávisť – co je za projev nenávisť považováno a co již ne.

Pro teoretickou část práce budu čerpat z rozličné literatury jak na téma islamofobie, tak literatury zaměřené na projevy nenávisti obecně. Důležitou prací pro mě bude kniha *Environment of Hate* (Ameli, Merali; 2015), která studuje proměnu islamofobie ve Velké Británii. Přímo tématem islamofobie v médiích se zabývá článek *Media, Racism and Islamophobia: The Representation of Islam and Muslims in the Media* od Amira Saeeda (2007). Budu však čerpat i z klasičtějších autorů, relevantní pro mou práci bude například slavná kniha Edwarda Saida *Orientalism* (1978). Významem narativu pro rasistické smýšlení se zabývá kniha *Telling tales: What stories can teach us about racism* (Bell, 2003). K pochopení projevů nenávisti (Hate Speech) budu pracovat například s knihou *Speaking back: : The free speech versus hate speech debate* (Gelber, K., 2002) či *Understanding words that wound* (Delgado, Stefancic, 2004). Pro metodologickou část potom budu pracovat s knihou *Ethnography and virtual worlds: A handbook of method* (Boellstorff, 2012).

Metody výzkumu

Bude se jednat o kvalitativní výzkum, při kterém bude uplatňován etnografický přístup. Hlavní metodou bude analýza dialogu mezi „nenávisťnými“ a „obránci“, případně doplněna o rozhovory se samotnými aktéry pro pochopení hlubších souvislostí dialogu.

Předpokládaná struktura práce

Práce bude mít pravděpodobně následující strukturu:

- 1) Úvod do problematiky
- 2) Diskuze literatury k tématu
- 3) Metodologická část
- 4) Analýza
- 5) Diskuze
- 6) Závěr

Orientační seznam literatury:

- Ameli, S.R.; Merali, A., 2015. Environment of Hate. Islamic Human Rights Comm.
- Bell, L.A., 2003. Telling tales: What stories can teach us about racism. *Race, Ethnicity and Education*, 6(1), pp.3-28.

- Boellstorff, T., 2012. *Ethnography and virtual worlds: A handbook of method*. Princeton University Press.
- Cheng, J.E., 2015. Islamophobia, Muslimophobia or racism? Parliamentary discourses on Islam and Muslims in debates on the minaret ban in Switzerland. *Discourse & Society*, 26(5), pp.562-586.
- Delgado, R. and Stefancic, J., 2004. *Understanding words that wound*. Westview Press.
- Gelber, K., 2002. *Speaking back: The free speech versus hate speech debate* (Vol. 1). John Benjamins Publishing.
- Habermas, J., 1984. *The theory of communicative action, volume I*. Boston: Beacon.
- Sponholz, L., 2016. Islamophobic Hate Speech: What is the Point of Counter-Speech? The Case of Oriana Fallaci and The Rage and the Pride. *Journal of Muslim Minority Affairs*, pp.1-21
- Saeed, A., 2007. Media, racism and Islamophobia: The representation of Islam and Muslims in the media. *Sociology Compass*, 1(2), pp.443-462.
- Said, E., 1979. *Orientalism*. 1978. New York: Vintage, 1994.
- Sayyid, S. and Vakil, A. eds., 2010. *Thinking through Islamophobia: global perspectives*. Cinco Puntos Press.
- Waldron, J. 2012. *The Harm in Hate Speech*, edited by Jeremy Waldron, Harvard University Press. ProQuest Ebook Central
- Zempi, I. and Chakraborti, N., 2014. *Islamophobia, victimisation and the veil*. Springer.

Použitá literatura:

- Kropáček, L. 2002. *Islám a západ: Historická paměť a současná krize*. Praha : Vyšehrad
- Ministerstvo vnitra ČR. 2016. Zpráva o extrémismu na území České republiky v roce 2015. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpráva-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>